

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SURİYE EKSENİNDE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ

Ayşe Nur YATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN

Çankırı–2025

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SURİYE EKSENİNDE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ

Ayşe Nur YATI
ORCID: 0009-0006-8230-4746

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN

ankırı–2025

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER.....	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	iv
TEZ KABUL VE ONAY.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii

1. GİRİŞ.....	1
2. SURİYE VE İÇ SAVAŞA GİDEN SÜREÇ.....	5
2.1. Suriye tarihi.....	5
2.2. Nusayrılık.....	8
2.3. Suriye'nin etnik kökenlerin dağılımı.....	10
2.3.1. Suriye'deki etnik kökenlerin dağılımında bölgesel ve küresel güçlerin etkisi.....	11
2.3.2. 1971-2024 dönemi yönetsel ve ideolojik politikalar.....	13
2.4. Suriye iç savaşının ortaya çıkışındaki faktörler.....	15
2.4.1. İç faktörler.....	15
2.4.1.1. Politik boyutlu faktörler.....	15
2.4.1.1.1. Beşar Esad rejimi.....	15
2.4.1.1.2. Kürdistan İşçi Partisi/Demokratik Birlik Partisi/Halk Koruma Birlikleri.....	18
2.4.1.1.3. Irak ve Şam İslam Devleti.....	21
2.4.1.1.4. Özgür Suriye Ordusu.....	22
2.4.1.2. Ekonomik boyutlu faktörler.....	22
2.4.1.3. Mezhepsel faktörler: Sünni-Alevi sorunu.....	27
2.4.2. Dış faktörler.....	28
2.4.2.1. Arap Baharı.....	28
2.4.2.2. Suriye'nin bölgesel ve küresel güçlerle ilişkileri.....	31
2.5. Suriye iç savaşı.....	36

3. SURİYE İÇ SAVAŞI VE GÖÇ.....	39
3.1. Kavramsal tanımlamalar.....	39
3.1.1. Göç.....	39
3.1.2. Göçlerin nedenleri.....	40
3.1.3. Göç türleri.....	41
3.1.3.1. İç göç.....	41
3.1.3.1.1. Mevsimlik göç.....	42
3.1.3.1.2. Geçici-kalıcı göç.....	42
3.1.3.1.3. Gönüllü-zorunlu göç.....	43
3.1.3.2. Dış göç.....	44
3.1.3.2.1. Beyin göçü.....	44
3.1.3.2.2. İşçi göçü.....	46
3.1.3.2.3. Mübadele göçü.....	47
3.1.3.3. Düzenli/yasal göç-düzensiz/yasa dışı göç.....	47
3.1.3.4. Mülteci göçü.....	48
3.1.4. Göçe katılanların statüleri.....	49
3.1.4.1. Göçmen.....	50
3.1.4.2. Mülteci.....	50
3.1.4.3. Sığınmacı.....	51
3.1.4.4. Geçici koruma politikası.....	52
3.2. Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye'ye gelen göçlerin barınma ve iş gücü açısından değerlendirilmesi.....	53
3.3. Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye'ye gelen göçlerin eğitim ve sağlık hizmetleri açısından değerlendirilmesi.....	56
3.4. Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye'ye gelen göçlerin hukuki haklar açısından değerlendirilmesi.....	60
 4. TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERDE SURİYE KRİZİ.....	66
4.1. Barack Hussein Obama döneminde ABD'nin Suriye politikası.....	66
4.2. Donald Trump döneminde ABD'nin Suriye politikası.....	70
4.2.1. Donald Trump dönemi ABD dış politikası.....	70
4.2.2. ABD'nin Suriye politikası.....	77
4.3. Suriye göçünün Türkiye'ye etkileri.....	84

4.3.1. Milliyetçilik ve göç.....	89
4.3.2. Popülizm ve göç.....	94
4.3.3. Göç ve güvenlik.....	99
5. SONUÇ.....	108
KAYNAKÇA.....	112
ÖZGEÇMİŞ.....	140

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Suriye Ekseninde Türkiye-ABD İlişkileri* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

21.04.2025

.....

Ayşe Nur YATI

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ayşe Nur YATI tarafından hazırlanan *Suriye Ekseninde Türkiye-ABD* başlıklı bu çalışma, 09.05.2025 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oy birliğiyle* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Uluslararası İlişkiler* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN	İmza:
Üye	: Prof. Dr. Elnur Hasan MİKAİL	İmza:
Üye	: Doç. Dr. Halit HAMZAOĞLU	İmza:

ONAY

Bu tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun 28.04.2025 tarih ve 2025/18-07 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ersoy YILMAZ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Suriye Ekseninde Türkiye-ABD İlişkileri başlıklı bu tez; 2011-2024 yılları arasında yaşanan Suriye'deki iç savaş sürecine, bu iç savaş sürecinin Türkiye'yle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasındaki ikili ilişkilerini ciddi bir şekilde etkilemesine ve bu ilişkilerin Suriye ekseninde kırılmasına neden olan faktörlerin ortaya çıkarılmasına odaklanmaktadır. Bu bağlamda 2011-2024 yılları arasında yaşanan Suriye'deki iç savaş sürecinde Türkiye'nin ABD ile arasındaki ikili ilişkilerin stratejik ortaklıktan ayrışmaya dönüşmesinin nedenleriyle incelemek bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Bu tez, kendi başıma muvaffak olamayacağım iki yıllık bir yolculuğun doruk noktasıdır. Bu yolculuğu tamamlamamda bana doğrudan ya da dolaylı olarak yardımcı olan herkese en içten teşekkürlerimi sunarım. Bu tezin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen ve hiçbir çabadan kaçınmayarak beni daima çok olumlu bir biçimde yönlendiren danışmanım Sayın Hocam Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN'a ve eğitim hayatım süresince yetişmemde katkısı olan Prof. Dr. Elnur Hasan MİKAİL, Doç. Dr. Halit HAMZAOĞLU ve burada adını sayamadığım bütün hocalarıma sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca tezimi tamamlamak için moralimi ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan başta eşim Burak YATI ve oğlum Çağatay YATI'ya, annem Fatma KOÇAK ve babam Abdurrahman KOÇAK olmak üzere ailemin tüm fertlerine şükranlarımı sunarım.

21.04.2025

Ayşe Nur YATI

ÖZET

Tezin Başlığı : Suriye Ekseninde Türkiye-ABD İlişkileri

Tezin Yazarı : Ayşe Nur YATI

Danışman : Ali Samir MERDAN

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Kabul Tarihi : 09.05.2025

Bu tez, 2011-2024 yılları arasında yaşanan Suriye’deki iç savaş sürecinde Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasındaki ilişkilerin stratejik ortaklıktan ayrışmaya gitmesinin nedenlerini incelemektedir. Tezde, Suriye iç savaşı sürecinin ikili ilişkilere etkilerinin incelenmesi çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Tezde elde edilen bulgular, Suriye’deki iç savaş sürecinin Türkiye’yle ABD arasındaki ikili ilişkileri ciddi bir şekilde etkilediğini ve bu ilişkiler Suriye ekseninde kırılmaya neden olduğunu göstermektedir. Buradan yola çıkılarak tezde, Türkiye’yle ABD’nin 2011-2024 yılları arasında yaşanan Suriye’deki iç savaş sürecine bakış açılarındaki farklılıklarından dolayı ikili ilişkilerde güven eksikliğinin oluşmasına yol açtığı ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, ABD, Suriye, iç savaş, ikili ilişkiler.

ABSTRACT

Thesis Title : Türkiye-US Relations in the Syria Axis
Author : Ayse Nur YATI
Supervisor : Ali Samir MERDAN
Department : International Relations
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 09.05.2025

The present thesis examines the reasons behind the deterioration of relations between Turkey and the United States (US) from strategic partnership to divergence during the Syrian civil war between 2011 and 2024. The central argument of this thesis is that the Syrian civil war has had a significant impact on bilateral relations. The findings of the thesis demonstrate that the Syrian civil war had a significant impact on the bilateral relations between Turkey and the US, resulting in a deterioration of these relations. The thesis posits that the divergent perspectives of Turkey and the US on the Syrian civil war between 2011 and 2024 resulted in a deficiency in bilateral relations.

Keywords: Türkiye, US, Syria, civil war, bilateral relations.

KISALTMALAR

AA	: Anadolu Ajansı
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.e.	: Aynı Eser
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
AIHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AP	: Adalet Partisi
a.y.	: Yazara Ait Son Zikredilen Yer
B.	: Baskı
b.a.	: Eserin Bütününe Atıf
BAC	: Birleşik Arap Cumhuriyeti
BBC	: British Broadcasting Corporation
Bkz.	: Bakınız
Bkz.: Aş.	: Bakınız Eserin Kendi İçinde Aşağıya
Bkz.: Yuk.	: Bakınız Eserin Kendi İçinde Yukarıya
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
C.	: Cilt
CENTO	: Central Treaty Organization
CIA	: Central Intelligence Agency
CNN	: Cable News Network
CRS	: Congressional Research Service
Çev.	: Çeviren
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
DB	: Dünya Bankası
Der.	: Derleyen
ĐİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
Doç.	: Doçent

DP	: Demokrat Parti
Dr.	: Doktor
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DW	: Deutsche Welle
Ed.	: Editör
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü
EPA	: Environmental Protection Agency
EU	: European Union
FETÖ	: Fetullahçı Terör Örgütü
GEM	: Geçici Eğitim Merkezi
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GMP	: Good Manufacturing Practices
GSYİH	: Gayri safi yurt içi hasıla
GTA	: Global Trade Alert
HAK-İŞ	: Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
Haz.	: Yayına Hazırlayan
IKBY	: Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
ILO	: International Labour Organization
IMF	: International Monetary Fund
IOM	: International Organization for Migration
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
İHA	: İnsansız Hava Aracı
İKV	: İktisadi Kalkınma Vakfı
Karş.	: Karşılaştırınız
k.g.	: Karşı Görüş
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
MC	: Milletler Cemiyeti
Md.	: Madde
MFN	: Most Favoured Nation
MOAB	: Massive Ordnance Air Blast
MSB	: Millî Savunma Bakanlığı
NAFTA	: North American Free Trade Agreement

NATO	: North Atlantic Treaty Organization
No	: Numara/Sayı
Nşr.	: Neşreden
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
ORDAF	: Orta Doğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği
ORSAM	: Orta Doğu Stratejik Araştırmaları Merkezi
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PDY	: Paralel Devlet Yapılanması
PKK	: Partiya Karkeren Kurdistanê
Prof.	: Profesör
PYD	: Partiya Yekîtiya Demokrat
RF	: Rusya Federasyonu
s.	: Sayfa
Sad.	: Sadeleştiren
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SDE	: Stratejik Düşünce Enstitüsü
SDG	: Suriye Demokratik Güçleri
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
SETA	: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SİHA	: Silahlı İnsansız Hava Aracı
SMO	: Suriye Millî Ordusu
ss.	: Sayfalar
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SUY	: Sosyal Uyum Yardım
TAGU	: Türk-Alman Üniversitesi Göç ve Uyum Uygulama ve Araştırma Merkezi
Tahk.	: Tahkik/Muhakkik
TASAM	: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TENVA	: Türkiye Enerji Vakfı

TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TPP	: Trans-Pacific Partnership
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TUIÇ	: Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TV	: Televizyon
t.y.	: Basım Tarihi Yok
ULUTURKAD	: Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UPA	: Uluslararası Politika Akademisi
U.S.	: United States
USA	: United States of America
USAK	: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
USCENTCOM	: United States Central Command
vd.	: Çok Yazarlı Eserlerde İlk Yazardan Sonrakiler
Vol.	: Volume
YPG	: Yekîneyên Parastina Gel
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
y.y.	: Basım Yeri Yok

ŞEKİL LİSTESİ

<u>Sekil No:</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 4.1: IŞİD’in toprak kaybı.....	82
Şekil 4.2: Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler.....	88

1. GİRİŞ

Bu tezin çalışılmasındaki amaç, 2011-2024 döneminde Suriye’de yaşanan iç savaşın Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ilişkilerine olan etkilerini incelemektir. Soğuk Savaş döneminde müttefik olan iki devletin ilişkileri, 2011’de başlayan Suriye iç savaşıyla birlikte bozulmaya başlamış ve ayrışma yoluna girmiştir. İkili ilişkileri ayrıştıran faktörlerse Suriyeli göçmenler, Suriye’deki terör örgütleriyle mücadele, bu mücadelede Türkiye’nin askerî operasyonları ve Türkiye’nin Rusya Federasyonu (RF) ile ilişkileridir (Özçelik ve Acun, 2018, ss. 9-14).

Soğuk Savaş döneminde müttefik olan iki devletin ilişkilerinin, 2011’de başlayan Suriye iç savaşıyla birlikte neden ayrışma yoluna girdiği bu çalışmanın temel araştırma konusunu ortaya çıkarmıştır. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırılardan sonra terörizme karşı mücadelede birlikte hareket ederken iki devlet, Suriye’de başlayan iç savaşla birlikte terör olgusunda farklı bakış açılarına sahip olmuştur. Bu tezde, Suriye ekseninde Türkiye-ABD ilişkilerinin incelenmesinin temel nedeni, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) üyesi olan iki devletin müttefikliği uzun döneme dayanmasına rağmen Suriye’de ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda ciddi bir ayrışma yoluna girdikleridir.

Bu çalışmanın temel odağını Türkiye ile ABD arasındaki ikili ilişkiler oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkilerin iki temel teorisi olan realizm ve liberalizm, yaşanan olayların neden ve nasıl ortaya çıktığını, uluslararası ilişkiler aktörlerinin hangi davranışlar doğrultusunda hareket ettiklerini ve bu çalışmanın da ana çerçevesini oluşturan “ikili ilişkiler”in temel dayanağı olan “devletler arası ilişkiler” kavramıyla açıklamaktadır. Uluslararası barış ve güvenliğin uluslararası örgütsel yapılarla korunabileceğini, saldırganların bu yapılar eliyle cezalandırılabilmesini savunan liberalizm, uluslararası örgütleri ve örgütsel yapılanmaları ön plana çıkarırken realizm ise uluslararası ilişkilerde tek aktörün devlet olduğunu vurgulayarak devletlerin davranışlarına rasyonel bir şekilde yaklaştığını ve rasyonel bir şekilde hareket ettiğini savunmaktadır. 2003’te yaşanan 1 Mart tezkeresinin yorumlanmasında realistler, devletler için en temel meselenin güvenlik olduğunu vurgulayarak Türkiye ile ABD arasındaki ikili ilişkilerin bu güvenlik ekseninde şekillendiğini belirtmişlerdir. 2011-2024 döneminde yaşanan Suriye iç savaşında da uluslararası örgütlerden beklenen girişimler gerçekleşmediğinde

Türkiye'nin realist teoriye göre hareket ettiğine dikkat çekilmiştir (Akyener, 2018, ss. 17-31; Özcan, 2019, ss. 5-19).

Türkiye ile ABD arasındaki ikili ilişkiler Soğuk Savaş döneminde gelişerek stratejik ortaklık seviyesine yükselmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Türkiye'deki boğazlara yönelik bir tehdit oluşturması, ABD'nin Türkiye ile ikili ilişkilerini geliştirerek stratejik ortaklık seviyesine çıkmasına yol açmıştır. Bu durum Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu bölgesine yönelmesine ve bölge devletleriyle ilişkilerini geliştirmesine katkı sağlamıştır (Çimen, 2016, ss. 120-122). Soğuk Savaş sonrası dönemde ise yeni devletlerin ortaya çıkmasıyla ABD, Türkiye'yle ilişkilerini stratejik ortaklık seviyesinde geliştirmeye devam etmiştir. Ancak 2003'te ABD tarafından gerçekleştirilen Irak müdahalesiyle birlikte ikili ilişkilerde dalgalanmalar yaşanmaya başlamıştır. Özellikle bu dönemden itibaren yaşanan bölgesel krizler, iki devletin kimi zaman müttefik, kimi zaman ise karşıt roller üstlenmesine yol açmıştır. Türkiye, 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırıların ardından "terörizmle ortak mücadele" adı altında ABD'nin yanında yer almasına rağmen Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistanê-PKK) gibi terör örgütleriyle yaşadığı sorunlarda ABD'den beklediği desteği görememiştir. Bir başka ifadeyle bu dönemde ikili ilişkiler, eşitlikten ziyade ABD çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir (Phillips, 2012, ss. 2-4). 2010'da Orta Doğu ve Kuzey Afrika devletlerinde başlayan Arap Baharı süreciyle birlikte ikili ilişkiler bir önceki döneme nazaran daha çok etkilenir hâle gelmiştir.

2010'da başlayan Arap Baharı'nın 2011'de Suriye'ye sıçraması, bu devletin en çok zarar gören devlet olmasına neden olmuştur. Beşar Esad rejiminin protestolara şiddetle karşılık vermesi ve ardından küçük gruplar hâlinde örgütlenen muhalefetin küresel ve bölgesel aktörler tarafından desteklenerek silahlandırılması, ülkenin istikrarsızlaşmasına ve iç savaşa sürüklenmesine yol açmıştır. Beşar Esad rejimi, iç savaş esnasında RF'nin kendisini desteklemesi için Suriye'de yaşananlara müdahil olmasını talep etmiş, RF de rejime destek vermek için bölgedeki etkisini artırmaya çalışmıştır. İran ise bölgede hem dinî saikler hem de İsrail karşıtlığı üzerinden rejime destek vermiştir. ABD ise RF ve İran'ın bölgedeki etkisine karşı küresel bir güç olarak kendi varlığını göstermeye çalışmıştır. Bu bağlamda tezin ana konusu da Suriye'de iç savaşın başlamasından sonra Türkiye ile ABD arasındaki ilişkileri Suriye'deki hangi faktörlerin etkilediğini ve Suriye ekseninde ikili ilişkilerin hangi yöne kaydığını ortaya

çıkarmaktır. Bu çerçevede tezde hem iki devletin Suriye politikası ele alınacak hem de Suriye ekseninde ikili ilişkilerin realist perspektifle mi yoksa liberalist perspektifle mi yürütüleceği sorusuna cevap aranacaktır.

Tezde, iki müttefik devlet olan Türkiye ile ABD'nin 2011-2024 döneminde yaşanan Suriye iç savaşı sürecindeki durumları ele alınacaktır. İç savaşın başlamasıyla Suriye'de yaşanan politik ve ekonomik istikrarsızlık insani krizlerin boyutunu her geçen gün artırırken başta ABD olmak üzere Batılı devletler de Suriye'deki bu gelişmelere kayıtsız kalmıştır. Türkiye ise Suriye'de yaşanan bu iç savaştan politik, ekonomik, sosyolojik, kültürel ve askerî olarak en fazla etkilenen devlet olmuştur.

Tez, iki temel varsayım üzerine inşa edilmiştir. Birincisi, 2011'de Arap Baharı ile başlayan Suriye iç savaşının, Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin seyrini etkilediğidir. Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte Suriyeli göçmenler, Suriye'deki terör örgütleriyle mücadele, bu mücadelede Türkiye'nin askerî operasyonları, Türkiye'nin RF ve İran'la olan ilişkileri gibi konular Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinin seyrinde belirleyici olmuştur. İkincisiyse her iki devletin Suriye'deki iç savaş sürecine yönelik politikalarındaki farklılıktır. Bu çerçevede her iki devlet, Suriye'deki iç savaş sürecine farklı perspektiflerden bakmış, Türkiye bu süreçte daha hızlı ve etkin bir çözüm üretme çabasıyla yaklaşırken ABD ise bu sürece karşı yavaş, temkinli ve pasif bir tutum sergilemiştir.

Tez, giriş ve sonuç bölümleri dışında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Suriye ve iç savaşa giden süreç incelenecektir. Bu çerçevede Suriye'nin tarihi, etnik kökenlerin dağılımı, bu etnik kökenlerin dağılımında bölgesel ve küresel güçlerin etkisi, Suriye iç savaşının ortaya çıkışındaki faktörler ve Suriye'de yaşanan iç savaş süreci ele alınacaktır.

İkinci bölümde, Suriye iç savaşı ve göç konusu incelenecektir. Bu çerçevede öncelikle göçün tanımı yapıldıktan sonra göçün nedenleri ve çeşitleri belirlenecek, göçün kuramları ve etkileri incelendikten sonra Suriyeli göçmenlerin durumu değerlendirilmeye çalışılacaktır. Daha sonra ise Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye'ye gelen göçmenlerin barınma, iş gücü, eğitim, sağlık hizmetleri ve hukuki hakları bağlamındaki durumlarının değerlendirilmesi yapılacaktır.

Üçüncü bölümdeyse ikili ilişkiler bağlamında Suriye krizi incelenecektir. Bu çerçevede öncelikle Barack Hussein Obama ve Donald Trump dönemlerinde ABD'nin Suriye politikası ele alınacak, ardından Suriye kaynaklı göçün hem Türkiye'ye hem de Türkiye-ABD ilişkilerine etkileri irdelenecektir.

Tez, 2011-2024 döneminde yaşanan Suriye iç savaşının ekseninde Türkiye-ABD ilişkilerini kapsamaktadır. Belirtilen dönem de dâhil tezin konusu ve kavramlarına dair Türkçe ve İngilizçe kaynaklardan; kitap, makale, dergi, internet siteleri ve gazetelerden yararlanılmıştır.

2. SURİYE VE İÇ SAVAŞA GİDEN SÜREÇ

2.1. Suriye tarihi

Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'in 1516'daki Mercidabık Zaferi'yle Osmanlı Devleti'nin kontrolüne geçen Suriye, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda yenilmesinin ardından 20. yüzyılın başlarında Fransa'nın kontrolüne geçti. 1920'de başlayan Fransa'nın işgali, I. Faysal'ın krallığının sonunu getirdi ve 1946'ya kadar sürececek bir manda döneminin başlamasına yol açtı. 1923'ten itibaren uygulanmaya başlanan manda rejimi esnasında Fransa, sınırları kendi çıkarlarına göre belirledi ve Milletler Cemiyetinin (MC) müdahale edemeyeceği bir manda hükûmeti kurdu (Shambrook, 1998, s. 2).

Suriye'deki sömürge hükûmeti ayrılıkçı duyguları korurken bağımsızlık hareketlerini bastırmayı ve toplumsal bölünmeleri derinleştirmeyi amaçlıyordu ki bu da Suriye'de yaşamın neredeyse tüm yönlerinin Fransa'nın kontrolü altına girmesiyle sonuçlandı. Siyasi gücün kullanımında Osmanlı Devleti ile Fransa yönetimleri arasında bazı benzerlikler görmek mümkündür. Şöyle ki her iki dönemde de aynı aktörler iktidarını pekiştirmişti. Şehirler, Osmanlı Devleti döneminde siyasi gücün merkeziydi ki bu, Fransa yönetimi esnasında da değişmedi (Khoury, 1987, s. 3). Dahası "geçici" olarak tanımlanan manda hükûmeti, kendi ülkesine önemli kısıtlamalar getirdi. MC'ye sunulan belgeyle Fransa'dan kendi çıkarlarını önceliklendirmekten kaçınması istendi ve yetkili ülkenin diğer ülkelerle tercihli tarifeler oluşturması yasaklandı (Torun, 2012, s. 81).

Fransa, Suriye'yi dinî ve mezhepsel bölünmelere odaklanan böl ve yönet stratejisiyle yönetmeyi amaçladı. 1920-1925 döneminde politik ve ekonomik ihtiyaçlarına göre çeşitli idari biçimler uyguladı. Bu çerçevede Büyük Lübnan Devleti, Alevi Devleti ve Dürzi Devleti'ni kurdu. Daha sonra Suriye'de iki ayrı siyasi varlık oluşturdu: Halep Devleti ve Şam Devleti. 1922'de Şam ve Halep Alevi Devletlerinin birleşmesi suretiyle Suriye Federasyonu'nun oluşturulmasının ardından Ocak 1925'e gelindiğinde İskenderun, Halep ve Şam Sancaklarının birleştirilmesiyle de Suriye Devleti kuruldu (Önhon, 2021, s. 33).

1936'da Fransa yönetimi Suriye'nin önemini hem stratejik hem de ekonomik açıdan tartışmaya başladı. 1939'da başlayan II. Dünya Savaşı Suriye'deki gelişmeleri hızlandırdı. Suriye'den ayrılan Lübnan, ağırlıklı olarak Alevilerin yaşadığı Lazkiye'yi bağımsız bir idari bölgeye

dönüştürürken Türklerin ağırlıklı olarak yaşadığı İskenderun Sancağı Hatay'ın bir parçası hâline getirilerek Türkiye'ye bağlandı. Suriye'nin modern sınırları, tıpkı Hatay'ın Türkiye'ye geçişine benzer şekilde kademeli olarak çizildi. Milliyetçilik, Suriye'nin evriminde, özellikle Şam, Halep, Hama ve Humus gibi büyük şehirlerde önemli bir rol oynadı (Hourani, 1997, s. 381). Fransa yönetimi, kentlerdeki milliyetçi merkezlerle kırsal alanlar arasındaki eşitsizliklerin derinleşmesine yol açan politikalar uyguladı.

İbrahim Hananu'nun Halep'te Fransa'ya karşı verdiği mücadele, Millî Mücadele döneminde Ankara Hükûmetinin ulusal mücadelesinin bir parçası olarak bu hükûmet tarafından desteklenmişti. Fransa, buradaki ayaklanmalara askerî güçle karşılık vermiş ve Şam'ı ayırım gözetmeksizin bombalamıştı (Önhon, 2021, ss. 34-35). I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'ne karşı Arapların Ayaklanmasına katılanlar da Fransa'nın işgali nedeniyle Millî Mücadele döneminde Ankara Hükûmetine yönelmiş ve Ankara Hükûmetiyle ittifak düşüncesi 1920'lerin başında Halep'te rağbet görmüştü (Umar, 2003, s. 375). 1923'ten itibaren manda rejimiyle yönetilen Suriye, II. Dünya Savaşı esnasında Fransa'nın çekilmeye başlamasıyla bağımsızlığını kazandı ve 1963'e değin darbelerle iktidara gelen başkanlarla yönetildi. 1943'te yapılan ilk seçimlerin sonucunda Şükri el-Kuvvetli Suriye'nin ilk başkanı oldu. Hemen ardından Suriye Arap Cumhuriyeti 1947'de kuruldu. 1948'deki I. Arap-İsrail Savaşı'nda Arapların yenilgiye uğraması Suriye yönetimine olan güvenin azalmasına yol açtı (Kuzu, 2019, s. 9). 1949'da Albay Hüsnü el-Zaim liderliğinde gerçekleştirilen darbeye mevcut hükûmet devrildi ancak Albay Hüsnü el-Zaim de daha sonra Sami Hilmi el-Hınnavi ve Edib el-Çiçekli tarafından devrildi. Edib el-Çiçekli, Suriye'ye istikrar getireceği iddiasıyla Sami Hilmi el-Hınnavi'ye karşı düzenlediği darbenin ardından 1951'de kontrolü ele geçirdi. Ancak iktidarını uzun süre koruyamayıp 1954'te devrilince Şükri el-Kuvvetli iktidara geri döndü (Balbay, 2006, s. 20). Suriye'deki ideolojik kaos, art arda gerçekleştirilen darbelerle artarak derinleşmeye devam etti.

1957'ye gelindiğindeyse Müslüman Kardeşler, Suriye'de askerî operasyon gerçekleştirerek kontrolü ele geçirdi ve Komünist Partiyle bağlantılı üç okulu kapattı. Bu tür eylemler, ülke içindeki karışıklıkların tırmanmasını kaçınılmaz hâle getirdi (Özdemir, 2016, ss. 84-85).

1958'de Mısır ve Suriye, Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnâsır liderliğindeki Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni (BAC) kurmak için birleştiler. Bu tarihten itibaren BAC'ın cumhurbaşkanı

görevini üstlenen Cemal Abdünnâsır kısa sürede tüm muhalefet partilerini dağıttı ve Arap milliyetçiliğini teşvik etti. Ancak 28 Eylül 1961 tarihinde Suriye’de askerler tarafından gerçekleştirilen darbe, Cemal Abdünnâsır’ın Suriye'deki etkisinin azalmasına yol açtı. Bu darbeden önce Suriye uyruklu kişiler tarafından kendisine karşı başarısız bir suikast girişimi olmuştu. Suriye'de sık sık çatışan Baasçı, Nasırcı ve sosyalist grupların varlığı dikkate alındığında yaşananlar beklenmedik değildi. Bu dönemin ardından ortaya çıkan otorite boşluğu, ideolojik temeli Arap milliyetçiliği ve sosyalizme dayanan Baas Partisi tarafından dolduruldu (Özdemir, 2016, s. 85). 1963'te gerçekleştirilen darbeyle iktidara gelen Baas Partisi, 2024’ün son aylarına kadar Suriye hükûmetini yönetmeye devam etti.

1940’ta Fransa’nın Vichy kentinde hükûmet kuruldu. Fransa bu yeni hükûmetle beraber Suriye’ye dair bazı değişiklikler öngördü. Bu çerçevede yüksek komiser ataması yapılan Suriye’de Halid el-Azm önderliğinde bir hükûmet kuruldu (Longrigg, 1972, s. 311). Suriye’nin bu dönemi, ülkenin sınırlarının belirlenmesi, devletin sisteminin hazırlanması gibi bugün de ülkenin durumunu etkilemeye devam eden önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem şeklinde karakterize edilmektedir. Manda yönetimindeki Suriye’de ülkenin sınırlarının belirlenmesinde sadece Fransa hükûmeti söz sahibiydi. Bu bağlamda Türkiye de Cizre ve Nusaybin ile Suriye’nin sınırının belirlenmesi için Suriye ile değil Fransa hükûmetine anlaşmak için hazır olduğunu bildirdi. Türkiye’yle Suriye’nin sınırının belirlenmesi için Fransa ve Türkiye 22 Haziran 1929 tarihinde sınır anlaşması yaptı (Hinnebusch, 2002, s. 18).

Fransa’nın 1946’da çekilmesinin ardından kurulmuş olan Suriye devletinde hem sivil hem de askerî yöneticilerin statüsü belirlendi. Fransa manda yönetimi esnasında kendilerine itaat eden azınlıklarla anlaşıp ülkenin yönetim sistemini bürokrasi üzerine inşa etti. Suriye'nin Fransa’ya karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi esnasında da sonrasında da manda yönetimine destek veren kesimlerle karşı karşıya gelinen bir döneme girildi. Suriye sonraki süreçte Fransa mandalığından kurtulmuş olmasına rağmen yine de ortak değerlere sahip olan bağımsız bir ülke olmadı. Sonraki süreçteyse ülkeye siyasi açıdan hâkim olan Ulusal Parti ve Halk Parti adlı iki parti, Mısır ile Suudi Arabistan’a karşı Irak ve Ürdün ile yakın olmak arasında fikir ayrılığına düştü. Bu iki parti, farklı şeyleri temsil etmekle birlikte her iki tarafın da siyasi istikrarı sağlaması mümkün olmadı (Dam, 2000, ss. 21-24).

1970'ten itibaren Suriye'de Baas Partisi varlığını göstermeye başladı. Bu parti önce Hafız Esad, daha sonra da oğlu Beşar Esad liderliğindeki tek partiyle ülkeyi yönetti. Arap milliyetçisi olan Baas Partisi, Sünni olmayan topluma pozitif ayrımcılık yaptı. Bu parti kendi içinde iki gruba ayrılmaktaydı: Arap milliyetçiliği ve Alevi milliyetçiliği (Dam, 2000, s. 29).

Hafız Esad, 1963'te Eminel-Hafız'a yapılan darbe girişiminin ardından 1964'ün sonunda Hava Kuvvetleri Komutanlığına atandı. Bu tarihten itibaren Hafız Esad, Hava Kuvvetleri ve Savunma Bakanlığını tek başına idare etti. Hafız Esad bu güçlenmeden sonra Salah Cedid ile rekabete girdi, ardından Ürdün ve Mısır ile beraber "III. Arap-İsrail Savaşı" veya "Altı Gün Savaşı" olarak adlandırılan savaşla İsrail'e yöneldiler (Koyuncu, 2008, ss. 81-83).

2000'de ölen Hafız Esad ölünceye kadar ülkeyi yönetti. Hafız Esad muhafazakârlara birçok sıkıntı yaşattı ki bu sıkıntılardan birisi de Müslüman Kardeşler idi. Müslüman Kardeşler, Suriye'nin İslam devleti olması gerektiği ideolojisini benimsemektedir ki bu durum da hem sosyal hem de seküler yapıdaki Hafız Esad için olumsuzdu. Dolayısıyla Hafız Esad yönetimine karşı bazı bombalı saldırılar gerçekleştirmiş, suikast girişimlerinde bulunmuştu. 1970'lerde askerî okullardaki 80 öğrenciyi öldürmüş, 1980'lerde protestolar düzenlemişti. 1982'de rejimin Halep'te on binlerce kişi öldürmesinin ardından Müslüman Kardeşler'in ülkede gücü kalmamıştı (Koyuncu, 2008, ss. 86-87).

2.2. Nusayrilik

Orta Doğu'daki dinî bir grup olan Nusayrilik, 9. yüzyılda Muhammed bin Nusayr en-Nemirî tarafından kurulan bir Şii mezhebidir. Fransa 1920'de bölgeyi işgal ettiğinde Nusayriler için Alevi terimini kullandı. Tarihsel olarak Nusayriler, Namiriya veya Ensariyye olarak adlandırılmışlardı, zira Nusayri bir hakaret ifadesi hâline gelmişti ki Hz. Muhammed'in damadı Ali'ye olan saygılarını göstermek için Aleviler olarak adlandırılmayı tercih ettiler (Dalkılıç, 2008, s. 50).

Kaynaklara göre Nusayriye'nin kurucusu Muhammed bin Nusayr en-Nemirî, on iki imamlardan Ehl-i Nekkî, Hasan-ı Askerî ve Muhammed-i Mehdi dönemlerinde yaşamış ve 884'te vefat etmişti. Başka bir rivayette Muhammed bin Nusayr en-Nemirî'nin, on birinci imam olan Hasan el-Askerî'nin "bab"ı ve Muhammed bin el-Hasan'ın mehdiliğinin gaybetinde olduğu, Bâb

ve Merciyet makamının kendisine geçtiği ileri sürülmektedir. Ancak on ikiciler, Muhammed bin el-Hasan'ın mehdiliğinin gaybetinden sonra Safarat ve Merciyet makamının Ebû Amr Osman bin Said, Muhammed bin Osman, Hüseyin bin Salih ve Muhammed es-Semerrî'ye geçtiğini kabul ettiklerinden onun yalancı safir olduğunu iddia etmektedirler (Fığlalı, 1987, s. 159).

İslam mezhepleri tarihinde genel olarak Şîlik'teki radikallik bakımından ilk sırada gelen kişinin Muhammed bin Nusayr en-Nemirî olduğu söylenmektedir. Ali'nin tanrı olduğunu iddia eden Abdullah bin Sebe, Ali'de tanrıdan bir parça tecelli ettiğini iddia eden Beyan bin Sem'an, imamların, bilhassa İmam Cafer-i Sadık'ın tanrı olduğuna ve kendisinin onların elçisi olduğuna inanan Ebu'l-Hattab el-Esedî'nin kendisine tâbi olduğu kabul edilmiş ve bu yüzden Caferiler ve Mufaddal bin Ömer el-Cufi tarafından lanetlenmiştir (Massignon, 1964, ss. 365-369).

Muhammed bin Nusayr en-Nemirî öldükten sonra tarikatın liderliğini Muhammed bin Cündüb ve ardından Ebu Muhammed bin Abdullah bin Muhammed el-Cenan el-Cünblilanî devraldı. Faris kazasının Cünblila kasabasında el-Cünblilanîye adıyla yaşadığı için Şîî bir tarikatın kurucusu oldu. Mısır'a yaptığı seyahatte Hüseyin Hamdan el-Hâsibî'yi kendi tarikatlarına dâhil etmeyi başardı ve onun ölümünden sonra Hüseyin Hamdan el-Hâsibî tarikatın lideri oldu. Tarikat mensupları o dönemde Abbasîlerin bakanı olan İbni Fırat'tan destek görüyordu (Et-Tavîl, 2010, ss. 146-149).

Akdeniz'e bakan Kuzeybatı Suriye'deki sıradağlar olan Jabal al-Nusayriyah'da, Nusayriya topluluğu bin yıldan fazla süredir senkretik gizli dinine sıkı sıkıya bağlı kalarak kendini korumuştur. Nusayriler, kendilerini korunan bir dinin statüsüne uygun olmayan putperestler ve sapkınlar olarak gören Sünni çoğunluk ve yöneticiler tarafından tekrarlanan zulüm ve yok olma tehdidine rağmen ayrı bir grup olarak hayatta kalmıştır. Nusayriler olarak da bilinen, Suriye'nin Lathakiah ili ile Lübnan'ın kuzeyinde ve Türkiye'nin güneyindeki bitişik ilçelerde yaşayan, Arapça konuşan bir etnik-dinî topluluktur. Son dönemlerde birçok Nusayri Suriye'nin büyük şehirlerine taşınmıştır. Küçük bir kısmı hâlâ Hermon Dağı'nın güneyindeki Wadi al-Taym'da hayatlarını idame ettirmektedir (Şenzeybek, 2013, ss. 484-487).

Göçebe bir halkın özelliklerini keşfetmek zor olsa da birçok bilim insanı Orta Asya'daki Türk kabilelerinin tarihini 500'lere kadar uzandığını anlatmıştır. Bazı bilim insanlarına göre

Orta Asya Türkleri Şamanistti; bu tür kabilelerin ilahiliği yorumlayan ve sihirli güçlere sahip olduğu düşünülen vaiz veya din adamlarına akademisyenler tarafından şaman denildiğinden bu inanış Şamanizm olarak adlandırılmıştır. Ancak Şamanizm bir din değil bir kültürdür. Türk kabileleri Anadolu'ya akın ederken Budizm, Brahmanizm ve Hinduizm gibi natüralist, panteist dinlere mensuplardı. Daha sonra kabilelerin çoğu göç ettikleri bölgelerdeki yaygın dine bağlı olarak Mazdaist, Maniheizt ve Nesturi Hristiyanlığını benimsedi. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde Pers'e yakın yaşayan kabileler Zerdüştlüğün çeşitli biçimlerini benimsedi. Farklı dinlerden gelen misyonerler göçebe Türkleri aktif şekilde dönüştürmeye çalışarak süreci hızlandırdılar ve aynı zamanda birçoğunu da yerleşik insanlara dönüştürdüler. Dönüşen Türkler genellikle yeni geçtikleri dinin inanışlarıyla eski inanışları arasında bir sentez yaratmayı başardılar (Öktem, 2002, ss. 386-387).

Bu dinî toplanma sürecinin tamamı, Müslüman Arapların Orta Asya'yı fethetmesiyle tekrarlandı. Bu bağlamda Anadolu Müslümanlarının inancı ve teolojisi, dinî geleneklerin toplu bir karışımına veya İslam mezhepleri tarihi üzerinde uzun süre çalışmış olan Mehmet Dalkılıç tarafından "inançların çok boyutlu uyumu" olarak adlandırdığı duruma dayanmaktadır. Modern Türkiye'de ise Nusayri geleneği de dâhil olmak üzere birçok farklı İslam mezhebinin varlığı sonucunu ortaya çıkarmıştır (Dalkılıç, 2008, ss. 53-55).

2.3. Suriye'nin etnik kökenlerin dağılımı

Yaklaşık 23 milyon nüfusa sahip olan Suriye, etnik olarak çeşitlilik gösteren bir ülkedir. Nüfusun yaklaşık %70-75'ini oluşturan Araplar ülkenin en büyük etnik grubudur. Ülkenin daha çok kuzey ve kuzeydoğusunda yaşayan Kürtler nüfusun %10-15'ini oluştururken genellikle kıyı bölgelerinde, bilhassa Lazkiye ve Tartus çevresinde yaşayan Nusayriler ise nüfusun %10-12'sini oluşturmaktadır. Diğer etnik topluluklar ise şunlardır: Özellikle Halep ve çevresinde yaşayan Türkler, 19. yüzyılda Kafkasya'dan göç eden ve ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşayan Çerkesler, genellikle Halep ve Şam çevresinde yaşayan Ermeniler, özellikle Haseke ve çevresinde yaşayan Hristiyan Süryaniler, daha çok ülkenin güneyinde, özellikle Süveyda bölgesinde yaşayan Dürzilerdir. Suriye nüfusunun etnik çeşitliliği ülkenin tarihî ve kültürel yapısına büyük katkı sağlarken aynı zamanda çatışma dönemlerinde ayrışmalara da neden olmuştur (Yavuz, 2005, s. 485).

Yaklaşık 23 milyon nüfusa sahip olan Suriye’de yaşanan iç savaş, sekiz milyon insanın göç etmesine yol açmıştır. Suriye'deki nüfus dönüşümü ve demografik değişimler, tarihî, sosyal ve ekonomik koşullardan etkilendiği için eksik kalmıştır. Doğum oranları, ölüm oranları ve göç oranlarının etkileşimi, özellikle savaş zamanlarında nüfus dinamiklerini önemli ölçüde etkilemiştir. Savaş, nüfusta ani bir düşüşe ve genç demografide bir artışa neden olmuştur. Göç modellerinin zamanla cinsiyet ve yaş dağılımlarını değiştirmesi beklenmiştir. Suriye'nin nüfusu 1950’de yaklaşık üç buçuk milyonken 2011’de yaklaşık 23 milyona ulaşmıştır ancak savaş ölüm oranlarında artışa yol açmıştır. 1980’den 2015’e kadar ortalama nüfus değişimi negatif olup yaşanan savaşlardan dolayı bir düşüş olduğu görülmüştür. Birleşmiş Milletler (BM) ise Suriye nüfusunda 2050’de yaşanacak artıştan dolayı yaklaşık 35 milyona ulaşacağını öngörmüştür (Yüceşahin ve Sirkeci, 2018, ss. 93-95).

2.3.1. Suriye’deki etnik kökenlerin dağılımında bölgesel ve küresel güçlerin etkisi

Suriye’deki etnik kökenlerin dağılımı, hem tarihsel süreçte hem de bugün bölgesel ve küresel güçlerin çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. Bugün bölgesel güçler arasında, İran, Suudi Arabistan, Türkiye ve İsrail gibi devletler yer alırken küresel güçler olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya Federasyonu (RF), Avrupa Birliği (AB) ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ön plana çıkmaktadır.

Tarihsel sürece bakıldığında Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın bölgede etkin olduğu dönemde nüfuzlarını artırmayı amaçlayan hem Çarlık Rusyası’ndaki Ortodoks Kilisesine bağlı misyonerler hem de ABD’deki Episkopal Kilisesine bağlı Protestan misyonerler yoğun faaliyetlere giriştiler. Protestan milliyetçi söylemini destekleyen Suriye Bilimsel Cemiyeti üyesi ve Beyrutlu Maruni Hristiyan Butrüs el-Büstânî bu harekette önemli bir rol oynadı (Kılınçkaya, 1992, s. 38). Ayrıca Dürzilerle diğer Müslüman gruplar da Arap milliyetçisi örgüte katılmaya başladılar. 1877-1878 döneminde Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusyası arasında gerçekleşen ve “93 Harbi” olarak da bilinen savaşın ardından Suriye’de bir devlet kurulması ve halifeliğin İstanbul’dan Mekke’ye taşınmasına dair fikri ilk öneren kişi Abdurrahman el-Kavakibi’ydi (Goldschmidt ve Davidson, 2007, ss. 279-280).

Fransa'nın benimsediği "böl ve yönet" politikası, özerk bölgeler oluşturmak suretiyle Suriye’de devam eden iç çatışmaların temelini oluşturdu. Aralık 1920’de Halep ve Şam Özerk Bölgesi

kuruldu ve ardından Mayıs 1921’de Dürzi Bölgesi ilan edildi. Fransa, Alevilerin yoğun olarak yaşadığı Lazkiye’yi kendi koruması dâhilinde bir devlet olarak tanıdı, daha sonra da Hatay’a özerklik verdi. Aleviler ve Dürzilerden oluşan bu iki devletin, azınlıkların kışkırtılması da dâhil olmak üzere bütünleşmelerini engellemek için çeşitli sorunlar ileri sürülmek suretiyle kışkırtılarak Suriye’den ayrı tutulmasına rağmen 1942’ye gelindiğinde her iki devlet de Suriye’ye katıldı. Fransa mandası için tehlike arz eden ayaklanmaların bu azınlıklar vasıtasıyla bastırılması hedeflenmekteydi. Alevi toplumun lideri Salih el-Ali, Sünni yönetimin yükselişine karşı hissedilen korku nedeniyle ilk ayaklanmayı başlattı (Yıldırım, 2016, s. 21). 1916’da Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı ile Fransa arasında imzalanan ve Osmanlı Devleti’nin Orta Doğu’daki topraklarını paylaşmayı öngören Sykes-Picot Anlaşması çerçevesinde hem Suriye hem de Lübnan Fransa’nın kontrolünde kaldı (Fitzgerald, 1994, s. 715).

ABD Başkanı Woodrow Wilson ile Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı Başbakanı David Lloyd George tarafından teşvik edilen "öz yönetim" ilkesi Fransa’da tepkiyle karşılandı. I. Dünya Savaşı sırasında ABD, Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı ile Fransa toprak paylaşımına dair sorun yaşamadılar. Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı ile Fransa’nın 6 Ocak 1920 tarihinde bölgede bir devlet kurmaya karar vermelerinin ardından 8 Mart 1920 tarihinde Suriye’nin bağımsızlığı ilan edildi. Soğuk Savaş dönemindeyse Suriye, Doğu Blokundan önemli miktarda maddi yardım aldı. Sosyalist Baas Partisi yönetimindeki rejim, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile kurduğu yakın ilişkiler sayesinde önemli miktarda askerî ve mali destek talep ederek ortak stratejiler geliştirdi. Suriye, SSCB için Doğu Akdeniz’de nükleer dengeyi korumada kilit bir oyuncu hâline geldi. İsrail’in 1967’de Mısır ve Suriye topraklarını işgal etmesinden sonra bu toprakların iadesini görüşmek üzere üçlü bir toplantı düzenlendi. Arap dünyasının “IV. Arap-İsrail Savaşı” veya “Yom Kippur Savaşı” olarak adlandırılan savaşta hedeflerine ulaşamaması, Mısır ile İsrail arasında Arap Birliğinin gücünü zayıflatacak anlaşmalara yol açacak müzakerelerin olasılığını gündeme getirdi (Cleveland, 2008, ss. 243-244).

İsrail ile Mısır arasında 11 Kasım 1973 tarihinde imzalanan ateşkes anlaşması, Camp David Sözleşmesi’ne yol açan olayların başlangıcını oluşturdu. SSCB-Suriye ilişkilerinin güçlenmesi, 8 Ekim 1980 tarihinde imzalanan Dostluk ve İş Birliği Antlaşması ile sonuçlandı. Bu bağlamda SSCB’nin kontrolüne geçen Suriye’nin hava sahası koruma altına alındı. SSCB’nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte 1985’ten itibaren azalmaya başlayan nüfuz, SSCB’nin ardılı

olarak 1991’de kurulan RF’nin tekrar güçlenmesiyle birlikte 1999’dan itibaren yeniden artmaya başlarken Doğu Akdeniz için Tarsus Limanı stratejik önem kazandı. Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad’ın göreve başlamasının hemen ardından 2000’de RF’yi ziyaret etmesiyle ikili ilişkiler hızlanırken RF, Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) ile Demokratik Birlik Partisini (Partiya Yekîtiya Demokrat-PYD) bahane ederek bu terör yapılanmalarına karşı Suriye’nin merkezî rejimini destekledi (Dilek, 2017, s. 67).

Soğuk Savaş döneminde Fransa’nın Suriye’de uyguladığı politikalar, Hafız Esad’ın iktidara gelmesini sağlayan siyasi ortama katkıda bulunmuştu. Soğuk Savaş sonrası dönemdeyse Fransa, Suriye’nin doğusundaki bölgeleri kontrol ederken ABD ve RF, ülkenin batısındaki bölgeleri yönetiyordu. Humus’ta İran nüfuz sahibiyken Türkiye sınıırıysa Suriye’nin iç meselelerinin yakından izlenmesine olanak sağlamaktaydı. Arap Baharı çerçevesinde ortaya çıkan muhalefetin devrimci etkisi, Baas Partisi yönetimindeki rejimin ideolojik gelişimini ve idari uygulamalarını şekillendirmeye devam etti (Bilgin, 2019, ss. 6-9).

Genel olarak değerlendirildiğinde bölgesel güçlerden Suriye rejimiyle yakın ilişkileri olan İran, bu rejimin en önemli destekçilerinden biri olmuştur. Türkiye ise özellikle PYD/Halk Koruma Birliklerinin (Yekîneyên Parastina Gel-YPG) Suriye’deki varlığından dolayı Suriye’nin kuzeyinde yoğun faaliyetler gerçekleştirmiştir. Suudi Arabistan, iç savaşın başından itibaren Suriye’deki muhaliflere destek verirken İsrail’in endişeleri daha çok Suriye’nin güneyindeki güvenlikle ilgili olmuştur. Küresel güçlerden Suriye rejiminin en güçlü müttefiki olan RF, 2015’te Suriye’ye askerî müdahalede bulunmuştur. ABD ise özellikle İŞİD’le mücadele bağlamında Suriye’nin kuzeyinde PYD/YPG’ye destek vermesine rağmen genel olarak iç savaşın seyrinde aktif bir strateji izlememiştir. AB de özellikle insani yardımlar ve diplomatik çözümler bağlamında varlık göstermiştir.

2.3.2. 1971-2024 dönemi yönetsel ve ideolojik politikalar

1971-2024 döneminde, yani hem baba Hafız Esad hem de oğlu Beşar Esad yönetimleri dönemlerinde, hem yönetim açısından hem de ideolojik olarak otoriter, merkeziyetçi ve Baas Partisi ideolojisine dayalı bir politika izlenmiştir.

Liderler sembolik rollerinde "temsilci" olarak hareket etmek suretiyle hem sosyal hem de yasal sorumluluklar üstlenirler. Yöneticiler elverişli bir çalışma ortamı oluşturur ve astlarını hedeflerine ulaşmaları için motive eder. Ayrıca yöneticiler, dış gelişmeleri anlamalarına ve bilgi toplamalarına yardımcı olan ağlar vasıtasıyla "köprü" görevi görürler. Bilgilendirici ve karar verici figürler olarak sorunları ele alır, kaynakları yönetir ve müzakere süreçlerini yürütürler. İdeoloji, ideal bir toplum için gereken normatif değerleri temsil eder. Dış politikada ideolojiler, diğer faktörlerin yanı sıra planlamayı etkileyebilirken iç politikadaki değişimler dış ilişkileri doğrudan şekillendirebilir. Hafız Esad'ın 29 yıllık iktidarında otoriter bir rejim kurması, Suriye'nin tarihî, siyasi, askerî, ekonomik ve mezhepsel çatışmalarına verilen bir yanıt olarak değerlendirilmektedir (Şöhret, 2016, s. 42).

Baas Partisi, 1940'larda birleşik bir Arap devleti fikrini savunmuş ve bu durum, 1950'lerde Suriye'de muhafazakâr bir elitte işçi sınıfının ortaya çıkmasına yol açmıştı. Baas Partisi ile birlikte komünist partiler, demokrasi ve savunmayı gündemlerine dâhil ederek meslek ve statü kavramlarını vurgulamışlardı. Bu dönemde gerçekleşen darbeler, zaman zaman Central Intelligence Agency (CIA) desteğiyle 1940-1970 döneminde yaklaşık yirmi kez yaşanmış ve Hafız Esad rejiminin yükselişini kolaylaştırmıştı. Hafız Esad'ın 1970'te Salah Cedit'e karşı gerçekleştirdiği darbe, Suriye'nin ilk Nusayri cumhurbaşkanı olarak göreve gelmesini sağladı ve monarşik bir yönetim sisteminin başlangıcını işaret etti. 1971-2024 döneminde Hafız Esad ve Beşar Esad yönetimindeki rejim, Sünni muhalefete karşı sert tedbirler aldı, askerî kontrolü sürdürerek kişisel liderliğe dayalı bir devlet modeli oluşturdu. 1971-2024 dönemindeki bu rejim "askerî ortaklık" olarak tanımlandı ve milliyetçi bir ideolojiye dayandı. Suriye'nin siyasi yapısını ve yönetim kurallarını şekillendirirken aynı zamanda pragmatik sebeplerle Nusayrileri ve Baasçıları destekleyen bir sistem geliştirdi. Baas Partisi rejiminin karşı karşıya kaldığı sorunlar iç ve dış faktörlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıktı (Yüksel, 2019, s. 5).

1971-2000 tarihleri arasındaki Hafız Esad döneminde Baasçı sosyalist ideolojiye dayalı, güçlü bir merkezî yönetim kuruldu. Devletçi ekonomik politikalar uygulandı, ordu ve istihbarat yönetimin temel dayanağı hâline getirildi. Arap milliyetçiliği ve sekülerizm ön planda tutuldu. 2000-2024 tarihleri arasındaki Beşar Esad döneminin ilk başlarındaysa ekonomik reformlara ve liberal açılımlara yönelme söz konusu olmasına rağmen Arap Baharı ve iç savaş sürecinde uygulanan otoriter politikalar sertleştirildi. Beşar Esad rejimi tarafından özellikle Şii eksenli gruplarla yakın ilişkiler kurularak İran'a olan bağımlılık arttı. Baas Partisi

ideolojisi sürdürülmekle birlikte savaş sürecinde mezhepsel ayrışmalar derinleşti (Yüksel, 2019, ss. 6-7).

2.4. Suriye iç savaşının ortaya çıkışındaki faktörler

2.4.1. İç faktörler

Bu başlık altında öncelikle politik ve ekonomik boyutlu faktörler incelenecektir. İncelemenin ardından mezhepsel faktörler ele alınacaktır.

2.4.1.1. Politik boyutlu faktörler

Suriye iç savaşının ortaya çıkışında başta Beşar Esad'ın otoriter rejimi olmak üzere politik boyutlu çeşitli iç faktörler bulunmaktadır.

2.4.1.1.1. Beşar Esad rejimi

Suriye iç savaşı, Beşar Esad'ın cumhurbaşkanlığı döneminde Sünniler ile Aleviler arasındaki derinleşen mezhepsel bölünmelerden önemli ölçüde etkilendi. Başlangıçta Beşar Esad rejimine karşı düzenlenen protestolar, birçok kişinin Alevi azınlığın Sünni çoğunluk pahasına kayırdığı algısıyla birlikte hükûmetin politikalarına ve uygulamalarına yönelik yaygın hoşnutsuzluktan kaynaklanmıştı. Bu protestolar zamanla barışçıl gösterilerden rejim yanlısı güçlerle muhalif gruplar arasında şiddetli çatışmaların yaşandığı tam teşekküllü bir iç savaşa dönüştü (Heneghan, 2011).

Rejimin Alevilere verdiği destek gerginlikleri artırdı ve Beşar Esad'ın devrilmesinin karşı büyük çaplı bir katliama yol açabileceğinden korkan Sünniler arasında huzursuzluğa neden oldu. Aslında bu korku, özellikle 1971-2000 dönemindeki Cumhurbaşkanı Hafız Esad'ın yönetimi esnasında muhalefetin acımasızca bastırılmasına dair tarihî şikâyetlerden beslenmişti. 1982'de binlerce kişinin hayatını kaybettiği Hama katliamı da bu dönemin en önemli olaylarından biri olarak hatırlanmaktadır (Bou Nassif, 2020, ss. 126-194).

Çatışmaların yoğunlaşmasıyla mezhepsel ayrışmalar, özellikle farklı grupların bir arada yaşadığı şehirlerde daha belirgin hâle geldi ve şiddet, bölgesel dinamiklere sıçradı. Krizin giderek derinleşmesi, çatışmada taraf tutan ve mezhepsel bölünmeleri daha da körükleyen dış güçlerin müdahalesiyle daha karmaşık bir hâl aldı. Uluslararası toplumun krize tepkisi farklılık gösterdi; bazı devletler Beşar Esad rejimini desteklerken bazıları muhalefetin yanında yer aldı ve durum da karmaşık bir ittifaklar ve düşmanlıklar ağına yol açtı (Muslu, 2018, s. 7).

Protestolar ve ardından gelen iç savaş, yalnızca Suriye içindeki mezhepsel ayrılıkları vurgulamakla kalmadı, aynı zamanda bölgesel istikrar açısından da büyük tehditler yarattı. Mezhepsel şiddet endişesi, sürekli bir çatışma ihtimalinin yüksek olduğu istikrarsız bir ortam oluşmasına neden oldu. Beşar Esad rejiminin Alevi desteğine dayanarak iktidarını koruma çabası, gücünü sağlamlaştırmasına yardımcı olmasına rağmen aynı zamanda Sünni çoğunluğu da dışlayarak güvensizlik ve şiddet döngüsü sarmalını besledi. Bu durum, gelecekteki olası uzlaşma çabalarını zorlaştıran önemli bir engel teşkil etti (Heneghan, 2011).

Suriye iç savaşının kökeni, Beşar Esad rejiminin politikaları ve tarihî şikâyetler tarafından daha da derinleştirilen mezhepsel ayrışmalara dayanmaktadır. Çatışma, bölgede devam eden şiddet ve istikrarsızlık potansiyeliyle birlikte yerel, bölgesel ve uluslararası aktörleri de içeren karmaşık bir mücadeleye dönüşerek bölgede kalıcı bir istikrarsızlığa yol açtı.

Suriye'deki Sednaya Hapishanesinden bazı tutukluların serbest bırakılması, Beşar Esad rejiminin baskıcı politikalarına karşı kamuoyunun beklentilerini artırmıştı. Muhalefetin 2005 Şam Deklarasyonu'ndan itibaren devam eden demokrasi taleplerine rağmen bu beklentiler karşılanmamıştı. Ürdün sınırına yakın Dera'da başlayan protestolar, zamanla geniş çaplı bir iç savaşa dönüştü. 4. ve 5. Zırhlı Tümenler, Cumhurbaşkanı Beşar Esad'a karşı ayaklanmayı bastırmakta başarısız oldu. Beşar Esad yönetimi ayaklanmalar üzerinde kontrol altına almaya çalışsa da bunda başarılı olamadı. Rejim giderek daha karmaşık bir krizin içine sürüklenirken Cumhurbaşkanı Beşar Esad askerî desteğini kaybetmeye başladı. Küçük bir grup dışında halkın desteğini büyük ölçüde yitirdi ve muhalefet, kaosa rağmen önemli ilerlemeler kaydederek Cumhurbaşkanı Beşar Esad'ı ülke üzerindeki kontrolünü azaltmaya zorladı (Muslu, 2018, ss. 7-11).

Suriye'de on üç yıldır süren iç savaşın kökenleri, Fransa'nın manda dönemine kadar uzanmaktadır. Başlangıçta rejime karşı düzenlenen protestolar barışçıl bir karakter taşıırken hükûmetin şiddetle karşılık vermesi çatışmaların silahlı direnişe ve mezhepsel bir savaşa dönüşmesine yol açtı. 1923'ten itibaren uygulanmaya başlanan manda rejimi esnasında Fransa'nın "böl ve yönet" stratejisi, özellikle Sünni çoğunluk ile Alevi azınlık arasındaki farklı etnik ve dinî gruplar arasındaki mezhepsel ve etnik gerilimleri artırarak Suriye'deki iç savaşın temel dinamiklerini şekillendirdi (Yıldırım, 2016, s. 21).

Ülke hızla kaosa sürüklenirken Beşar Esad rejimiyle muhalif gruplar arasındaki iç mücadele yalnızca ulusal düzeyde kalmadı, aynı zamanda bölgesel ve küresel güçlerin de müdahil olduğu karmaşık bir savaş hâline geldi. Dış aktörlerin dâhil olması, çatışmayı daha da çıkmaza sürükleyerek çözüm sürecini zorlaştırdı (Muslu, 2018, ss. 7-8).

İç savaş, Sünni çoğunluğun Alevi liderliğindeki rejim tarafından giderek daha fazla dışlandığı ve tehdit edildiği algısını güçlendirdi. Bunun sonucunda milyonlarca insan yerinden edilirken ülke genelinde büyük bir insani kriz yaşandı. Suriye'de süregelen şiddet ve istikrarsızlık, tarihî şikâyetlerin sonuçlarını ve çatışmanın temel nedenlerinin çözülemediği olduğunu gözler önüne serdi. Suriye iç savaşı, manda döneminden miras kalan tarihî, sosyal ve politik faktörlerin mevcut rejimin politikalarıyla daha da kötüleştiği karmaşık bir süreçti. Çatışma, çözüm arayışlarının belirsizliğini koruduğu bir ortamda hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde önemli zorluklar oluşturmaya devam etti (Özdemir, 2016, ss. 96-97; Oktav ve Çelikkaksoy, 2015, ss. 408-410).

Suriye'de Beşar Esad rejimine karşı başlayan halk ayaklanması, özgürlük ve onur talepleriyle mezhepler üstü, lidersiz ve şiddet içermeyen bir hareket olarak doğmuştu. Ancak zamanla yerel ve bölgesel dinamikler çatışmanın giderek militarize olmasına yol açarak barışçıl protestoları bir iç savaşa ve nihayetinde bölgesel ve uluslararası bir vekâlet savaşına dönüştürdü. Suriye, savaş ağaları ve milisler tarafından kontrol edilen bölgelere ayrılırken iki devlet dışı aktör önemli bir güç kazandı: YPG ile PYD ve resmen ortadan kalkmış olmasına rağmen bir dönem etkin olan IŞİD. Bu gruplar, kontrol ettikleri bölgelerde otorite kurarak devlet dışı yapılarının sınırlarını zorladılar (Demirdüzen ve Özel Özcan, 2021, ss. 223-227; Diaz, 2020, ss. 303-305).

2.4.1.1.2. Kürdistan İşçi Partisi/Demokratik Birlik Partisi/Halk Koruma Birlikleri

Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistanê-PKK), AB tarafından 2002'de terör örgütleri listesine eklendi (Çetin ve Çolak, 2018). ABD'ye PKK'yı 1997'den itibaren yabancı terör örgütleri listesine dâhil etmişti (United States [U.S.] Department of State, 2025). 14 Kasım 2003 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı "PKK bir terör örgütüdür ve bu terör örgütünün isim değişikliği veya basın açıklaması yapması bu gerçeği değiştiremez." şeklinde bir açıklama yaptı (Haber Vitriini, 2023).

PKK'nin ideolojik temeli Marksist-Leninist teori üzerine inşa edilmiştir. 1960'ların sonlarında Türkiye'de yaşanan radikal politik hareketlenme esnasında birçok gençlik derneği kuruldu, bunlar arasında Ankara Yüksek Öğrenim Derneği de yer aldı. Bu derneğin bazı üyeleri ilerleyen süreçte PKK'nin kurucuları arasında yer aldı ve örgüt, 1980'lerde silahlı terör faaliyetlerine başladı (Manaz, 2002).

PKK, 27 Kasım 1978 tarihinde Diyarbakır'da düzenlenen bir toplantıyla resmî olarak kuruldu. Halk arasında bu toplantı, PKK'nın I. Kongresi olarak bilinmektedir (Manaz, 2002). PKK, Kuruluş Bildirgesi'nde uzun vadede Türkiye, Suriye, İran ve Irak'ta yaşayan Kürtlerin özgürleştirilmesi ve bölgede birleşik bir "Büyük Kürdistan" kurulması hedeflenmiştir (Radu, 2001, s. 47).

Başlangıçta kendisini Kürt milliyetçiliğinin savunucusu olarak gören PKK, Stalinist liderlik modeli benimsemiş ve iktidarı ele geçirmek için Maoist bir stratejiyle desteklenen Marksist-Leninist bir ideolojiye yönelmiştir. Örgüt, milliyetçilik söylemiyle kendini kamufle etmeye çalışsa da Marksizm, kuruluşundan itibaren temel ideolojisini oluşturmuştur. Uzmanlara göre PKK en başından itibaren hem etnik Türklerden hem de Kürtlerden oluşmuş olup etnik kökene dayalı herhangi bir ortak çıkarı reddetmiştir (Radu, 2001, s. 55). PKK'nin kongre ve iç liderlik yapısına dair kayıtlar da siyasi eğilimlerini açıkça ortaya koymaktadır. Uzun süredir devam eden analizler, PKK'nin nihai amacının bağımsız bir Kürt devleti kurmak olmadığını, aksine bu söylemin bölgede sosyalizmi yaymak için kamufle olarak kullanıldığını göstermektedir (Durna, 2006, s. 11).

PKK, terör ve ulusötesi organize suç faaliyetleri yürütmek için Türkiye'nin merkezî konumundan yararlanmıştır. Türkiye'nin Asya, Orta Doğu ve Avrupa'nın kavşağında bulunması ve İran, Irak, Gürcistan, Ermenistan, Suriye, Yunanistan, Bulgaristan ve Azerbaycan'ın dâhil olduğu sekiz ülkeyle kara sınırına sahip olması, PKK'ya oldukça geniş bir hareket alanı sağlamıştır. Ayrıca Türkiye'nin 5.000 kilometrelik kıyı şeridine erişimi, PKK'nın yasa dışı faaliyetleri için ek lojistik avantaj sunmaktadır (Sahin, 2001, s. 41).

PKK'nın mevcut örgütsel yapısı ve Avrupa ülkelerindeki göçmen Kürt topluluklarının varlığı, özellikle uyuşturucu kaçakçılığı olmak üzere ulusötesi organize suç faaliyetleri için bir zemin oluşturmuştur. Tarihsel olarak Asya'dan gelen en popüler uyuşturucu rotaları nesiller boyunca bu bölgeden geçmiştir. PKK, bölgenin coğrafi avantajlarını kullanarak yasa dışı göç, insan kaçakçılığı ve diğer kaçakçılık faaliyetleri dâhil olmak üzere çeşitli ulusötesi suç faaliyetlerinde bulunmuştur (Sahin, 2001, ss. 44-45).

Suriye'nin kuzeyindeki jeopolitik durum, Türkiye ile Suriye arasındaki 911 km uzunluğundaki sınırın güneyinde ve Rabia ile Sincar arasındaki hattın kuzeyinde kalan bölgeyi önemli ölçüde şekillendirmiştir. PYD'nin kontrolü altında bulunan ve değerli petrol rezervlerine sahip olan bu bölge, stratejik öneme sahiptir. Bölgedeki Kürt nüfusu, Suriye'deki en büyük etnik azınlık grubunu oluşturduğundan özerklik ve haklar konusundaki talepleri Beşar Esad rejimi tarafından bir tehdit olarak görülmüştü (Demirel, 2017, ss. 33-34).

Tarihsel olarak Türkiye ile Suriye arasındaki ikili ilişkilerde Baas Partisi rejimi, PKK'yı Türkiye'ye karşı bir araç olarak kullanmış ve örgütün Bekaa Vadisi'nde varlık gösterip eğitim almasına olanak sağlamıştı. Bu dönemlerde rejim, Kürtleri Türkiye'ye karşı müttefik olarak gördüğünden onları bir tehdit olarak algılamamıştı. Ancak siyasi dinamikler değişmesiyle birlikte rejim, PKK'yı hedeflerinden uzaklaştırmaya çalıştı ve bu da bölgede karmaşık ittifaklar ve düşmanlıklar yarattı (Demirel, 2017, ss. 32-33).

Kürt nüfusuyla Beşar Esad rejimi arasındaki ilişki gergin bir hâle geldi, zira rejimin Kürtleri potansiyel bir tehdit olarak algılaması, politikalarını etkilemeye devam etti. Suriye'de yaşanan çatışma, etnik ve mezhepsel bölünmelerle dikkat çeken bölgede farklı grupların kontrol ve nüfuz mücadelesini daha da karmaşık hâle getirdi (Tejel, 2009, ss. 124-138).

Siyasi dinamikler değişmeden önce rejim, PKK terör örgütüyle o kadar yakın ilişkiler kurmuştu ki terörist lider Abdullah Öcalan'ı şam'da ağırlamaktan çekinmemişti. Bu olay, Celal Talabani'nin liderliğinde Kürdistan Yurtseverler Birliğinin (KYB) de davet edilmesiyle geręekleřmiřti. Daha sonra PKK'ya çeşitli yardımlar sağlanmıştı. Dahası Suriye'de PKK'nın faaliyet alanı artırılmış ve PKK'ya katılmak şartıyla Kürtlerin askerlikten muaf tutulmaları kararlaştırılmıştı (Demirel, 2017, ss. 32-33).

Bekaa Vadisi'nde bulunan PKK üsleri, Türkiye'nin baskısıyla kapatılmıştı. Ardından Suriye, terörist lider Abdullah Öcalan'ı kendi topraklarında tutmaya devam etmişti. Abdullah Öcalan, 1998'de Türkiye'nin "Suriye'ye misilleme yapma hakkına sahip olduğu" açıklamasının ardından sınır dışı edilmişti. ABD'nin Irak'ı işgal ettiği dönemde Suriye'nin kuzeyinde başlayan ayaklanma isyana dönüştürölerek PYD bir terör örgütü olarak kuruldu. PYD, PKK'nın Suriye kolu olarak bilinmektedir ve Salih Müslim'in yönetimindeki bu örgüt, Kandil'de konuşlandı. 2011'de başlayan Suriye iç savaşıyla birlikte rejim, hızla büyüyen PYD'yle iş birliği yaptı ve bu örgüt, yerini YPG gruplarına bıraktı. Bu süreç, Suriye'deki iç savaşın dinamiklerini etkileyen önemli bir faktör oldu. PYD ve YPG'nin Suriye'deki varlığı, hem bölgesel güvenlik hem de uluslararası ilişkiler açısından karmaşık bir durum yarattı. Rejimle PKK'nın Suriye uzantısı PYD/YPG arasındaki bu ilişki, bölgedeki güç dengelerini ve çatışmaların seyrini önemli ölçüde etkiledi. Rejimin PYD/YPG ile ilişkisi, hem iç politikada hem de uluslararası düzeyde önemli sonuçlar doğurdu, bu da Suriye'deki iç savaşın dinamiklerini derinlemesine etkiledi. PKK'nın Suriye'deki varlığı, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını artırdı ve bölgedeki çatışmaların karmaşıklığını derinleştirdi (Acun ve Keskin, 2016, s. 11).

Rejimin PKK terör örgütüyle yakın ilişkisi, PKK lideri Abdullah Öcalan'ı şam'da ağırlama davetiyle örneklenmişti. Bu, Celal Talabani liderliğinde KYB'yle birlikte geręekleřmiřti. Ayrıca bu davet, Kürt grupları arasında stratejik bir ittifak olduğunu göstermişti. Rejim, PKK'nın Suriye'de, Türkiye'nin güneyinde stratejik olarak konumlanmış üsler kurması için destek sağlamıştı (Demirel, 2017, ss. 32-33).

Rejim, önemli bir politika değişikliği yaparak Kürtleri, PKK'ya katılmaları şoşuluyla askerlikten muaf tutmuş ve bu da ittifaklarını daha da pekiştirmişti. Ancak Bekaa Vadisi'nde bulunan PKK üsleri sonunda Türkiye'nin baskısı nedeniyle kapatılmış ve bu da bölgedeki karmaşık dinamikleri gözler önüne sermişti. Rejimin Abdullah Öcalan'ı koruma kararı,

PKK ile bağları sürdürme konusundaki kararlılığını vurgulamış ancak bu ilişki zorluklarla karşılaşmış ve Türkiye'nin Suriye'ye misilleme yapma hakkı bulunmasından dolayı Abdullah Öcalan 1998'de sınır dışı edilmişti (Acun ve Keskin, 2016, s. 11).

Durum, ABD'nin Irak'ı işgali esnasında Suriye'de PKK ile yakın bağları olan PYD'nin ortaya çıkmasına zemin hazırladı. PYD'nin kurulması, Salih Müslim gibi liderlerin Kandil'den faaliyet göstermesiyle Suriye'deki Kürt siyasi ortamında önemli bir gelişmeye işaret etti. 2011'de Suriye iç savaşı patlak verdiğinde rejimin hem politikaları hem de ittifakları değişti. Böylece PYD'nin nüfuz kazanmasını ve nihayetinde konumunu silahlı grup YPG'ye devretmesini sağlamak amacıyla bölgedeki zaten karmaşık ittifaklar ve çatışmalar ağını daha da derinleştirdi (Acun ve Keskin, 2016, s. 11).

YPG, Suriye'de kurulan, özellikle Suriye'nin kuzeyinde faaliyet gösteren ve birçok bölgeyi kontrol eden bir terör örgütüdür. PKK ile ideolojik ve örgütsel bağları bulunmaktadır. Uluslararası düşünce kuruluşları ve istihbarat ajanslarından gelen çeşitli raporlar bu bağlantıyı doğrulamaktadır (Van Wilgenburg, 2013).

2.4.1.1.3. Irak ve Şam İslam Devleti

ABD'nin Irak'a 2003'teki müdahalesinden sonra ABD'ye karşı savaşmak amacıyla Ebu Bekir el-Bağdadi tarafından kurulan IŞİD, cihatçı ve tevhitçi bir hareket olarak tanımlanmaktadır. Temeli El-Kaide terör örgütüne dayanan ve Irak'taki El-Kaide'nin kalıntılarından ortaya çıkan IŞİD'in temel amacı, bölgede iç karışıklıklara yol açarak Şeriat yasalarına göre yönetilen bir İslam devleti kurmaktır. Irak ve Suriye'de yaklaşık otuz bin civarı militanı bulunan IŞİD, bu devletlerdeki çatışmalardan ele geçirilen tanklar da dâhil olmak üzere geniş bir cephaneliğe sahipti (Çetinkaya, 2023, ss. 6-9; Toplar, 2019; Ürer, 2021).

IŞİD, eylemlerini küresel çapta tanınırlığını artırmak amacıyla kapsamlı propaganda faaliyetleri yürüttü ve ekonomik gücünü yaklaşık iki buçuk milyar dolara çıkardı. Müslüman bölgelerden bireyleri saflarına katarak güçlendi, Avrupa'daki Müslümanları cezbedi ve insan ticareti, kölelik gibi yasa dışı faaliyetlerde bulundu. IŞİD, yaklaşık yirmi beş bin sivilin ölümünden sorumlu tutuldu. Sonuçta başta ABD ve Türkiye olmak üzere küresel ve bölgesel güçler, yaklaşık sekiz

milyon insanın yaşadığı bölgeleri kontrol eden IŞİD'in sözde hilafetini ortadan kaldırdı (Ürer, 2021; Çetinkaya, 2023, ss. 9-10).

2.4.1.1.4. Özgür Suriye Ordusu

Özgür Suriye Ordusu (ÖSO), Suriye ordusundan emekli olan Albay Riyad Esad komutasında, Mart 2011'de başlayan Suriye iç savaşı esnasında rejime karşı mücadele etmek amacıyla ordudan ayrılan askerler tarafından kuruldu. Beşar Esad rejimine alternatif olarak ABD ve Türkiye'nin desteğiyle oluşturulan ÖSO, ABD'den yaklaşık altı milyon dolar yardım aldı. Ancak ABD, daha sonra IŞİD'e karşı mücadelede ÖSO yerine YPG ile ittifak kurmayı tercih etti. Bunun üzerine Türkiye, Fırat Kalkanı Harekâtı, Zeytin Dalı Harekâtı ve Barış Pınarı Harekâtı da dâhil olmak üzere çeşitli askerî operasyonlarla ÖSO'yu desteklemeye devam etti. Bugün Suriye Millî Ordusu (SMO) olarak adlandırılan ÖSO, Arap, Türkmen ve Kürt gruplarını bünyesinde barındırmış ve Astana'daki müzakerelerde Türkiye'nin konumunu güçlendirmede önemli bir rol oynamıştır. Bugün yaklaşık kırk bin civarı savaşçısı olduğu tahmin edilen SMO, halk arasında en bilinen muhalif gruplardan biri olarak öne çıkmıştır (Gülen, 2018, s. 1; Anadolu Agency, 2021).

2.4.1.2. Ekonomik boyutlu faktörler

Suriye iç savaşı, jeopolitik ve insani meseleler açısından modern dünyanın en ciddi sorunlarından biriydi. Önemi, bölgesel boyutunun ötesine geçti, zira sonuçları yalnızca Orta Doğu'da değil özellikle benzeri görülmemiş bir mülteci dalgasından etkilenen Avrupa'da da hissedildi. Mültecilere yönelik tutum sorunu, Avrupa devletlerinin konumunu önemli ölçüde farklılaştırdı ve AB'nin en ciddi krizlerinden birine yol açtı. AB içinde yaşanan krizler, özellikle avro bölgesi krizi ve "Brexit" dikkate alındığında hem iç tutarlılık hem de uluslararası ilişkilerdeki etkinlik açısından AB'yi önemli ölçüde zayıflatabildi (Aydın, 2022, ss. 115-119). Suriye iç savaşının daha geniş bir jeopolitik boyutu da vardı. ABD, RF, İran, Suudi Arabistan ve Türkiye gibi küresel ve bölgesel güçlerin dâhil olması nedeniyle Suriye iç savaşı yalnızca Orta Doğu'yu yeniden şekillendirme girişimi olarak değil aynı zamanda daha geniş küresel ilişkiler açısından da oldukça hızla bir vekâlet savaşına dönüştü. Bilhassa RF bunu Orta Doğu'da kendini kilit bir oyuncu olarak yeniden kurarak küresel sahneye geri dönme fırsatı olarak gördü. Suriye iç savaşına çelişkili çıkarları olan dış güçlerin dâhil olması, çatışmanın çözülme olasılığını

zorlaştırdı. Bir terörist grup olarak görülen ve dünya çapında halifelik kurmayı amaçlayan IŞİD'in de iç savaşa dâhil olduğu birçok yerel tarafın ortaya çıkması, çatışmanın çözülme olasılığına cesaret verici bir olgu değildi (Chivers ve diğerleri, 2013).

Suriye iç savaşı 2011'de başladı ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en büyük insani krize yol açtı. Yaklaşık 250.000 kişi öldürüldü, 4.5 milyon Suriye vatandaşı komşu ülkelere ve Avrupa'ya kaçtı, 6.6 milyon kişi ülke içinde yerinden edildi. On üç yıldır süren iç savaştan dolayı insani sorunu çözme fırsatı büyük ölçüde imkânsız hâle geldi. Trajik bir örnek olarak, 19 Eylül 2016 tarihinde Halep'ten çok da uzak olmayan bir yerde BM insani yardım konvoyuna düzenlenen ve yaklaşık yirmi kişinin ölümüne ve konvoyun taşıdığı yardım malzemelerinin büyük bir bölümünün tahrip olmasına yol açan hava saldırısı gösterilebilir. Bu olay ve Halep'teki sivilere yönelik barbarca saldırılar, çözülmesi uzun süren Suriye'deki durumun zorlu ve trajik boyutunun kanıtıdır (Euronews, 2016). Suriye'deki iç savaşa ve 2011 öncesindeki yıkıcı kuraklıklara rağmen mülteci krizi önemli bir uluslararası boyuta sahipti.

Suriye iç savaşının doğrudan ve dolaylı birçok uluslararası nedeni bulunmaktadır. Suriye ve Orta Doğu'daki mevcut durum, 1916'da imzalanan Sykes-Picot Anlaşması ve manda rejimine dayanmaktadır. Soğuk Savaş dönemindeyse süper güçlerin rekabeti, Orta Doğu'daki durumu karmaşıklaştıran önemli bir faktördü ki burada ABD ile SSCB arasında vekâlet savaşları yaşandı. Büyük önem taşıyan bir diğer faktör de Irak'ta demokrasiyi teşvik etme yönündeki ABD stratejisinin başarısız olmasıydı. 2003 müdahalesiyle Saddam Hüseyin'in iktidardan uzaklaştırılmasının ardından ABD güçlü bir demokratik devlet oluşturmak için somut bir plan sunmadı. Bu durum, daha sonra Suriye iç savaşında hayati bir rol oynayan IŞİD'in yükselişine yol açtı. AB ve ABD'nin istikrar yerine demokratikleşmeyi vurgulayarak Arap Baharı'na verdiği başarısız tepki, demokratikleşmeye dair somut sonuçlar üretmedi. Beklentilerin aksine Libya, Mısır ve Suriye başta olmak üzere Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki birçok ülkede iç çatışmalar gelişti ve kaos yaşandı.

Orta Doğu'daki mevcut karmaşık durumu etkileyen birçok farklı faktör bulunmaktadır ki bunlar arasında Sykes-Picot Anlaşması ve manda rejimi de yer almaktadır. Özellikle Sykes-Picot Anlaşması Araplar tarafından hâlâ Batı'nın askerî hâkimiyetinin bir simgesi olarak görülmekte ve son yüz yıldır bölgedeki sefaletin kaynağı olarak kabul edilmektedir. 2014'te İngiliz gazetesi The Guardian'ın bildirdiğine göre " IŞİD militanları Irak ve Suriye arasındaki çöl

sınırını aştıktan sonra ele geçirdikleri ABD yapımı Humvee'lere siyah bayraklar sallamak suretiyle ulusötesi bir halifelğin yaratıldığını duyurmuş ve Sykes-Picot'un ölümünü muzaffer bir şekilde ilan etmiştir (Black, 2015).”

16 Mayıs 1916 tarihinde Mark Sykes ile Francois Georges-Picot'un imzaladığı Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı ile Fransa hükûmetlerinin gizli anlaşması, Çarlık Rusyası'nın onayıyla I. Dünya Savaşı'ndan sonra Orta Doğu'yu nüfuz alanlarına böldü. Kısa süre sonra İtalya'nın Orta Doğu'daki toprak hırsları da karşılandı. Ancak Rusya'daki devrimden sonra anlaşmanın metni Kasım 1917'de kamuoyuna açıklandı. Keyfi olarak belirlenen sınırlar daha sonra değişmiş olsa da Sykes-Picot Anlaşması, derin mezhepsel, toplumsal veya dinsel bölünmeleri hesaba katmayan ve yeni ulus devletler yaratan manda rejiminin bir aracı olarak görüldü (Wright ve McManus, 1992, s. 51).

Bu bağlamda Batılı güçlerin laik devletler yaratma amacı, İslam içindeki Sünni-Şii ayrımını önemsememelerine yol açtı. Manda rejiminin mirasını terk etme süreci, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Orta Doğu'da hâkim olan güçlü ulus devletlerin ortadan kalkmasıyla ilişkilendirilmiştir. Bugün bir devlet fikrine meydan okuma yalnızca Arap Baharı'nın ve demokratikleşme arzusunun bir sonucu değildir (Gaub ve Pawlak, 2013, s. 2).

Suriye'de iç savaşın patlak vermesinin sorumlusu olarak devletin, vatandaşlarının fiziksel ve sosyal güvenliğini sağlayamaması gösterilebilir. Hangi açıklama doğru olursa olsun, Irak ve Suriye'nin muhtemel dağılması bölgesel ve bölge ötesi sonuçları olan ciddi bir güvenlik tehdidi yaratmaktadır. Avrupa'ya artan mülteci akını da bunlardan biridir. Orta Doğu açısından bakıldığında Soğuk Savaş döneminde manda rejiminin sona ermesi, iki rakip küresel gücün bu dönemde belirli siyasi ve ekonomik çözümler sunma girişimiyle ilişkilendirilmiştir. Soğuk Savaş'ın Orta Doğu'ya 1956 Süveyş Krizi ile getirildiğine inanılmaktadır. Manda döneminin güçleri olan Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ile Fransa, Orta Doğu'daki nüfuzlarını kaybettikten sonra bölgede etkin güç olmak için yarışan ABD ve SSCB tarafından değiştirilmiştir. Her iki süper güç de “üçüncü dünya ülkeleri”nde bir zaferin, sistemlerinin gelecekteki canlılığı açısından hayati önem taşıdığına inanıyordu (LaFeber, 1985, ss. 171-172).

1950'lerin sonlarında Orta Doğu'da muhafazakâr, Batı yanlısı devletlerle SSCB tarafından desteklenen radikal veya sosyalist devletler arasında bir bölünme mevcuttu (Trentin ve

Gerlini, 2012, s. 2). Orta Doğu'da yaşanan Soğuk Savaş ve güç mücadelesi Avrupa ile karşılaştırıldığında küresel rekabetin Orta Doğu'ya basit bir yansıması değildi. Orta Doğu, her iki süper gücün Soğuk Savaş stratejileri açısından büyük önem taşımaya rağmen bölgede devletleri yalnızca küresel politikada piyon değildi. Başka bir örnek, 1970'lerden itibaren büyüyen ve hiçbir süper güç tarafından desteklenmeyen fundamentalizmin, hem Doğu hem de Batı için bir meydan okuma oluşturmıştır (Halliday, 2005, s. 129).

El-Kaide ve IŞİD gibi terör örgütleri de dâhil olmak üzere çeşitli biçimlerdeki bu fundamentalizm, bugün Orta Doğu'daki en ciddi sorunlardan biridir. Ayrıca bölgedeki tüm devletler süper güçler tarafından kontrol edilmiyordu. Bu durum, özellikle 1979 devrimi sonucunda bağımsız bir varlık ve ilk İslam devleti olarak ortaya çıkan İran için geçerlidir. O dönemde bu durum, yalnızca ABD için Orta Doğu'da çok önemli bir müttefikin kaybı anlamına gelmekle kalmamış, aynı zamanda SSCB'nin stratejik olarak güçlenmesi ve küresel avantajı anlamına da gelmiştir. Dolayısıyla İran'daki devrim önemli bir Soğuk Savaş krizi olarak ele alınmıştır (Emery, 2013, s. 46).

Yerel aktörlerin belirli bir bağımsızlığına rağmen Soğuk Savaş, Orta Doğu'da vekâlet savaşlarının yürütüldüğü bir dönemdi. Özellikle Arap-İsrail savaşları, sorunun çözümünü olumsuz etkileyen bir şekilde yorumlanabilir. Soğuk Savaş esnasında Orta Doğu'nun analizi, bölgedeki çatışmaların nedenlerinin belirlenmesinde çok önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu durum, Suriye'deki savaşın nedenlerinin belirlenmesi de dâhil olmak üzere bugün Orta Doğu'daki ilişkilerin doğasını açıklığa kavuşturmak için son derece önemlidir. Soğuk Savaş döneminde Orta Doğu'daki savaşlara dair genel olarak iki karşıt bakış açısı bulunmaktadır (Tibi, 1998, ss. 22-42).

Küreselci okula göre “Üçüncü Dünya” savaşları süper güç rekabetiyle yakından ilişkiliydi. 1973'teki IV. Arap-İsrail Savaşı en iyi örnek olabilir ancak tek örnek değildir. İsrail, kaybettikleri topraklarını geri almayı amaçlayan Mısır ve Suriye tarafından 1967'de saldırıya uğramıştı. Bu, İsrail'in ABD tarafından, Mısır ve Suriye'nin ise SSCB danışmanları ve büyük bir mühimmat kaynağı tarafından desteklendiği klasik bir vekâlet savaşıydı. Karşıt bölgeci okula göre Soğuk Savaş rekabetine rağmen Orta Doğu'daki savaşların kendi dinamikleri ve çoğunlukla açıkça içsel nedenleri vardı. Bu bakış açısına göre iki süper güç Orta Doğu'ya nüfuz etmiş olsa bile yerel güçler ABD ve SSCB tarafından tam olarak kontrol edilmiyordu. Dış politikayı şekillendirmede küresel etkilerden daha önemli olan, iç ve bölgesel faktörlerdi. Bir örnek,

1970'lerin başında dış politika vektörünü SSCB'den Batı'ya ve ABD'ye doğru kademeli olarak değiştiren Mısır'dı. 1972'de Mısır'ın yeni Başkanı Enver Sedat SSCB askerî danışmanlarını sınır dışı etti. 1973 savaşının ardından İsrail tarafından işgal edilen Sina Yarımadası'nın restorasyonu konusunda Mısırlılara adil bir çözüm sunabilecek tek devletin ABD olduğunu kabul etti çünkü SSCB sadece silahları teslim edebilirdi (Shama, 2014, s. 154).

Mısır dış politikasının değişmesinde Enver Sedat'ın SSCB'ye olan kişisel güvensizliği gibi başka faktörler de rol oynamıştı. Genel olarak küresel rekabetle ilişkili olmayan iç faktörler Mısır'ın faaliyetlerini etkilemişti. Bu açıklamaların her ikisi de Suriye'deki savaş da dâhil olmak üzere bugünkü duruma uygulanabilir. Soğuk Savaş sırasında Orta Doğu'daki gelişmeler, bölgedeki süper güçler arasındaki rekabetten etkilenmişti. Ancak aynı zamanda iç ve bölgesel faktörlerle bölge devletlerinin ulusal çıkarlarını kendi kendilerine tanımlamaları gibi diğer bazı hususlar da eşit derecede önemliydi. Küreselci ve bölgeci okullar, tıpkı bugün olduğu gibi birbirleriyle ilişkiliydi. Yaşanan Suriye iç savaşı, Mart 2011'de, demokrasi yanlısı ve otorite karşıtı bir ayaklanmanın kısa sürede hem komşu devletleri hem de Avrupa devletleriyle ABD ve RF'nin aktif katılımıyla silahlı bir çatışmaya ve acımasız bir vekâlet savaşına dönüşmesiyle başladı. Başlangıçta yerel ve iç kriz, dış güçlerin katılımıyla kısa sürede ciddi bölgesel ve küresel etkileri olan bir silahlı çatışmaya dönüştü (Podraza, 2018, ss. 70-84).

Suriye iç savaşının ortaya çıkışında ekonomik faktörler de önemli bir rol oynadı. Şöyle ki; 2000'lerde uygulanan neoliberal reformlar, yoksul kesimleri daha da zayıflatırken zengin ve iktidara yakın çevrelerin daha fazla kazanmasını sağladı. Genç nüfusta işsizlik oranı hızla arttı. Öylece toplumda gelir adaletsizliği ve işsizliğe neden oldu. Ayrıca 2006-2010 döneminde yaşanan kuraklık, özellikle kırsal kesimdeki çiftçileri de ağır şekilde etkiledi. Tarım sektörünün çökmesiyle yüz binlerce kişi şehirlere göç etti ki bu da sosyal huzursuzluğun artmasına yol açtı. Devlet kaynaklarının belirli ailelere ve elit kesimlere aktarılması, yaygınlaşan yolsuzluk ve ekonomik ayrımcılık halk arasında büyük bir hoşnutsuzluk yarattı. Temel gıda ve enerji fiyatlarının yükselmesi halkın geçim sıkıntısını artırdı ki bu da enflasyona ve yaşam maliyetinin artmasına neden olduğundan hükûmete yönelik öfke daha da büyüdü. Suriye'de yaşanan bu ekonomik sıkıntıların siyasi ve sosyal hoşnutsuzlukla birleşmesi iç savaşa zemin hazırladı (Özdemir, 2016, ss. 90-91; Eğri, 2018; Bayrambey, 2014; Kılıç, 2019, ss. 25-27; Yurdakul, 2023, ss. 12-14).

2.4.1.3. Mezhepsel faktörler: Sünni-Alevi sorunu

Suriye iç savaşı, çatışan taraflar arasındaki dinî ve etnik farklılıkların belirgin etkisiyle yoğun bir şiddetle yaşandı. Özellikle Sünni-Şii çatışması dikkat çekici olup Aleviler de bu denklemde önemli rol oynadı. Manda rejiminin sona ermesinin ardından Aleviler, Sünniler arasında huzursuzluk yaratan yerel ayaklanmaları bastırmak amacıyla Lübnan'da askerî güç olarak kullanılmıştı. Daha sonra Baas Partisi yönetimindeki rejim, Alevilerin önemli mevkilere yükselmesini kolaylaştırmasına rağmen bu durum, Sünni çoğunluğun tepkisine yol açtı. Suriye Anayasası din özgürlüğüne dair hükümler içermesine rağmen rejim, bu özgürlüklere çeşitli kısıtlamalar getirdi. 1949-1954 döneminde gerçekleştirilen askerî darbeler Sünniler tarafından yönetilmiş olsa da iç dinamikler, ordudaki Sünni etkisinin zamanla zayıflamasına ve Alevi subayların öne çıkmasına zemin hazırladı (Ma'oz ve Joseph, 1988, s. 107).

Baas Partisi yönetimindeki rejim, Alevi grupların ve daha sonra diğer toplulukların faaliyetlerini yakından izleyerek Aleviler ve Sünniler arasında bir güvensizlik ortamının oluşmasına neden oldu. Pek çok Sünni, inançlarını tehdit altında gördükleri Baas Partisi yönetimindeki rejime karşı rahatsızlık duydu. Rejim, Sünnilerin dinî değerlerini ve sosyoekonomik çıkarlarını olumsuz etkileyen katı önlemler aldı, bunlar arasında din eğitiminin yasaklanması da yer aldı. Bu dönemde Alevilerin yoğunlukta olduğu şehirlerde camilerin ve kamusal ibadet mekânlarının devlet eliyle satın alınması gibi uygulamalar hayata geçirildi ve halkın dinî etkinliklere katılımı engellendi (Nguyen, 2015).

Beşar Esad'ın cumhurbaşkanlığı döneminde Sünniler ve Aleviler arasındaki mezhepsel ayrılıklar daha da belirginleşti. Cumhurbaşkanı Beşar Esad'a karşı protestolar arttıkça rejime karşı duyulan şüphecilik de arttı. Ayaklanmaların iç savaşa dönüşmesi, mezhepsel çatışmaların özellikle Sünni ve Alevi nüfusun yoğun olduğu şehirlerde tırmanmasına yol açtı. Sünniler, rejimin Alevilere verdiği destekten duydukları rahatsızlığı sıkça dile getirerek iktidarın düşüşünün kendileri için büyük çaplı bir katliama dönüşebileceğinden endişe ettiklerini ifade ettiler (Şenzeybek, 2013, ss. 489-491).

Suriye iç savaşının ortaya çıkışında mezhepsel gerilimler temel faktörlerden biri olmuştur. Suriye yönetimi, Beşar Esad ve ailesinin de mensubu olduğu Nusayri azınlığın kontrolündeydi. Ordu, istihbarat ve devlet kurumlarında Alevilerin ağırlıklı rolü, Sünni çoğunluk arasında

rahatsızlık yaratırken Sünniler, özellikle ekonomik ve siyasi alanlarda marjinalleştirildi. Bu durum, hükûmete yönelik hoşnutsuzluğu artırdı. Böylece başlangıçta politik ve ekonomik taleplerle başlayan protestolar, rejimin sert müdahalesi ve mezhepsel ayrışmanın derinleşmesi ile Sünni-Alevi çatışmasına dönüştü. Bu bağlamda İran ve Hizbullah gibi Şii grupların rejime destek vermesi, Suudi Arabistan ve Katar gibi Sünni devletlerin de muhalifleri desteklemesi mezhep çatışmasını bölgesel boyuta taşıdı. Bu mezhepsel gerilimler, iç savaşın daha da şiddetlenmesine ve uzun sürmesine neden oldu (Heneghan, 2011).

2.4.2. Dış faktörler

2.4.2.1. Arap Baharı

Manda rejimi altındaki Suriye, büyük ölçüde Sünni Müslümanlardan oluşan heterojen etnik ve dinî yapısı nedeniyle önemli zorluklarla karşı karşıya kalmıştı. Özellikle Şii ve Dürzi gibi Sünni olmayan gruplarla yaşanan gerilimler, ülkenin toplumsal dengesini tehdit etmişti. Nüfus, varlıklı şehirli vatandaşlarla yoksul köylüler ve göçebeler olarak keskin bir şekilde bölünmüştü. Bağımsızlığın ardından Sünnilerin iktidara gelmesi, diğer gruplar arasında endişelere yol açtı. Baasçılar, Mart 1963'te yönetime el koydu, General Hafız Esad ise 1970'te iktidarı tamamen ele geçirdi. Mezopotamya'da devlet yapılarının zayıflaması, çizilen sınırlarla çeşitli grupların ayrışmasına yol açtı ve bu durum ilerleyen süreçte yaşanacak iç savaşı tetikledi. Bu dönemde yaşanan toplumsal çatışmalar, gelecekteki ulus inşa çabaları için ciddi bir tehdit oluşturdu. 2011'den itibaren Suriye, Cumhurbaşkanı Beşar Esad'ın devletin liberalleşmesi yönündeki politikalarının başarısız olmasıyla iç savaşa sürüklendi. Artan azınlık ayrımcılığı, farklı devletler tarafından desteklenen muhalif güçlerle İran, Hizbullah, RF ve ÇHC tarafından desteklenen Beşar Esad rejimi arasındaki iç savaşın temel unsurlarından biri hâline geldi. Rejim ayrıca İslami gruplarla da çatışma içindeydi ve ABD desteğiyle Fırat'ın doğusunda devletle ilgili örgütlenme süreçleri başladı (Khan ve Khan, 2017, s. 591).

Aralık 2018'de ABD Başkanı Donald Trump, IŞİD'in yenildiğini ve ABD'nin Suriye'den çekileceğini duyurarak yeni bir ABD yaklaşımının sinyalini verdi. Ancak Şubat 2019'da ABD, Suriye'de belirli sayıda ABD askerinin kalmasına karar verdi. ABD, İran, RF ve Suriye arasındaki karmaşık ilişkiler ve Irak'taki saldırıların ardından IŞİD'in direnç gösterme kapasitesine ilişkin endişeler nedeniyle Suriye'deki müttefik güçleri desteklemeye devam

etmeyi amaçladı. Fırat Vadisi'nde IŞİD'in yeniden ortaya çıkabileceğine dair korkular artarken Ocak 2019'da El-Kaide bağlantılı bir grup, İdlib'de önemli bir bölgeyi ele geçirdi. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), RF ile yapılan bir anlaşma kapsamında 35 kilometrelik bir güvenli bölge oluşturmayı hedefledi. İsrail ise Golan Tepeleri'nde askerî operasyonlar düzenleyerek 2017-2018 döneminde Suriye'ye yönelik 200'den fazla saldırı gerçekleştirdi (Humund, 2019, ss. 1-2).

2010'un sonlarında Tunus'ta üniversite mezunu Muhammed Buazizi, arabasına el konulmasını ve bir polis memurundan gördüğü kötü muameleyi protesto etmek amacıyla kendini yakmasının ardından kısa süre içinde bu olay, geniş çaplı protestolara ve ayaklanmalara yol açtı (Aktaş, 2012, ss. 13-17). 2010'da başlayan ve Arap dünyasını derinden etkileyen Arap Baharı, Mart 2011'de Suriye'nin Dera kentindeki öğrencilerin rejim karşıtı sloganlar yazmasıyla yeni bir aşamaya geçti. Tunuslu satıcı Muhammed Buazizi'nin 17 Aralık 2010 tarihinde kendisini yakması, Arap dünyasının kaderini etkileyen Arap Baharı'nın fitilini ateşleyen olay olarak kabul edilmektedir. Bu süreç, Beşar Esad rejimine karşı muhalif grupların harekete geçmesine yol açtı ve Suriye'de büyük çaplı ayaklanmalara neden oldu. Arap Baharı'nın etkisi, Yemen, Mısır, Tunus, Libya ve Maldivler'de yönetim değişikliklerine yol açarken Bahreyn ve Suriye'de ise yaygın protestolar meydana geldi. Bu olaylar, askerî müdahaleler, internetin kitlesel mobilizasyondaki rolü, milliyetçiliğin yeniden canlanması, mülteci hareketleri ve din özgürlüğü açısından değerlendirildi (Blitz, 2014, ss. 41-45).

Ağustos 2012'ye gelindiğinde Tunus, Libya, Mısır ve Yemen'deki liderler devrildi. Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali, Ocak 2011'de protestolar nedeniyle ülkeyi terk etti, Libya lideri Muammer Kaddafi ise gösterileri şiddetle bastırmaya çalıştı, bu süreçte binlerce insan hayatını kaybetti ve nihayetinde uluslararası müdahale sonucu devrildi (Güldemir, 2018). Suriye'de ise Cumhurbaşkanı Beşar Esad'a karşı protestolar Mart 2011'de başladı ve kısa sürede rejime sadık güçler, muhalif gruplar ve küresel aktörlerin de dâhil olduğu şiddetli bir iç savaşa dönüştü (Rozsac, 2012, ss. 1-3).

Beşar Esad rejiminin Dera'daki protestolara karşı silahlı müdahalesi, gösterilerin diğer şehirlere yayılmasına ve kitlesel ayaklanmalara dönüşmesine neden oldu. Kürt nüfusun yoğun olduğu Haseke'de, 26 Ocak 2011 tarihinde rejim karşıtı protestolar düzenlendi. 30 Ocak 2011 tarihinde ise Şam'ın Bab Tuma semtinde Mısır'daki Tahrir Meydanı hareketine destek amacıyla bir

gösteri düzenlendi. Ayrıca 23 Şubat 2011 tarihinde Şam'daki Libya Büyükelçiliği önünde Kaddafi karşıtı bir protesto gerçekleştirildi. Dera'da 15 yaşındaki bir öğrencinin duvara rejim değişikliği isteyen sloganlar yazdığı haberlerinin yayılmasından sonra 7 Mart 2011 tarihinde Suriye hapishanelerindeki tutuklular açlık grevine başladı ki bu durum, 15 Mart 2011 tarihinde Dera başta olmak üzere birçok şehirde protestoların başlamasına neden oldu (Önhon, 2021, ss. 101-105).

16 Mart 2011 tarihinde Şam'ın Merce Meydanı'nda protestolar düzenlendi. Hemen ardından 18 Mart 2011 tarihinde Emevi Camisi'nde cuma namazı sırasında protestocuların özgürlük çağrısında bulunması Suriye istihbarat ajanlarının sert tepkisine yol açtı ve birçok gösterici gözaltına alındı. Aynı gün Dera'da da protestolar yaşandı ve güvenlik güçlerinin şiddetli müdahalesi sonucu üç kişi hayatını kaybetti. Haberler hızla yayıldı. Protestolar esnasında ölenlerin cenazelerinde rejim karşıtı gösteriler gerçekleştirilmesi rejim güçleri tarafından daha fazla şiddet kullanılarak bastırılmaya çalışılınca daha fazla ölüm meydana geldi. Tırmanan protestolar ve meydana gelen ölümler Suriye'de hayatın giderek dayanılmaz hâle gelmesine yol açtı (Önhon, 2021, s. 106).

Suriye'deki protestolar, sadece rejim karşıtları tarafından değil aynı zamanda rejim yanlısı göstericiler tarafından da örgütlendi. Her protestonun kendine özgü bir adı bulunmaktaydı ki "Rejimi Reform Et" ve "Defol Beşar" gibi rejim karşıtı sloganlar, rejim yanlısı gruplar tarafından desteklenen karşı sloganlarla cevaplandı. Bu kutuplaşma, özellikle Hama'da iç savaşa dönüşen huzursuzlukların büyümesine yol açtı. 4 Temmuz 2011 tarihinde muhalif şarkıcı İbrahim Kaşuş'un öldürülmesi, rejime karşı protestoları tetikledi, Hama iç savaşın merkezlerinden biri hâline geldi. Artan gösterilere karşı rejim güçlerinin saldırı tehdidi, şiddeti daha da artırdı. ABD ve Fransa büyükelçilerinin muhalefete destek veren açıklamaları rejim tarafından müdahale olarak algılandı ve uluslararası gerilimi tırmandırdı. Humus'ta çatışmalar devam ederken rejim güçleri Hama'da geniş çaplı askerî operasyonlar gerçekleştirdi, bu süreçte birçok sivil hayatını kaybetti ve uluslararası toplumdan sert tepkiler aldı (Önhon, 2021, s. 140).

Türkiye'nin Suriye'deki gelişmelere tepkisi, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Beşar Esad ve yönetimiyle dostane ilişkileri sürdüremeyeceğini açıklaması ile diplomatik ilişkilerin sona erdiğini gösterdi. Suriye iç savaşında Humus, rejim yanlısı ve karşıtı güçler arasındaki yoğun çatışmaların merkezi hâline geldi. 4 Şubat 2012 tarihinde

rejim güçlerinin Humus'a yönelik ağır bombardımanı geniş çaplı yıkıma neden oldu. Çatışmalar özellikle İnşaat, Baba Amro ve Halidiye semtlerinde yoğunlaştı; bu bölgelerde yaşayanlar, güvenlik güçleri arasında İranlı unsurların da bulunduğunu bildirdi. Süregelen çatışmalar, Sünni ve Alevi toplulukları arasındaki düşmanlığı derinleştirdi ve Suriye tarihinin en kanlı olaylarından biri olarak kayıtlara geçti (Önhon, 2021, ss. 140-141).

Türkiye, başlangıçta Cumhurbaşkanı Beşar Esad yönetimindeki Suriye ile iyi ilişkiler sürdürmekteydi ancak Suriye iç savaşı diplomatik bağların tamamen kopmasına yol açtı. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Beşar Esad rejiminin muhalefeti şiddetle bastırmasını açıkça eleştirdi. 2012'ye gelindiğinde Türkiye, rejim karşıtı net bir duruş benimseyerek muhalif gruplara destek sağladı ve savaştan kaçan mülteciler için bir sığınak hâline geldi. Türkiye ayrıca krizi ele almak için uluslararası çabalarda önemli bir rol oynayarak Cumhurbaşkanı Beşar Esad'ın görevden alınmasını savundu ve Suriyeli muhaliflerin toplantılarına ev sahipliği yaptı (Önhon, 2021, s. 141).

Suriye'deki on üç yıllık iç savaşın kökenleri, yani barışçıl protestolardan silahlı direnişe ve mezhepsel çatışmaya dönüşmesinin kökenleri manda dönemine dayanmaktadır. Fransa'nın "böl ve yönet" stratejisi, azınlık ve çoğunluk grupları arasındaki anlaşmazlıkları körükleyerek bölgesel sorunların temelini attı ve mevcut durumun çözümünü zorlaştırdı. Ülkenin hızla kaosa sürüklenmesi, yalnızca Suriye rejimiyle protestocu muhalifler arasındaki çatışmayı değil aynı zamanda bölgesel ve küresel güçlerin müdahalesini de tetikledi, bu da sürece birçok belirsizlik ekledi (Şöhret, 2016, s. 40).

2.4.2.2. Suriye'nin bölgesel ve küresel güçlerle ilişkileri

İç savaşın ortaya çıkışında Suriye'nin bölgesel ve küresel güçlerle ilişkileri de önemli bir rol oynamıştır. Tunus ve Mısır'da başlayan halk ayaklanmaları, Suriye'de de rejim karşıtı protestoları tetikledi. Suriye iç savaşının başlama süreciyle birlikte birbirinden ayrılan iki karşıt grup ortaya çıktı. İlk grup, Batılı devletler, Türkiye, Katar, Suudi Arabistan ve Ürdün tarafından desteklenen Sünni yanlısı gruplardı. Buna karşıt olan diğer grupsa İran ve RF'nin desteklediği Şii yanlısı ve rejim taraftarı kesimdir.

ABD ve Avrupalı devletler, Beşar Esad rejiminin devrilmesini destekleyen açıklamalar yaparak muhalif gruplara diplomatik ve maddi destek sağladı. Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar, rejim

karşıtı grupları desteklerken İran ve Hizbullah ise rejimin yanında yer aldı. RF, Beşar Esad rejimini askerî ve diplomatik olarak desteklerken ABD başta PYD/YPG olmak üzere bazı muhalif gruplara destek verdi. IŞİD ve El-Kaide bağlantılı gruplar da Suriye'deki kaostan faydalanarak güç kazandı ve savaşın boyutunu değiştirdi (Dilek, 2017, s. 67; Bilgin, 2019, ss. 6-9).

Suriye, bölgesel güçler olarak kabul edilen Türkiye ve İran için stratejik öneme sahip bir devlettir. Suriye iç savaşını farklı açılardan değerlendiren Türkiye ve İran, bölgedeki dinamikleri etkiledi. Suriye ile Türkiye, Osmanlı Devleti döneminden sonra zaman zaman gerilimler yaşamasına rağmen 2000'lerin başında yakınlaşmıştı. Ancak 2011'de Suriye iç savaşının başlamasıyla Türkiye, Beşar Esad rejimine karşı muhalifleri destekleyerek İran'dan farklı bir tutum sergiledi. Güvenlik kaygıları, mülteciler ve sınır ötesi operasyonlar Türkiye'nin Suriye politikalarında belirleyici oldu. İran'sa Suriye'yi bölgedeki en önemli müttefiklerinden biri olarak gördüğünden iç savaş sürecinde Beşar Esad rejimini destekledi. İran'ın Suriye'deki varlığı, Hizbullah ve diğer Şii milisler vasıtasıyla güçlendi. Bu durum Suriye meselesinde Türkiye'nin İran'la ilişkilerinde zaman zaman gerilimlere yol açtı (Oktav, 2015, ss. 2-5).

Türkiye-İran ilişkilerindeki dostluğun devamı, esas olarak 2000'ler boyunca ticaret, güvenlik ve siyaset temelinde gelişerek derinleşen karşılıklı bağımlılığa dayanmıştır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad, bu ilişkileri zedelemekten kaçınarak Ekim 2012'de Azerbaycan'da gerçekleştirdikleri görüşmede Suriye meselesinde iş birliği yolları arayacaklarını belirttiler. İran, Türkiye'den muhalif gruplardan ılımlılarla Beşar Esad rejimi arasında müzakerelere arabuluculuk yapmasını isterken Türkiye ise İran'ın, Türkiye-Mısır-İran ve Türkiye-RF-İran üçlü müzakere gruplarında yer almasını talep etti. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, İran'ın Suriye meselesinin çözümüne yönelik iş birliği yapmasına olumlu baktığını açıkça belirtti. İran açısından düşman komşu ülkeler tarafından kuşatılma korkusu, Türkiye ile ilişkilerini sürdürme ve böylece bu ülkeyle sınırını güvence altına alma politikasının temel nedeniydi. Türkiye topraklarına konuşlandırılan Patriot füzelerinin yanı sıra ABD'nin Katar'a füze konuşlandırması İran'da alarm zillerinin çalmasına neden oldu. Körfez'deki genişleyen ABD askerî varlığı İran'ın güvenlik endişelerini daha da artırmakla kalmadı, aynı zamanda Kasım 2012'de Türkiye ve Suudi Arabistan Genelkurmay Başkanları arasındaki ikili görüşmeler ve Temmuz 2012'de Türkiye ile Katar arasında askerî anlaşma gibi gelişmeler de İran'ın kendisine karşı yeni bir Sünni eksen oluşturulduğuna

dair kaygılarını derinleştirdi (İdiz, 2013). Bunu önlemek için İran, sadece Türkiye ile yakın ilişkilerini sürdürmekle kalmayıp aynı zamanda Mısır ile de ilişkilerini düzeltmek istiyordu ki bu doğrultuda Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad, İslam Devrimi'nden itibaren Mısır'a ziyaret gerçekleştiren ilk İran cumhurbaşkanı oldu (Oktav, 2015, s. 12).

İkinci olarak İran, tarihindeki en ağır yaptırımlara maruz kaldığı bir dönemde giderek daha da önemli hâle gelen Türkiye'deki gaz pazarını kaybetmeyi göze alamazdı. 2000'ler boyunca iki devlet arasında karşılıklı bağımlılığa dayalı bir ticaret ve enerji ilişkisi geliştiğinden İran ve Türkiye, Suriye ve Irak'taki farklı çıkarlarına rağmen ticaret ilişkilerini sürdürmeye kararlıydı. Örneğin Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Ekim 2012'de İran Cumhurbaşkanı Yardımcısı Muhammed Rıza Rahimi ile yaptığı bir toplantıda, İran-Türkiye ticaret hacminin 16.5 milyar dolardan 30 milyar dolara çıkarılacağını belirtti (Kırdar, 2013, s. 2). Bu açıklama, Türkiye'nin BM tarafından 2010'dan itibaren İran'a uygulanan yaptırımlara karşı rahatsızlığını anlamak açısından dikkate değerdir. Yaptırımlar, Türkiye'nin doğal gaz ihtiyacının %20'sini karşılayan İran doğal gazının satın alınmasını engellemektedir. Ayrıca Türkiye'deki iş çevreleri, yaptırımları delmek suretiyle mallarını gizlice İran'a ihraç ettiğine inanarak ABD'nin uyguladığı çifte standartlardan daha fazla rahatsız olmaya başladı. ABD Başkanı Barack Obama yönetiminin ısrarı üzerine Türkiye 2012'de İran'dan petrol ithalatını azalttı ancak aynı zamanda dolar cinsinden ödemelerle ilişkili zorlukları aşmak için İran'a altın satmaya başladı (Oktav, 2015, ss. 14-15).

Türkiye ile ABD arasındaki gerginlik, ABD Başkanı Barack Obama'nın İran'a altın ve diğer değerli metallerin ihracatını yasaklayan "13622 sayılı Yürütme Emri" ile arttı. Ancak ABD Başkanı Barack Obama yönetimi, Türkiye ile ABD arasındaki artan gerilim karşısında bu emri uygulamaktan kaçındı (Demirtaş, 2012; Zarate ve Christy, 2013).

Türkiye açısından İran ile ikili ilişkilerin sürdürülmesinin bir diğer önemli nedeni de Suriye'deki iç savaşın taşma etkisinden kaynaklanan güvenlik endişeleriydi. Akçakale, Cilvegözü ve Reyhanlı saldırılarıyla belirginleşen bu tehditler, Türkiye'nin Batı'ya güvenmek yerine İran ile ilişkilerini çeşitlendirme ihtiyacını doğurdu. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen'in "NATO dünyanın polisi gibi davranamaz." sözleriyle vurguladığı bu dönemde Türkiye'nin ekonomisi ve sınır güvenliği, mülteci akını ve bombalı saldırılar nedeniyle giderek tehdit altına girdi.

Batı'ya güvenemeyen Türkiye, önemli komşularından biri olan İran ile ilişkilerini çeşitlendirmeye ihtiyaç duyuyordu. Zaman zaman patlak veren krizlere rağmen her iki devlet de diplomatik kanalları açık tutarak ilişkilerini korumayı başardı. Örneğin İran Genelkurmay Başkanının Türkiye topraklarına konuşlandırılmış olan Patriot füzeleriyle ilgili tehditleri karşısında Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Ocak 2012'de Tahran'da düzenlenen ortak basın toplantısında İranlı mevkidaşı Ali Ekber Salahi'ye Türkiye'nin İran'la ilişkileri olumsuz etkileyebilecek hiçbir adım atmayacağı konusunda güvence verdi ve “Topraklarımızdan komşularımıza hiçbir saldırıyı asla kabul etmeyeceğiz. Özellikle İran'a karşı böyle bir tehdit algısının oluşmasını istemiyoruz.” dedi. Buna karşılık İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salahi, İran Devrim Muhafızlarından gelen açıklamaların bağlamından koparıldığını belirterek “Bazı kişilerin bilerek veya bilmeyerek fazla bilgi sahibi olmadan ve sorumluluklarını aşarak açıklamalar yapıyor ve bu da yanlış anlaşılmalara yol açıyor.” ifadelerini kullandı (Oktav, 2015, ss. 14-15).

Ancak Türkiye'nin İran'la ilişkileri sorunsuz olmaktan uzaktı. Özellikle Suriye'deki vekâlet savaşı bir kenara bırakılırsa ABD'nin Irak'tan çekilmesinden sonra oluşan güç boşluğu, iki devlet arasındaki rekabeti artırdı. Türkiye'nin Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) ile geliştirdiği enerji ve ticaret ilişkileri, IKBY'nin Irak merkezî yönetiminden bağımsız hareket etme kapasitesini güçlendirirken Irak merkezî yönetimi tarafından İran'ın bölgesel nüfuzuna bir tehdit olarak algılandı. Şii merkezli Irak merkezî hükûmet, İran'ın Suriye'deki nüfuz alanını koruması için de hayati önem taşıyordu çünkü İran'dan Suriye'ye silah akışı Irak üzerinden gerçekleşiyordu. Ayrıca Irak merkezî hükûmeti, Suriyeli yetkililerin ziyaretlerine ev sahipliği yaparak, iş ilişkilerini geliştirmek için anlaşmalar imzalayarak ve Beşar Esad rejiminin diğer Arap Birliği üyelerinden izole edilmesiyle başa çıkmasına yardımcı olmak için siyasi destek sunarak Beşar Esad rejimini destekledi. Türkiye, Irak merkezî hükûmet tarafından "düşman devlet" olarak etiketlendi ve Irak'ın iç işlerine karışmakla suçlandı. Türkiye'nin IKBY ile yakınlaşması, Irak'ın birliğine karşı bir Türk komplosu olarak algılandı. Örneğin Türkiye ile IKBY'nin Kerkük-Yumurtalık boru hattı üzerinden bir milyon varil ham petrolü taşıyacak bir boru hattı anlaşması imzalaması, Irak merkezî hükûmet tarafından IKBY'nin merkezî hükûmetten kopması olarak algılandığı için Irak merkezî hükûmeti için bir şok etkisi yarattı (Çandar, 2013). İran ve Türkiye arasındaki bir başka rekabet alanı da Arap Baharı'nın patlak vermesinden sonra daha görünür hâle geldi. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Arap devletlerinin sokaklarında artan popülaritesi ve Arap Baharı sürecinde İran'ın İslami Uyanış

Konferansı'nın açılışından beş gün önce gerçekleştirdiği Mısır, Tunus ve Libya ziyaretleri esnasında verdiği “laiklik” ve “demokrasi” mesajları, İran yönetimi tarafından İran'ın bölgesel yumuşak gücünü baltalama girişimi olarak algılanırken “İslami uyanış sürecini baltalama girişimi” olarak yorumlandı. Bu durum, İran'ın Türkiye'yle arasındaki rekabeti daha da görünür kıldı. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın, Türkiye'nin "laik İslam" modelinin Batı liberal demokrasisinin bir versiyonu olduğu ve "İslami uyanış" yaşayan devletler için kabul edilemez olduğu gerekçesiyle İran tarafından sert bir şekilde eleştirildi (Barkey, 2012, s. 154). Başka bir açıdan bakıldığında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Arap devletlerine yönelik ziyaretleri ve bu devletlerin sokaklarında demokratikleşmeye teşvik eden sözleri, yaşanan büyük kitlesel protestolardan dolayı hayatta kalmaları tehlikeye giren İran yönetiminin hassas noktalarına dokunuyordu.

Ancak İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin ılımlı diplomasi politikası, Suriye krizinden kaynaklanan mevcut gerginliği azaltmak için Türkiye ile ilişkilerde yeni bir başlangıç için iyi bir fırsat sundu. Türkiye'nin çeşitli nedenlerle Beşar Esad rejimi sonrası bir senaryoya yatırım yapma stratejisi sürdürülebilir olmaktan çıkmıştı. Özellikle El-Nusra Cephesi ve IŞİD'in güç kazanması, Türkiye için kontrol edilemez bir tehdit hâline gelmeye başlaması Türkiye'yi İran ile daha iş birlikçi ilişkiler aramaya yöneltti. En uzun sınırında uluslararasılaşmış bir mezhep çatışması, özellikle Sünni-Alevi ayrımı üzerinden yaşanacak çatışma Türkiye'nin iç siyasetinde oluşabilecek gerginliklerin de tehlikeli bir tırmanışına yol açabilirdi. Benzer şekilde İran, Türkiye ile birlikte en az 400 km boyunca PKK'ya bağlı PYD liderliğinde Suriye'nin kuzeyinde muhtemel bir özerk bölgenin ortaya çıkmasından kaynaklanan tehdit algısını paylaşıyordu (Oktav, 2015, s. 16).

Özetle Türkiye, sınır bölgelerinin istikrarsızlaşmasından çekinirken İran, nükleer programı ve ekonomisinden dolayı uluslararası baskı altındaydı. Bu nedenle her iki devlet de ilişkilerini iyileştirmek için ortak çıkarlara sahipti. 2013-2014 döneminde iki önemli gelişme, iki devlet arasındaki ikili ilişkileri daha da şekillendirdi: Bunların biri, Kasım 2013'te Cenevre'de imzalanan geçici nükleer anlaşma, İran'ın uluslararası izolasyonunu kırarak dünyayla ilişkilerini normalleştirmesine yardımcı oldu. Cenevre Anlaşması, İran'ın barışçıl amaçlarla uranyum zenginleştirmeye devam etme hakkını uluslararası alanda tanıdı ve İran ekonomisinde yedi milyar dolarlık bir rahatlama söz konusu oldu. Bu durum, Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanırken İran'ın tam nükleer yakıt döngüsüne dair hakkının fiilî olarak tanınması,

Türkiye'nin nükleer enerji programının henüz erken aşamalarında olduğu bir zamanda gerçekleşti. Bu, yalnızca İran'ın uluslararası prestijini yükseltmekle kalmayıp aynı zamanda iki devlet arasında enerji ve güvenlik alanlarında dengesizliğe yol açtı (Oktav, 2015, s. 16).

İkincisi, IŞİD'in Musul ve Telafer'e ilerlemesiyle buna eşlik eden Irak'taki mezhep savaşının şiddetlenmesi, İran'ı bölgesel güvenlik açısından kritik bir aktör hâline getirdi. Çünkü Suriye krizinin patlak vermesinden sonra Türkiye, güneyinde Irak'tan Suriye'ye uzanan İran liderliğindeki bir Şii ekseninin oluştuğuna inanmaya başladı ve bu eksene karşı koymak için İKBY, bazı Körfez İş Birliği Konseyi devletleri ve Irak'ın Sünni Arap nüfusu gibi müttefiklerini aradı. Birçok analist hâlâ Türkiye'yi Suriye sınırının binlerce uluslararası Sünni cihatçının Suriye'ye geçişini kolaylaştıran iki yönlü bir "cihatçı otoyolu" hâline gelmesine izin vermekle suçlarken İran, IŞİD'in ilerlemesinden sonra ABD tarafından Irak'ta güvenliği yeniden sağlayabilecek bölgesel bir aktör olarak görülmeye başlandı. Irak'taki Sünni isyancıların ilerlemeleriyle mücadelede olası ABD-İran iş birliği hakkında hararetli bir tartışmanın başladığı bir zamanda Türkiye'nin terörle mücadeledeki rolü, NATO üyeliğine ve Batı ile ittifakına rağmen bir kenara bırakıldı. Bu durum da Türkiye'nin Suriye'deki ve Irak'taki başarısızlığının esası olarak sadece yeni formüle edilmiş iyi komşuluk ilişkilerine zarar vermekle kalmayıp aynı zamanda Gezi protestolarında olduğu gibi Türkiye'nin iç siyasetindeki Sünni-Alevi ayrışmasını da tetikleyen Sünni yanlısı politikalarından kaynaklandığını göstermekteydi. Bu süreç, Türkiye'nin Sünni yanlısı politikalarının iç siyasette de Sünni-Alevi ayrışmasını tetiklediğini göstermesinin yanında İran'ın Sünni radikalizmine karşı yükselen statüsü, İran'ın bölgesel etkisini artırdı. İran'ın Sünni radikalizmine ve ABD'ye karşı dengeleyici bir güç olarak yükselen statüsü, Irak konusunda İran'ın yaklaşımı, Türkiye'nin bölgedeki rolünün önemini göstermektedir (Oktav, 2015, s. 17).

2.5. Suriye iç savaşı

Suriye iç savaşı, Arap Baharı'nın etkisiyle 2011'de başlayan halk protestolarına dayanmaktadır. Mart 2011'de Dera'da rejim karşıtı gösterilere güvenlik güçlerinin sert müdahalesi, olayların ülkenin geneline yayılmasına yol açtı. Artan baskıların etkisiyle protestolar, silahlı direnişe dönüştü ve muhalif gruplar oluşmaya başladı ve rejimle muhalifler arasındaki çatışmalar, etnik ve mezhepsel ayrışmaları derinleştirerek Suriye'yi uzun yıllar süren kanlı bir iç savaşa sürükledi (Muslu, 2018, ss. 7-11).

Suriye iç savaşı, küresel ve bölgesel güçlerin karmaşık etkileşimleriyle şekillendi. ABD, Fransa, İngiltere, ÇHC, RF, İsrail, İran, Türkiye ve çeşitli Arap devletleri savaşın önemli aktörleri arasında yer aldı. Yerel düzeydeyse rejim güçleri, terör örgütleri ve SMO gibi çatışmalarda belirleyici rol oynadı. İran, Suriye'deki Şii nüfuzunu artırma çabaları bağlamında 1982'de İsrail'e karşı kurulan Şii örgütü Hizbullah'ı destekledi. Türkiye ise Suriye'deki bu örgüte karşı bir duruş sergileyerek bölgedeki çıkarlarını korumaya yönelik politikalar geliştirdi (Chivers ve diğerleri, 2013).

Aralık 2024'e kadar Suriye'nin siyasi yapısı, Baas Partisi ideolojisi doğrultusunda şekillenmiş olup laik temellere dayanan bir yönetim anlayışına sahipti. Şii merkezli bir yönetime sahip olmasına rağmen İran'a kıyasla daha seküler bir tutum sergilemekteydi. Türkiye'ye Sünni, laik ve demokratik bir yönetim modelini benimsemiştir. Bağımsızlık sonrası yaşanan darbelerle dinamik bir değişkenlik gösteren Suriye siyasetinde Arap milliyetçiliği ve Arap sosyalizmi gibi kavramlar Baas Partisi ideolojisinin temel taşlarını oluşturmuştu (Yüksel, 2019, ss. 6-7).

Suriye'deki jeopolitik denge, Türkiye'nin bölgeye olan etkisinin artmasıyla değişim gösterdi. Mart 2011'den itibaren Suriye'den Türkiye'ye yaklaşık üç milyon insan göç etti. Bu göç hareketi Halep, Lazkiye gibi farklı bölgelerden yöneldi. Fırat'ın doğusunda Türkiye'nin ulusal güvenliğine tehdit oluşturabilecek bir yapının kurulma ihtimali her zaman gündemdeydi. Buna karşılık Türkiye ordusu, sınır hattında otuz kilometrelik güvenlik bölgesi oluşturmak için başarılı askerî operasyonlar yürüttü (Önhon, 2021, s. 141).

Türkiye, Suriye'den gelen ve geçici koruma altında bulunan sığınmacıların ülkelerine güvenli dönüşünü sağlamak amacıyla çeşitli politikalar geliştirmiştir. Bu süreç, hem Türkiye'nin iç güvenliği hem de Suriye'nin yeniden inşası açısından kritik bir mesele olarak değerlendirilmiştir. İç savaşın sona ermesi ve barışın sağlanması, bölgedeki aktörlerin tutumlarına ve uluslararası toplumun müdahalelerine bağlı olarak şekillenmiştir. Suriye'deki iç savaşın dinamikleri, sadece yerel unsurlar tarafından değil aynı zamanda küresel ve bölgesel güçlerin stratejik çıkarları doğrultusunda da yönlendirilmiştir (Kadkoy, 2025).

Suriye iç savaşı, çok boyutlu bir çatışma alanı oluşturmuştur ki bu durum, hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde önemli sonuçlar doğurmuştur. İç savaşın sona ermesi, sadece Suriye'nin geleceği için değil aynı zamanda bölgedeki diğer devletler için de kritik bir öneme sahip olmuştur. Bu bağlamda diplomasi ve uluslararası iş birliği, kalıcı bir çözüm için gerekli olmuştur. Suriye'nin yeniden inşası, hem insani yardımlar hem de siyasi çözümlerle desteklenmesi gerekmiştir (Kadkoy, 2025).

Suriye'deki kriz, IŞİD'in varlığı konusunda ABD, Beşar Esad rejimi ve Türkiye arasındaki çıkar çatışmalarının bir yansımasıydı. ABD ve Beşar Esad rejiminin, IŞİD'e karşı bir mücadele yürütme konusunda isteksiz davranması, bölgedeki istikrar ve güvenliğe dair endişeleri artırdı. Öte yandan Türkiye'nin askerî varlığı, ABD ve Esad rejimi tarafından rahatsız edici bir faktör olarak görüldü (Ürer, 2021; Çetinkaya, 2023, ss. 9-10).

Türkiye'nin temel güvenlik kaygılarından biri, PKK, YPG ve PYD gibi terörist grupların bölgede güç kazanma ihtimalidir. Bu grupların, Türkiye'deki ayrılıkçı hareketlerle olan tarihi bağları düşünüldüğünde Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından ciddi bir tehdit oluşturduğu değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin sınır ötesindeki askerî operasyonları, hem kendi güvenliği hem de bölgesel istikrar açısından kritik bir öneme sahiptir (Arslan, 2016).

Öte yandan RF'nin Suriye'deki ABD varlığından duyduğu rahatsızlık, iki devletin bölgedeki nüfuz mücadelesinin bir yansımasıydı. RF'nin Beşar Esad rejimine verdiği askerî destek, ABD'nin Orta Doğu'daki etkinliğini dengelemek ve bölgedeki stratejik çıkarlarını korumak amacı taşımaktaydı (Dilek, 2017, s. 67).

Özetle Suriye'deki iç savaşın seyri, hem ABD'nin hem de Beşar Esad rejiminin IŞİD tehdidine karşı izlediği politikalar, Türkiye'nin PYD/YPG'nin bölgedeki etkisini sınırlandırmaya yönelik askerî operasyonları ve RF'nin stratejik hamleleri gibi faktörlerle şekillendi. Bu karmaşık güç dengesi, Suriye'de istikrarın sağlanmasını zorlaştırdı ve Türkiye'nin güvenliğine yönelik kaygılarını artırdı. Kalıcı bir çözüm için uluslararası iş birliği ve diplomasi büyük önem taşıdı. İç savaş sonrasında Suriye'nin yeniden inşasındaysa hem insani yardımlarla hem de uzun vadeli siyasi çözümlerle desteklenmesi gerekmektedir.

3. SURIYE İÇ SAVAŞI VE GÖÇ

3.1. Kavramsal tanımlamalar

Bu başlık altında göç ile ilgili kavramsal tanımlamalara yer verilecek, göç çeşitleri ve nedenleri ele alınacaktır.

3.1.1. Göç

İnsanlık tarihi boyunca süregelen ve neredeyse tüm insanlığı etkileyen bir olgu olan göç, birey veya toplulukların bir yerden başka bir yere hareketliliği şeklinde adlandırılmaktadır (Yıldırım, 2019, s. 4). Göç bir mekân değişikliği olmaktan ziyade bir değişimler zincirinin de devamıdır (Sarıkaya, 2019, s. 24). Göç her toplumda vardır. Yeni oluşacak toplumsal hareketliliklerin habercisi olan göç, gerçekleşmemesi hâlinde toplumların varlıklarını sürdüremeyeceğini gösterir. 2005'te gerçekleştirilen uluslararası göç sempozyumunda, göç konusunun önemine atıfta bulunan İlber Ortaylı göçün hayat olduğunu ifade etmiştir. İlber Ortaylı'ya göre, göç durursa hayat da duracaktır (Kaygusuz, 2021, s. 61). Göç edenlerin sosyal ve mesleki hareketlilik alanları arttıkça sunulan fırsatlar da artmaktadır (Tekeli, 2008, ss. 18-19).

İnsanlar politik, ekonomik ve sosyal etkenlerin yanında doğal afetlerden dolayı da göç etmek durumunda kalmışlardır. Tüm bu nedenlerden dolayı geçmişten bugüne kadar göçler gerçekleşmiş ve hâlen gerçekleşmeye devam etmektedir. En basit tabiriyle mekân değiştirme olarak tanımlanabilen göç, ülke sınırları içinde gerçekleşebileceği gibi uluslararası veya kıtalar arasında da gerçekleşebilmektedir. Göç etmek zorunda kalan bireyler, hayatlarını yeniden kurmak durumunda kalmaktadırlar (Adıgüzel, 2016, ss. 1-2).

Türk Dil Kurumu (TDK), göç kavramını “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret.” şeklinde tanımlamıştır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2022). Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration-IOM) ise göç kavramı için “Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler,

yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir.” şeklinde tanım yapmıştır (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 22). Göç kavramı, Türkiye’deki Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na (YUKK) göre “Yabancıların, yasal yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını ve Türkiye’den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını, Türkiye’den çıkışını ve Türkiye’de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası koruma”yı ifade etmektedir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu [YUKK], 2013, madde 1).

Tek bir bireyin, yaşadığı yerden ayrılıp farklı bir yere göç etmesi çok kapsamlı bir etki yaratmazken toplu gerçekleştirilen göçler daha etkili sonuçlara yol açabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında göç, aynı zamanda toplumsal değişime sebebiyet veren bir eylemdir (Abacı, 2016, s. 6). İnsanlık tarihi boyunca süregelen göçler ülke nüfuslarını hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkilemiştir. Göçler ülkelerin gelişmesini sağlayabileceği gibi tam tersine gelişmesine engel de olabilir (Efe, 2018, ss. 17-18).

3.1.2. Göçlerin nedenleri

Bireylerin yaşadıkları bölgeyi terk edip başka bir bölgeye yerleşmelerinin nedenleri çekici ve itici faktörler olarak iki kategoriye ayrılabilir.

Bireylerin başka bir ülkeye göç etmelerini sağlayan birtakım çekici faktörler mevcuttur. Bu faktörler, yaşanan coğrafyaya bağlı olmaksızın tamamen göç alan ülkenin yaşam standartları ve refah seviyesiyle ilgilidir. Çekici faktörler incelendiğinde yüksek gelir, iş olanakları, daha iyi eğitim olanakları, daha iyi sağlık olanakları, gelişmiş ulaşım ağı, dinî özgürlük, politik özgürlük, güvenli yaşam alanları, gelişmiş altyapı ve hizmetler öne çıkmaktadır (Er, 2015, ss. 47-48).

Göçe neden olan itici faktörlerse kişilerin yaşadıkları bölgede yaşamlarını sürdürebilmelerinin engellenmesinden kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır. İtici faktörler incelendiğinde düşük gelir düzeyi, işsizlik, yoksulluk, ulaşım sıkıntıları, doğal afetler, insan haklarının ihlal edilmesi, siyasal yapının istikrarsız olması, iç karışıklıklar, savaşlar, güvenlik sorunları, suç oranlarının yüksek olması, tarım alanlarının bölünmesi ve kıtlık öne çıkmaktadır (Er, 2015, ss. 43-44). Bu olumsuz koşullar altında yaşamlarını sürdüren bireyler, karşılarına çıkan ilk fırsatta büyük

umutlar ve beklentilerle farklı bölgelere göç etmektedirler. Amaçlarıysa daha iyi bir yaşam elde etmektir.

3.1.3. Göç türleri

21. yüzyılda teknolojinin etkisiyle iletişim ve ulaşım olanaklarının çok hızlı bir şekilde artması ve artık uzakların yakın hâle gelmesiyle göç hareketleri de artmıştır. Bu başlık altında göç çeşitlerine değinilecektir.

3.1.3.1. İç göç

İç göç, kırsal kesimden kente doğru gerçekleşen ve kişinin aynı ülke sınırları içinde bir bölgeden başka bir bölgeye gerçekleştirdiği hareketlerdir. Dış göç ise bir ülkeden başka bir ülkeye gerçekleştirilen, yani ülke sınırlarını aşan göçlerdir (Mutlu, 2019, s. 8). İç göçler, ülke içerisindeki nüfus değişikliklerine yol açmazken dış göçler nüfusun değişmesine sebep olur. Göç alan bölgelerde dengesiz nüfus dağılımı ortaya çıkar ve bu durum da yatırımların da dengesiz şekilde dağılmasına ve adalet sisteminin bozulmasına yol açar.

İç göçlerin başlıca sebepleri arasında, kırsal kesimde yaygınlaşan makineleşme hareketlerinden dolayı işsizliğin artması ve kişilerin iş bulma umuduyla bulundukları şehirleri terk etmeleri yer alır. İç göçler sonucunda sanayileşmiş bölgelerdeki fazla nüfus birtakım sorunlara yol açmaktadır. İş gücünün işten daha fazla olması, işsizlik sorununu doğurur, ayrıca gelen nüfusun barınma konusunda yaşadığı sorunlar da gecekondulaşma hareketlerine sebep olmaktadır. Bu durum, kentlerin çarpık yapılaşmasına ve kentsel tarihî yapısının bozulmasına yol açmaktadır (Barışık, 2020, ss. 14-19).

İç göçler genellikle kırsal alandan kente doğru gerçekleşse de bazı durumlarda kentten kırsal göçler de yaşanmaktadır. Bu durum, genelde yeni tarım arazilerinin ortaya çıkmasıyla gerçekleşir. Yeni tarım arazileri, tarım sektöründe yeni iş olanakları yaratmakta ve bu da kentten kırsal göçlere yol açabilmektedir. Zaman zaman kentten kente de göçler gerçekleşmektedir ki bu tür göçler gelişmiş ülkelerde daha yaygındır (Ekici ve Tuncel, 2015, ss. 11-13).

Türkiye’de, Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2021’deki verilerine göre 2.777.797 kişi herhangi bir sebeple iller arasında göç etmiştir. Bu nüfusun %47,5’ini erkekler, %52,5’ini ise kadınlardan oluşturmuştur. Bu göçlerin 385.328’i İstanbul’a yapılmıştır, İstanbul’u 197.702 kişi ile Ankara, 131.394 kişi ile İzmir takip etmektedir. İstatistikler incelendiğinde en çok göç veren iller İstanbul, Ankara, İzmir olarak öne çıkmaktadır. İstanbul 408.165, Ankara 165.604, İzmir ise 109.470 kişi göç vermiştir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2022).

İç göçler kendi arasında mevsimlik göçler, geçici-kalıcı göçler ve gönüllü-zorunlu göçler olarak üçe ayrılmaktadır.

3.1.3.1.1. Mevsimlik göç

Mevsimlik göç, isminden de anlaşılacağı üzere belirli mevsimlerde gerçekleştirilen göçlerdir. Kişiler, çoğunlukla bahar ve yaz mevsimlerinde çalışmak amacıyla farklı şehirlere gidip bir süre orada zorunlu olarak yaşamaktadırlar (Erten, 2018, s. 13). Mevsimlik göçlere, Karadeniz Bölgesi’nde ağustos-eylül aylarında gerçekleştirilen fındık işçiliği ve yine Çukurova bölgesinde ağustos-ekim aylarında yapılan pamuk işçiliği örnek gösterilebilir. Bu göçler kısa süreli olduğu için göç alan bölgelerde ciddi sosyal değişimlere yol açmamaktadır.

3.1.3.1.2. Geçici-kalıcı göç

Geçici göç, kişinin belli bir süre ve belli bir amaç doğrultusunda bulunduğu yerden belli bir işte çalışmak üzere başka bir yere gitmesidir. Geçici göç, işçi göçüyle karıştırılabilen bir kavram olsa bile işçi göçünü de kapsayan daha geniş kapsamlı bir kavramdır. Kalıcı göç ise geçici göçün aksine kişinin göç ettiği yerde süresiz kalmayı, yani göç ettiği yere yerleşmeyi amaçladığı göç çeşididir (Naz, 2015, s. 20). Başlangıçta geçici olarak göç eden bireyler, göç ettikleri bölgede daha iyi yaşam koşullarına sahip olduklarından burada devamlı kalmaya karar vermektedirler.

Mevsimlik göçler, eğitim için farklı yerlere gerçekleştirilen göçler ve askerlik gibi durumlar geçici göç kapsamına girer. Bireyler, genellikle dönüş zamanını tahmini olarak öngörmektedirler (Bayraklı, 2007, s. 20).

3.1.3.1.3. Gönüllü-zorunlu göç

Gönüllü göç, kişilerin kendi istek ve iradeleriyle bir yerden başka bir yere hareketi olarak adlandırılırken zorunlu göç ise kişilerin kendi istek ve iradeleri dışında bir yerden başka bir yere gitmesi durumudur (Atılğan ve diğerleri, 2017, s. 44).

Gönüllü göçlerde, kişiler genellikle çekici faktörlerin etkisiyle göç ederler. Yaşadığı yerdeki yaşam koşullarından memnun olmayan bireyler, sosyal ve ekonomik açıdan daha iyi koşulları arayışıyla bu gönüllü göç hareketlerini gerçekleştirmektedirler. Gönüllü göçlerin sebeplerine bakıldığında şu faktörler öne çıkmaktadır (Civak, 2019, s. 20):

- Daha kaliteli bir eğitimle kariyer hedeflerine ulaşma isteği;
- Yaşadıkları coğrafyadaki koşullardan memnuniyetsizlik ve bu koşulları iyileştirme arzusu;
- Yüksek ücretli işlerde çalışma isteği;
- Daha iyi sağlık hizmetlerinden faydalanma isteği ve
- İnanç ve benzeri özgürlükleri daha rahat yaşama isteği.

20. ve 21. yüzyılda gerçekleşen zorunlu göç, kişilerin yaşadıkları bölgeyi kendi istekleri dışında terk etmek durumunda kalmalarını ifade etmektedir (Tirkil Zengen, 2022, s. 35). Kişiler ya da gruplar, çeşitli nedenlerle yaşadıkları bölgeden ayrılmak zorunda kalabilirler. Zorunlu göçler, devlet müdahalesiyle gerçekleştirilebileceği gibi itici faktörlerin etkisiyle de gerçekleşebilmektedir. Zorunlu göçün nedenleri şunlardır (Civak, 2019, s. 19):

- İhtiyaçların karşılanmasında kaynakların yetersiz olması;
- Sosyal hizmetlerin yeterli düzeyde olmaması;
- Güvenlik ihtiyaçları;
- Doğal afetler veya savaşlar;
- İşsizlik sorunları ve
- Siyasi ve dinî baskılar.

Kırdan kente gerçekleşen göçler gönüllü göçlere örnek gösterilebilirken Çernobil faciası sonrası gerçekleşen göçlerse zorunlu göçlere örnektir. Ayrıca 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması sonrasında gerçekleşen mübadele kapsamındaki göçler de zorunlu göç örneklerinden biridir

(Erdem, 2017, s. 23). Zorunlu göç yaşayan insanlar, genellikle ani bir kararla ve hazırlıksız olarak bu sürece dâhil olduklarından tüm mal varlıklarını geride bırakmak zorunda kalırlar.

21. yüzyılda yaşanan göç hareketleri incelendiğinde özellikle zorunlu göçlerin daha yaygın olduğu görülmektedir. Bilhassa Suriye’de yaşanan iç savaş sonrasında sınır komşusu ülkelere gerçekleşen göçler, son dönemin en büyük zorunlu göç örneklerinden biri olarak gösterilmektedir.

3.1.3.2. Dış göç

Uluslararası göç olarak da adlandırılan dış göç, bireylerin kendi istekleriyle ya da zorunlu olarak ülke sınırlarını terk etmeleridir (Özdek, 2017, s. 9). Kişiler, daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak amacıyla ülkelerini kendi kararlarıyla terk ediyorsa bu durum gönüllü dış göç olarak tanımlanır. Ancak savaş, terör ya da doğal afetler gibi nedenlerle bireylerin ülkesini terk etmesi ise zorunlu dış göç olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 2010, s. 57).

Dış göçler, 21. yüzyılda en büyük sorunlardan biri olarak dikkat çekmektedir. Göç alan ülkelerde uyum, entegrasyon ve asimilasyon gibi problemler ortaya çıkmaktadır. Göç eden nüfus fazla ise demografik yapıda dahi değişiklikler yaşanabilmektedir. Ayrıca göç alan ülkelerde milliyetçi duyguların artması, ırkçılık hareketlerinin yayılmasına neden olabilmektedir. Zaman zaman bu ırkçılık hareketleri baskı ve şiddete dönüşebildiğinden göç eden bireylerin toplumdan dışlanmasına yol açmaktadır (Deniz, 2014, ss. 178-180). Burada dış göçü; beyin göçü, işçi göçü ve mübadele göçü olmak üzere üç grupta incelemek mümkündür.

3.1.3.2.1. Beyin göçü

Beyin göçü, kendi ülkesinin içinde ya da dışında eğitimini tamamlamak suretiyle kendi alanında uzmanlaşan bireylerin, çoğunlukla daha iyi şartlarında çalışabilmek ve daha yüksek gelir seviyesi elde edebilmek amacıyla başka ülkelere gerçekleştirdikleri göç hareketleridir. Beyin göçü geçmişten bugüne devam eden bir olgudur. Örneğin II. Dünya Savaşı’nda Adolph Hitler’in eziyetlerinden kaçıp Türkiye’ye sığınan Yahudi akademisyenler, Türkiye’deki üniversitelerde dersler vererek eğitim sistemine önemli katkılarda bulunmuşlardı (Erten, 2018, ss. 15-16).

Beyin göçü, genellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşmektedir. Bu bağlamda beyin göçü gelişmiş ülkeler açısından oldukça önemlidir. Gelişmiş ülkeler sundukları ekonomik ve sosyal olanaklarla kendisini yetiştiren bireyleri kendi ülkelerine çekerek bu kişilerin bilgi ve birikimlerinden faydalanmakta, böylece hem ekonomik hem de sosyal olarak kalkınmaktadırlar. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, nitelikli iş gücüne olan talebi artırmakta, bunun sonucunda ise özellikle bilgi yoğun sektörlerde çalıştırılmak üzere nitelikli iş gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Gelişmiş ülkelerde eğitim hizmetlerinin maliyetli, nüfus artış hızının düşük ve nihai mallara talebin fazla olması, nitelikli iş gücüne olan talebi artırdığından bu talep dışarıdan ithal edilir (Özdek, 2017, s. 10).

Beyin göçü, alan ülke açısından bedelsiz bir ihracat olsa da veren ülke açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmekte, ülkenin gelişmesini olumsuz yönden etkilemektedir. Bu durum, göç veren ülkenin gelişiminin yavaşlamasına, gelişmiş ülkeler ile arasındaki gelişmişlik farkının artmasına yol açmaktadır. Beyin göçü, genellikle bilim insanları, doktorlar, mühendisler gibi yüksek eğitilmiş bireyler tarafından gerçekleştirilmektedir. Yaşamını idame ettirdiği ülkede kendisini geliştirmek için devlet eliyle bireye yapılan yatırımlar, harcanan kaynaklar, gerçekleşen göçle birlikte boşa gitmekte, bu durum göç alan ülkenin avantajına dönüşmektedir (Atılğan ve diğerleri, 2017, ss. 44-45). Beyin göçünün başlıca nedenleri şunlardır (Özdek, 2017, ss. 10-11):

- Göç veren ülkedeki işsizlik sorunları;
- Göç alan ülkedeki yaşam koşullarına özenmek;
- Kişilerin mezun olduğu alanda iş bulamaması;
- İşverenler tarafından yapılan işlerin takdir edilmemesi;
- Göç veren ülkede çalışma şartlarının ağırlığı;
- Daha iyi bir eğitim alabileceğine dair inanç ve istek;
- Araştırma ile inceleme olanaklarının yetersizliği ve
- Siyasi tercihler ile baskılar.

Gelişmekte olan ülkeler, beyin göçüne maruz kaldığında önemli kayıplar yaşarlar. Nitelikli iş gücünün ülkeden ayrılması, ülkede beşerî sermaye kaybına yol açar ki bu durum da ülkenin hem gelir düzeyini hem de verimliliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Atılğan ve diğerleri, 2017, s. 45).

Beyin göçü bazen göç veren ülke için birtakım faydalar da sağlayabilmektedir. Özellikle işsiz vatandaşların yurt dışına gönderilmesi, işsizlik oranının düşmesini sağlamaktadır. Göç eden işçilerin belli bir süreden sonra ülkeye geri dönmek istemesi durumunda hem elde ettikleri tecrübe hem de döviz birikimleri ülke için yeniden bir kazanca dönüşebilmektedir (Özdek, 2017, s. 11).

3.1.3.2.2. İşçi göçü

İşçi göçlerinin ana nedeni işsizliktir. İşçi göçü herhangi bir ülkedeki iş gücü eksikliğinin, başka bir ülkenin iş gücü fazlasıyla giderilmesi durumudur. Kişiler, iş bulmak ve çalışmak amacıyla yaşadıkları ülkelerinden ayrılırlar. Bu göçler, genellikle az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşmektedir. Az gelişmiş ülkelerdeki ucuz iş gücü, gelişmiş ülkelere yönelmektedir. İş olanaklarının gelişmiş ülkelerde daha fazla olması, bu göçleri tetiklemektedir. Göç veren ülkedeki fazla iş gücü, nüfus artış hızı azalan ya da durma noktasına gelen gelişmiş ülkelere yerleştirilmektedir. Bu sayede gelişmiş ülkelerde var olan iş gücü açığı kapatılmaktadır (Yıldırımoglu, 2005, ss. 2-3).

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler, ülkelerindeki işsizlik sorununa çözüm bulduğundan işçi göçünü desteklemektedir. Türkiye de önemli ölçüde işçi göçü veren ülkelerden birisidir. Türkiye’den özellikle Avrupa ülkelerine bu tür göçler gerçekleşmektedir. Avrupa ülkelerinin iş gücü piyasalarındaki boşluğunu doldurmak amacıyla bu ülkelere yönelik göçler ilk olarak 1960’ların başlarında başlamış ve 1974’e kadar devam etmiştir (Erten, 2018, s. 15). Bu çerçevede Türkiye, emek talebinin yoğun olarak hissedildiği dönemde 1961’de Almanya; 1964’te Avusturya, Belçika ve Hollanda; 1965’te Fransa ve 1967’de İsveç’le işçi gönderimi konusunda anlaşmalar da imzalamıştır (Esenlikçi ve Engin, 2019, s. 64).

İşçi göçü alan ülkelerde başlangıçta ekonomi canlanmış olsa da zamanla toplumsal problemler ortaya çıkmıştır. Yerel halk, işçi sınıfını kabul etmekte zorlandığından bu sınıf, ırkçı bir tutumla da karşılaşmıştır. Hükûmetlerin, gelen işçileri sadece ekonomik açıdan değerlendirmeyi tercih etmeleri, olumsuz sonuçlara yol açmıştır. İşçi göçünün Türkiye’ye sağladığı yararsa Türk işçilerin ülkelere geri dönerken getirdikleri dövizin, o dönemdeki döviz açığı sorununu bir nebze de olsa azaltmış olmasıdır (Esenlikçi ve Engin, 2019, ss. 67-75).

3.1.3.2.3. Mübadele göçü

Mübadele göçü, iki ya da daha fazla ülkenin aralarındaki antlaşmalara dayanarak vatandaşlarının ülkeler arasında karşılıklı yer değiştirmesi durumudur. Bu göç türünde, vatandaşlar kendi istekleriyle göç etmediklerinden mübadele göçleri zorunlu göç kategorisi içerisinde değerlendirilmektedir. Genelde savaşlardan sonra sınırların değişmesiyle gerçekleşen bu göç türü, sıkça karşılaşılan bir durum değildir. 1923-1927 döneminde Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen nüfus değişimi mübadele göçlerine örnek olarak gösterilmektedir. Yapılan anlaşma ile Yunanistan'daki 456.720 Müslüman Türkiye'ye yerleştirilmiştir (Erten, 2018, s. 16).

Türk ve Yunan makamlarının yanı sıra diğer ülkelerin de desteğiyle kısa bir sürede imzalanan anlaşmanın hayata geçirilmesi o kadar kolay olmamıştır. Göç etmek zorunda kalan bireyler, gittikleri ülkelerde birçok zorlukla karşılaşmış ve trajik olaylar yaşanmıştır (Bozdağlıoğlu, 2014, ss. 10-11). Bu bağlamda zorunlu göçler arasında yer alan mübadele göçlerinin, göçmenler için birçok sıkıntıyı da beraberinde getirdiği bilinmektedir.

3.1.3.3. Düzenli/yasal göç-düzensiz/yasa dışı göç

Kişinin belirli yöntemleri takip ederek gerçekleştirdiği göç, düzenli ya da yasal göç olarak adlandırılır. Göç etmek isteyen kişi, gitmek istediği ülkeye başvuru yapar ve başvurusunun onaylanmasını bekler. Onay verildikten sonra kişi göçünü gerçekleştirebilir (Naz, 2015, s. 26). Ayrıca bazı durumlarda bazı ülkelerin talep etmesi durumunda da düzenli göç hareketleri gerçekleşebilmektedir. Örneğin Almanya 1960larda ülkesindeki iş gücü açığını kapatabilmek için farklı ülkelerden misafir işçi talep etmiştir (Karakaya, 2020, ss. 109-110). Bu durum da düzenli göç kapsamında değerlendirilebilir.

Düzensiz ya da yasa dışı göç, kişinin herhangi bir yasal çerçeveye uymaksızın yasa dışı yollarla hedef ülkeye giriş yapmasıdır. Bu göç hareketinde, yasal ve idari şartlara uyulmaz ve kişi pasaport veya vize kullanmadan hedef ülkeye yasal olmayan yollarla girip sonrasında vize süresi dolan ve ülkeden çıkışını gerçekleştirmeyen kişiler ya da kaçak işçiler de bu kapsam içerisinde yer almaktadır (Karacalar, 2019, ss. 23-24).

Düzensiz göç, üç başlık altında incelenmektedir. İlki, kişinin bir suç örgütüyle bağlantısı olmadan gerçekleştirdiği kaçak göç hareketidir. “İnsan kaçakçılığı” ile “insan ticareti” ise diğer başlıklar olarak öne çıkmaktadır. İnsan kaçakçılığı, kişinin vatandaşı olmadığı ülkeye yasal olmayan yollarla giriş yapmasıdır. Bu durumda insan kaçakçılığını gerçekleştiren kişinin maddi menfaat sağlamak amacıyla bu eylemi yaptığı unutulmamalıdır. İnsan ticareti ise kişiyi zorla çalıştırmak, onu kendi himayesi altında tutarak kötü koşullu işlerde çalıştırmak, daha da ileriye giderek organlarını almak ya da tehdit ve baskıyla kişileri zorla almak ve alıkoymak anlamına gelir (Naz, 2015, s. 27).

Türkiye’deki göç hareketlerine bakılacak olursa; Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) uyruklu olmayan bir kişinin, Türkiye’de ikamet edebilmek için kanuni normları yerine getirerek gerekli makamlardan aldığı izinler neticesinde gerçekleştirdiği oturma, düzenli göç olarak değerlendirilmektedir. Ülkeye giriş yapıldıktan sonra yabancı uyruklu kişi, üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmez, vize şartlarını uygulamaz ise düzenli göç, düzensiz göç hâline dönüşebilmektedir (Polat, 2021, ss. 156-157).

Göç hareketleri incelendiğinde özellikle gelişmiş olan ülkelerde, düzensiz göç hareketlerinin, başlangıçta düzenli göç hareketleriyle başladığı ancak yasal yollarla ülkeye giren yabancıların, vize sürelerinin dolmasına rağmen vizelerini yenilemeyi ihmal ettikleri, dolayısıyla düzenli göçün düzensiz göçe dönüştüğü görülmektedir. Böyle olumsuzluklarla karşılaşmak istemeyen ülkeler, göç politikalarını en iyi şekilde planlayıp bu planlara titizlikle uymalıdır. Bu sayede düzensiz göç hareketleri kontrol altına alınabilmektedir (Polat, 2021, s. 157).

Mülteciler, düzensiz göç hareketlerinin temel taşıdır. Mülteci, en basit tanımıyla, ülkelerinde yaşanan savaş, baskı ve zorlamalardan kaçıp can güvenliğini sağlayabilmek için kendi ülkesinin sınırlarını terk eden kişidir (Erdil, 2020, s. 72). Mültecilere insani değerler çerçevesinde yaklaşmak, hem ahlaki hem de hukuki bir sorumluluktur.

3.1.3.4. Mülteci göçü

Mülteci göçü, bireylerin yaşadıkları ülkede siyasi otorite ya da rejimle anlaşmazlık yaşamaları nedeniyle can güvenlikleri tehlikeye giren kişi ya da grupların başka bir ülkeye, genellikle yasal olmayan yollarla gerçekleştirdikleri göç çeşididir (Naz, 2015, s. 25). Mültecilerin hukuki

statüsüne dair ilk düzenlemeyse 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ile yapılmıştır (Karacalar, 2019, s. 40).

Mülteci göçü, diğer göç türlerinden farklı olarak bireylerin kendi ülkesinde yaşanan çatışma ve şiddet olaylarından ya da savaşıardan dolayı göç etmeleriyle gerçekleşir. Hükûmetlerin uygulamış olduğu yanlış politikalar, ülke içerisinde istikrarsızlıklara neden olduğundan halk da çözümü ülkesini terk etmekte bulmaktadır (Kökel ve Odabaşı, 2017, s. 239).

Göç alan ülkeler, uyguladıkları göçmen politikaları ve yerel halkının da tutumuyla mültecilerin göç ettikleri bölgeye daha kolay uyum sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Mültecilerin göç ettikleri bölgeye yerleştirilmesi, aynı zamanda mültecilere destek programlarının verilmesi, mültecilerin beden ve ruh sağlığının korunmasına yönelik hizmetler sunulması büyük önem taşımaktadır (Tuzcu ve Ilgaz, 2015, ss. 57-58).

Mülteci göçleri Türkiye açısından değerlendirilecek olursa; ülkenin bu tür göçlere pek de yabancı olmadığı görölmektedir. Nitekim Orta Doğu’da yaşanan Arap Baharı ve akabinde patlak veren Suriye’deki iç savaş, büyük bir akına neden olmuş, Suriyeliler başta Türkiye olmak üzere, Suriye ile sınırı bulunan ülkeler ve Avrupa ülkelerine göç etmiştir (Karasu, 2018, ss. 32-38).

Türkiye’de Suriyeliler, hem kamplarda hem de kamp dışında yaşamlarını sürdürmektedir. Türkiye’nin yürüttüğü göçmen politikaları, Suriyelilerin sosyal yaşama daha hızlı uyum sağlamalarına katkıda bulunmuştur (Karasu, 2018, ss. 38-39).

3.1.4. Göçe katılanların statüleri

1939-1945 döneminde gerçekleşen II. Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında insan haklarının ihlal edilmesiyle birlikte göç hareketleri de hız kazanmıştır. Bu doğrultuda ülkelerini terk etmek zorunda kalan bireylerin yaşam haklarının korunması, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bir yükümlölük hâline gelmiştir. Bu çerçevede hem ulusal hem de uluslararası düzeyde göç olgusunun tam olarak anlaşılabilmesi için göçmen, mülteci, sığınmacı gibi kavramların bilinmesi gerekmektedir.

3.1.4.1. Göçmen

Göçmen, çeşitli politik, ekonomik ve sosyal sebeplerden dolayı ülkesini gönüllü olarak terk eden kişiye denir. Bu kişiler tamamıyla kişisel menfaatleri doğrultusunda yaşadıkları bölgeden ayrılırlar. Göçmen olarak adlandırılan kişiler göç ettikleri ülkenin iznine tâbi olup hukuki bir statüye dayanarak bu süreci gerçekleştirirler. Ancak gittikleri ülkede yasal bir dayanağı bulunmayan bireyler "düzensiz göçmen" olarak adlandırılırken daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla göç edenler "ekonomik göçmen" olarak tanımlanmaktadır (Sarıkaya, 2019, s. 26). Göçmen ve mülteci kavramlarını birbirinden ayırmak için böyle bir sınıflandırma yapılmaktadır (Adıgüzel, 2016, s. 5).

3.1.4.2. Mülteci

Zorunlu nedenlerle ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan kişilere mülteci denir. Bunlar, şiddet gördükleri ve yaşamlarından endişe ettikleri için ülkelerini terk etmek zorunda kalırlar. Mültecileri göçmenlerden ayıran temel fark, kendi istekleri dışında, maruz kaldıkları zulüm nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalmalarıdır (Kökel ve Odabaşı, 2017, s. 239).

Mültecilerin hukuki statüsünü belirleyen ilk uluslararası belge, 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanarak 24 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Cenevre Sözleşmesi'dir (Karacalar, 2019, s. 40). Mülteci kavramı, Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde şu şekilde tanımlanmıştır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [BMMYK], 1951):

“İrkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağına dair haklı bir korku taşıyan; bu sebeple vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen veyahut vatansız olması durumunda, daha önce ikamet ettiği ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen ya da söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her birey mülteci statüsünde değerlendirilir.”

Uluslararası hukuk çerçevesinde mültecilerin özel bir statüsü bulunur ve hukuki olarak koruma altındadırlar. Mülteci hukukunun, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi temel alınarak

oluşturulduğu görülmektedir. İnsan hakları kişilerin onurunu, haysiyetini, temel hak ve özgürlüklerini koruma amacı taşımaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki mültecilerle ilgili bazı temel maddeler şu şekildedir (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948):

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1. maddesi “Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmış olup birbirlerine kardeşlik anlayışıyla hareket etmelidirler.” İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 3. maddesi “Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı vardır.” Bu iki maddeyle tüm insanların eşit haklara sahip olduğu vurgulanmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. maddesi “Herkes, baskı ve zulüm gördüğünde başka ülkelere sığınma ve kabul edilme hakkına sahiptir.” Bu maddeler, tüm bireylerin eşit haklara sahip olduğunu ve sığınma hakkının hukuki bir çerçeveye oturtulduğunu vurgulamaktadır.

Türk hukukunda mülteci kavramı, YUKK kapsamında tanımlanmıştır (YUKK, 2013): “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri sebebiyle zulme uğrayacağından haklı gerekçelerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancılara veya bu tür olaylar nedeniyle önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişilere, gerekli değerlendirme süreçlerinin ardından mülteci statüsü verilir.”

3.1.4.3. Sığınmacı

Sığınmacı ve mülteci kavramları genellikle aynı anlamlar olarak bilinse de hukuki çerçeveden bakıldığında farklılık gösteren kavramlardır. TDK'ya göre sığınmacı “Başka bir ülkeye veyahut yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci” ile “Yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimse” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Hukuki çerçevedeyse sığınmacı, başvurduğu ülkeden mülteci olarak korunma statüsü talep etmiş fakat başvurusu henüz sonuçlanmamış kişidir. Mülteci ise yapmış olduğu başvuru ilgili ülke tarafından kabul edilmiş ve hukuki bir statü kazanmış bireydir (Akyüz, 2020, s. 4).

Türk hukukuna göre sığınmacı, mülteci statüsü almak için gerekli şartları sağlayan ancak Avrupa dışındaki ülkelerden gelen ve güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar kendisine geçici olarak oturma izni verilen kişidir (Töre, 2016, s. 95).

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne göre sığınmacı “Mülteci statüsünü almak için bekleyen kişi” şeklinde tanımlanmıştır. Hukuki bir statüsü bulunmayan sığınmacılar, zorla ülkelerine geri gönderilemezler (Kökel ve Odabaşı, 2017, s. 239; Karacalar, 2019, s. 40). IOM'un terimler sözlüğünde ise sığınmacı kavramı şu şekilde açıklanmıştır (Uluslararası Göç Örgütü, 2009, s. 49):

“İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurularının sonucunu bekleyen kişilerdir. Sığınmacı durumundaki kişiler eğer başvuruları olumsuz sonuçlanırsa ülkeyi terk etmek mecburiyetindedirler.”

Türkiye'deki YUKK'ta “sığınmacı” kavramının yerine “şartlı mülteci” kavramı kullanılmıştır. YUKK'a göre şartlı mülteci kavramı; mülteci kavramıyla aynı şekilde tanımlanmakta olup ek olarak “Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir.” hükmü yer almıştır (YUKK, 2013, madde 62).

3.1.4.4. Geçici koruma politikası

Geçici koruma, acil bir durum sebebiyle gerçekleşen toplu göç hareketleri sonucunda ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan kişileri korumak amacıyla oluşturulmuş statüyü ifade etmektedir (Küçükler, 2019, s. 12). Bu statüye sahip olan kişiler kendi ülkelerinde yaşanan ağır insan hakları ihlalleri, savaş gibi nedenlerden dolayı kitlesel bir şekilde göç ederler. Güvenli bir ülkeye sığındıktan sonra burada önce sığınma hakkını kazanıp ardından geçici korumaya sahip olurlar. Kendi rızaları olmadıkça sığınmış oldukları ülkeden gönderilemezler. Ülkeleri güvenli hâle geldiğinde yine kendi istekleriyle ülkelerine dönmek isterlerse ev sahipliği yapan ülke dönmelerine yardımcı olur. Türkiye'de bulunan Suriyeli vatandaşlar geçici koruma altındaki kişiler olarak kabul edilmektedir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017, ss. 9-11; Kaya ve Erdoğan, 2016, ss. 297-299).

3.2. Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye’ye gelen göçlerin barınma ve iş gücü açısından değerlendirilmesi

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) tarafından hazırlanan Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı 2018-2023 kapsamında toplumsal kabul konusuna öncelik verilmiş ve iş gücü piyasasına katılım beşinci stratejik öncelik olarak belirlenmiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM], 2019, s. 26). Ancak göçmenlerin uyum sürecindeki en önemli aşamalar arasında hedef ülkeye yerleşmek, barınma sorununu çözmek ve iş gücü piyasasına katılım sağlamak yer almaktadır (Taş, 2024, s. 31). Suriye kökenli ve geçici sığınma statüsünde bulunanların iş gücü piyasasına katılımı, Ocak 2016’da yürürlüğe giren "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" ile düzenlenmiştir. Söz konusu yönetmeliğe göre geçici koruma altında bulunan kişiler, kayıt yaptırmalarının üzerinden altı ay geçtikten sonra ancak çalışma izni için başvuruda bulunabilmektedir. Mevsimlik tarım işçileri ve hayvancılıkla ilgilenenler ise bulundukları ilin valiliğine başvurarak çalışma izni muafiyetinden yararlanabilmektedir. Ancak yalnızca Türk vatandaşları için özümlenen mesleklerde çalışma izni verilmemektedir. Ayrıca iş yerinde çalışma izni verilmiş olan geçici koruma altındaki kişilerin sayısı Türk vatandaşı olan çalışanların %10’unu geçemez, yine yabancılara asgari ücretin altında ödeme yapılamaz (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016, madde 8). Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından hazırlanan “Yabancıların Çalışma İzinleri” başlıklı 2020 raporuna göre Suriyeli göçmenlere toplam 62.369 çalışma izni verilmiştir (Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021, s. 11).

Suriyeli göçmenlerin tamamının işçi olarak çalıştığını söylemek mümkün değildir. Zira ekonomik durumu iyi olan bazı Suriyeliler, Türkiye’de kendi işlerini kurarak işveren konumuna gelmiştir. Bilhassa Orta Doğu ile ticaret yapan Suriyeli iş insanları, Mersin, Gaziantep gibi sınır şehirlerinde Suriye’deki bağlantılarını sürdüren ticari faaliyetlerine devam etmektedir. Türkiye’de Suriyelilere ait işletme sayısının yaklaşık on beş bin olduğu tahmin edilmektedir (Kaya ve Çolakoğlu, 2020, ss. 601-602). Suriyeli göçmenlerin iş gücü piyasasında kişisel ağlarını koruyarak ve yeni işletmeler kurarak faaliyet göstermelerinin 2015’te Türkiye’nin gayri safi yurt içi hasılasına (GSYİH) yüzde 0,5 ila 1,7 oranında katkı sağladığı tahmin edilmektedir. Ayrıca yaşlı ve çocuk bakımıyla Türk gençleri tarafından pek tercih edilmeyen tarım sektörünün Suriyelilere istihdam alanı sunduğu belirtilmektedir (Göç ve Uyum Raporu, 2018, s. 259).

Bu bağlamda Türkiye'deki Suriyelilerin iş gücü piyasasına katılımını inceleyen ve 2020'de yayımlanan Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (International Labour Organization-ILO) raporunun giriş bölümünde belirtildiği üzere Murat Erdoğan'ın 2017'de gerçekleştirdiği Suriyeliler Barometresi çalışması ve birkaç eski araştırmadan başka Suriyelilerin Türkiye'nin iş gücü piyasasındaki performansı ile ilgili ulusal çapta kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır (International Labour Organization [ILO], 2020, ss. 12-14). Sonraki yıllarda çeşitli araştırmalar gerçekleştirilmiş olsa da ILO'nun eleştirileri doğrultusunda bu çalışmaların genel olarak ulusal seviyede bilgiler sunmaktan ziyade çoğunlukla küçük ölçekli kaldığı görülmektedir. Bu konuda Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) tarafından 12 ilde geneli Suriyeli göçmenlerden oluşan ve 21 bin kişiyle gerçekleştirilen bir anket çalışması da bulunmaktadır.

ILO raporuna göre, Suriyelilerin büyük bir bölümü asgari ücretin altında çalıştırılmakta, bundan dolayı aileler de çocuklarını küçük yaşlarda iş gücü piyasasına yönlendirmek zorunda kalmaktadır. Ayrıca diplomaya sahip olmak Suriyelilere gelir bağlamında avantaj sağlamamakta, aksine Türk vatandaşlarıyla kıyaslandığında beş kat daha düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmalarına neden olmaktadır. Bu şartlar Suriyelilerin büyük oranda kayıt dışı olarak çalışmasına ve Türk çalışanlara kıyasla daha uzun saatler çalıştırılmalarına yol açmaktadır (ILO, 2020, ss. 17-34).

TEPAV tarafından yapılan araştırma, 12 ille sınırlanmasına rağmen sorulan sorularla ve farklı grupları içermesinden dolayı önemli veriler sunmaktadır. Ankete katılan 15.617 Suriyelinin %94'ü kayıtlı bulundukları illerde yaşamlarını sürdürmektedir. Anketi yanıtlayan Suriyeli ailelerin ortalama 5-6 kişiden oluştuğu ve genelinin geçici koruma statüsünde bulunduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %95'i meslek sahibi olmasına rağmen yalnızca %55,8'i bir işte çalışmaktadır ki çalışanların %90'ı kayıt dışı istihdam edilmektedir. Araştırmada, Suriyelilerin %68'inin ya kendisi ya da bir aile üyesinin çalışmak suretiyle geçimini sağladığı, geri kalanların ise çeşitli yardımlardan yararlandığı ortaya konmuştur. Kızılaykart Sosyal Uyum Yardım (SUY) Programı'ndan yararlanan Suriyelilerin hemen hemen yarısının çalışarak gelir sağladığı belirtilmiştir. Çalışmada, Suriyelilerin iş hayatında karşılaştıkları en büyük sorunun düşük ücretler olduğu belirlenmiştir (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı [TEPAV], 2021, ss. 20-28). Murat Erdoğan'ın Suriyeliler Barometresi çalışmasında da kayıt dışı çalışan Suriyelilerin sosyal yardım programlarından faydalandığına değinilmiştir. Ancak aylık 120

liralık SUY ödemesinin anlamlı ve yeterli bir geçim olmadığı vurgulanmaktadır. Aynı çalışmada, kayıt dışı çalışan Suriyeli sayısının yaklaşık 1.3 milyon olduğu tahmin edilmektedir (Erdoğan, 2021, s. 80).

Göç konusu üzerine çalışan bir grup uzmana göre mültecilerin entegrasyonu için onların kendi kültürlerine uygun ekonomik faaliyetlerde bulunmalarına olanak sağlanmalı, yerel halkın erişebildiği mal ve hizmetlere ulaşabilmeleri garanti edilmeli ve yerel iş gücü piyasasını olumsuz etkilemeyecek şekilde istihdam edilmeleri sağlanmalıdır. Ancak Türkiye'deki Geçici Koruma altında bulunan Suriyelilerin mesleki becerilerine uygun iş bulma şansları sınırlıdır. Türk iş gücü piyasası, hem yerel halk hem de göçmenler için yeterli iş imkânı sağlamada zorluk çekmektedir. Ayrıca yasal çerçevede Suriyelilerin vatandaşlık hakkına sahip olmaması ve Avrupa Birliği'nin (AB) göç yükünü yeterince paylaşmaması nedeniyle Suriyelilerin iş gücü piyasasına katılımı kısıtlanmaktadır. Bu da kayıt dışı çalışmayı teşvik ederek zaten dezavantajlı durumdaki grupları daha da zor duruma sokmaktadır (Karasu, 2018, ss. 32-38). Konuya dair yapılan çalışmalar incelendiğinde istihdam bakımından Suriyelilerin topluma uyumlarının tam anlamıyla gerçekleşmediği görülmüştür. Suriyelilerin büyük bir bölümü hem aldıkları sosyal yardımı kaybetmek istemediğinden hem de işverenlerin zorlamasından dolayı sigortasız ve kayıt dışı olarak çalışmaktadır. Bu durum da Suriyelilerin emek sömürüsü konusunda özne olmalarına ve ekonomik olarak dışlanmalarına yol açmaktadır ki ayrıca Suriyeli çalışanların da Türk toplumuna bakışını olumsuz etkilemektedir.

Göçmenlerin ekonomik bağımsızlık kazanmaları, topluma uyum sağlamaları açısından kritik öneme sahiptir. Ancak barınma olanakları da bu süreçte benzer derecede önem taşımaktadır. Türkiye'de başlangıçta Suriyeliler için barınma politikası, geçici barınma kamplarında kalmalarını veya akrabalarının yanına yerleşmelerini teşvik etmek şeklinde olmuştur. Ancak Suriyeli nüfusun artışıyla birlikte birçok göçmen farklı şehirlerde yaşamaya başlamıştır (Özdemir ve Uğurludoğan, 2021, s. 168). Barınma politikalarının yetersizliği, kira fiyatlarının yükselmesine ve Suriyelilerin düşük yaşam standartlarında kalabalık hanelerde barınmalarına neden olmuştur. Bu durum, Suriyelilerin şehir merkezlerinden uzak bölgelerde yoğunlaşmasından dolayı yerel halkla etkileşimlerini azaltmasına yol açmış ve uyum sürecini olumsuz etkilemiştir (Akkoyunlu Ertan ve Ertan, 2017, ss. 13-16).

3.3. Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye’ye gelen göçlerin eğitim ve sağlık hizmetleri açısından değerlendirilmesi

Suriyelilerin barınma sorunlarını çözmelerinin ardından karşılaştıkları en önemli meselelerden birisi, hem Suriye’den gelen gençlerin hem de Türkiye’de doğup büyüyen çocukların eğitime erişimidir. Başlangıçta Suriyelilerin kısa süre içinde ülkelerine dönecekleri düşünüldüğünden eğitim ihtiyaçları için kısa vadeli planlamalar yapılmıştır. Dönemin Millî Eğitim Bakanı Ömer Dinçer, bu süreçte Suriyelilerin Türkiye’de kalıcılığını teşvik edecek yaklaşımlardan kaçınıldığını ifade etmiştir (Tanrıkulu, 2018, s. 2588). Ancak zaman içinde Suriyelilerin Türkiye’de uzun süre boyunca kalacağı anlaşıldığında çocuklarla gençlerin herhangi bir mağduriyete maruz kalmamaları için gerekli önlemlerin alınması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Suriyeli çocukların eğitimine yönelik daha kalıcı ve sürdürülebilir çözümler geliştirilmesi zorunlu hâle gelmiştir. Eğitim alanında yaşanan zorluklar, hem Suriyeli öğrencilerin hem de Türkiye’de doğup büyüyen gençlerin topluma uyum süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Eğitim sisteminin bu yeni duruma adapte olması, hem sosyal uyum hem de ekonomik kalkınma açısından kritik bir öneme sahiptir. Eğitimdeki yetersizlikler, Suriyeli gençlerin gelecekteki fırsatlarını sınırlandırarak toplumsal gerilimlere yol açabilmektedir. Suriyelilerin eğitim ihtiyaçlarının karşılanması, sadece bireysel gelişimleri için değil aynı zamanda Türkiye’nin sosyal yapısının bütünlüğü için de büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle eğitim politikalarının gözden geçirilmesi ve Suriyeli gençlerin ihtiyaçlarına uygun hâle getirilmesi gerekmektedir.

Türkiye, eğitimsiz kalan kitlelerin gelecekte doğurabileceği olası sorunları göz önünde bulundurarak yabancı öğrencilerin eğitimden faydalanmasını sağlayacak çeşitli politika değişikliklerine gitmiştir (Tanrıkulu, 2018, s. 2590). Bu çerçevede Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2014/21 sayılı “Yabancılar Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi” yayımlanmıştır. Bu genelge doğrultusunda Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) kurulmuş, göçmenlerin eğitim haklarını kaybetmeden öğrenim görmeleri sağlanmış ve yabancı öğretmenlerin uygun görüldüğü takdirde eğitim sürecine katılmalarına imkân tanınmıştır. Ayrıca bu süreçte Türkçe, sınıf öğretmenliği ve yabancı dil alanlarında öğretmen atamaları gerçekleştirilmiştir (Çalışır, 2021). Türkiye’nin bu düzenlemeleri sayesinde 2017-2018 eğitim öğretim yılına kadar Suriyeli öğrenciler GEM’lerde kendi seviyelerine uygun eğitim alabilmiş ve haftalık 15 saatlik Türkçe eğitimi ile devlet okullarına entegrasyonları kolaylaştırılmıştır. 2017-2018 eğitim

öğretim yılından itibaren ana sınıfı, 1., 5. ve 9. sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin devlet okullarına kaydolmaları zorunlu hâle getirilmiştir (Tanrıkulu, 2018, s. 2594).

Eğitim imkânlarının sadece okul çağındaki çocuklarla sınırlı kalmaması adına, geçici koruma altındaki Suriyelilere Halk Eğitim Merkezleri aracılığıyla ücretsiz Türkçe kursları, meslek edindirme programları, beceri geliştirme ve hobi kursları sunulmuştur. Bu sayede göçmenlerin iletişim sorunlarına yol açan dil engelini aşarak yerel halkla daha sağlıklı bir iletişim kurmaları ve topluma uyum sağlamaları amaçlanmıştır (Taş, 2024, s. 99). Ancak Suriyelilerin eğitim sürecindeki karşılaştıkları zorluklar devam etmektedir. En önemli sorunlardan bazıları, dil engeli nedeniyle Suriyeli öğrencilerin kendilerini baskı altında hissetmelerinden dolayı okuldan uzaklaşmaları, ailelerin çocuklarının ana dilleri olan Arapçayı unutacaklarına dair endişeleri ve özellikle kız çocuklarının karma eğitim sisteminden dolayı okula gönderilmemesi gibi durumlardır (Tanrıkulu, 2018, s. 2594).

Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı “Geçici Koruma Kapsamı Altındaki Öğrencilerin Eğitim Hizmetleri” raporuna göre Aralık 2018 itibarıyla toplam 655 bin yabancı öğrenci Türkiye’de eğitim almaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2023). Ayrıca 2016’da AB’den sağlanan 300 milyon avroluk finansmanla Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonu için çeşitli projeler yürütülmüştür. Bu süreçte GEM’lerden eğitim alan öğrencilerin okula devamlılığını teşvik etmek amacıyla belirli maddi destekler sağlanmış, kız öğrencilere aylık 40 TL, erkek öğrencilere 35 TL ödeme yapılmış, lise düzeyindeyse bu rakamlar kız öğrenciler için 60 TL, erkek öğrenciler için 50 TL olarak belirlenmiştir. Ayrıca her öğrenciye eylül ve ocak aylarında 100’er TL ek ödeme yapılmıştır (Okuç, 2022, ss. 29-31). Barınma merkezlerinden ayrılan Suriyelilerin devlet okullarından yararlanma imkânlarına ek olarak özel okul açma fırsatı da tanınmıştır (Emin, 2019, s. 21).

Suriyelilerin eğitim sistemine entegrasyonunu artırmak amacıyla GİGM tarafından hazırlanan "Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı" kapsamında 2018-2023 dönemi için çeşitli stratejik hedefler belirlenmiştir. Bu hedefler arasında, örgün eğitim kurumlarının kapasitelerinin artırılması, bilgilendirme ve bilinçlendirmeye dair çalışmalar yapılması, öğretmenlerin göçmen öğrencilerin uyumuna yönelik eğitimlerle desteklenmesi, dil eğitiminin seviyelere uygun olarak planlanması, maddi desteklerin artırılması, burs imkânlarının genişletilmesi ve okul öncesi eğitimin teşvik edilmesi gibi konular yer almaktadır (GİGM, 2019, s. 39).

Göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimi de önemli bir konudur. Sağlık hizmetlerine erişim hakkı, hem bireysel sağlık hem de toplum sağlığı açısından kritik bir süreçtir. Göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimini zorlaştıran başlıca faktörler arasında dil bariyeri, sağlık hizmetlerine dair bilgi eksikliği, sosyal güvence yoksunluğu, ayrımcılık, sağlık hizmetlerinin yetersizliği, sağlık personeline güven duymama ve sağlığa dair yanlış inançlar yer almaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2021, ss. 46-49).

Sağlık Bakanlığı, bu sorunların çoğunun politik kararlılıkla aşılabileceğini belirtse de Suriyelilerin en çok sıkıntı yaşadığı alanlardan birinin sağlık olduğu Suriyeliler Barometresi'nde ortaya konulmuştur. 2017'de sağlık sorunları yaşadığını belirtenlerin oranı %20,9 iken bu oran 2020'de %39,1'e yükselmiştir (Erdoğan, 2021, s. 179). 22 Ekim 2014 tarihli ve 29153 sayılı Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar Hakkında Yönerge dâhilinde geçici koruma altındaki bireylerin yaşadıkları illerdeki geçici barınma merkezlerinde bulunan sağlık merkezlerinden, Bakanlığa bağlı sağlık kuruluşlarından, üniversite hastanelerinden, vakıf ya da gönüllü sağlık kuruluşlarıyla özel hastanelerden hizmet alabilmektedirler. Yönerge bağlamında alınan sağlık hizmetlerinin faturası valiliklere kesilecek ve ödeme valilik tarafından yapılacaktır (Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar Hakkında Yönerge, 2014, madde 2).

Sağlık Bakanlığı tarafından göçmenler için üç aşamalı bir sağlık hizmeti politikası uygulanmaktadır. Bu politika çerçevesinde birinci basamakta, ayakta tedavi, aşılama hizmetleri, üreme sağlığı ve çocuk sağlığına dair hizmetler; ikinci basamakta, ayakta tanı ve tedavi, yataklı tedavi hizmetleri, cerrahi işlemler, ruh sağlığı hizmetleriyle ağız ve diş sağlığına dair hizmetler; üçüncü basamakta ise daha kapsamlı sağlık hizmetleri sunulmaktadır. Aile sağlığı merkezlerinden, toplum sağlığı merkezlerinden, göçmen sağlığı ve gönüllü sağlık merkezlerinden birinci basamak sağlık hizmetleri alınabilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2021, ss. 113-117).

Göçmenlerin sağlığa dair gereksinimlerinin karşılanması, önem arz eden bir konudur. Temel insanların haklarından birisi de sağlık hizmetlerine erişimdir ki zorunlu göçlerle kaynak ülkeden hedef ülkeye taşınması muhtemel hastalıkların önlenmesi ve göç eden kişilerin hedef ülkeye entegrasyonu açısından kritiktir. Göç eden kişilerin sağlık hizmetlerine erişiminde yaşanan sorunlar arasında dil engeli, sağlık hizmetlerine dair bilgi eksikliği, sosyal güvence

yoksunluğu, ayrımcılık, sağlık hizmetlerinin yetersizliği, sağlık personeline güven duymama ve sağlığa dair yanlış inançlar bulunmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2021, ss. 45-46).

Bu sorunları aşmak adına Sağlık Bakanlığı, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde dört bin kişiye hizmet verebilecek Göçmen Sağlığı Merkezleri ve daha fazla göçmenin bulunduğu alanlarda yirmi bin kişiye hizmet sunabilecek Güçlendirilmiş Göçmen Sağlığı Merkezleri kurmuştur. Ayrıca göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak için tercüman desteği sağlanmış ve “Uluslararası Hastalar İçin Tercümanlık Hattı” oluşturulmuştur (Gültaş ve Yalçın Balçık, 2018, s. 198).

2016’da başlatılan Sıhhat Projesi kapsamında 29 ilde toplam 175 göçmen sağlığı merkezi açılmış ve bu merkezlerde 785 göçmen sağlığı birimi oluşturulmuştur. Bu birimlerde Suriyelilerin de aralarında bulunduğu 708 doktor, 966 ebe/hemşire, 11 psikolog, 11 sosyal çalışmacı, 13 teknisyen, hem Türkçe hem de Arapça bilen 1.144 hasta yönlendirme rehberi ile 407 destek personeli görev yapmaktadır. Bununla birlikte Suriyelilerin yoğun şekilde hizmet aldığı sağlık merkezlerinde tercüman bulundurulmak suretiyle dil engelini aşmak hedeflenmiş aynı zamanda “Uluslararası Hastalar İçin Tercümanlık Hattı” kurulmuştur. Bu hat üzerinden göçmenlerle iletişim kuran personele Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) gibi kuruluşlar vasıtasıyla göçmen sağlığıyla ilgili eğitimler verilmektedir (Gültaş ve Yalçın Balçık, 2018, ss. 194-198).

Nagihan Önder’e göre, 2011 ila 2018 döneminde Geçici Koruma kapsamında bulunanlar için 43.776.782 poliklinik hizmeti verilmiş, 1.446.670 ameliyat yapılmış, 375.394 doğum hizmeti verilmiştir. Yine 2014 ila 2018 döneminde 4.520.095 aşı yapılmıştır (Önder, 2019, s. 154).

Özetle Türkiye, Suriyelilerin eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak amacıyla çeşitli düzenlemeler yapmış ve projeleri hayata geçirmiştir. Ancak dil engeli, sosyokültürel farklılıklar ve ekonomik zorluklar gibi faktörler, entegrasyon sürecinde hâlen önemli engeller olarak varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle uzun vadeli çözümler geliştirilerek göçmenlerin topluma daha sağlıklı bir şekilde uyum sağlamaları desteklenmelidir.

3.4. Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye'ye gelen göçlerin hukuki haklar açısından değerlendirilmesi

Bu başlık altında, Suriyelilere tanınan vatandaşlık hakkı, daimî ikamet izni, ayrımcılığa maruz kalmama, siyasi yaşama katılma hakkı ve aile birleşimi gibi konular ele alınmıştır. Uyum politikalarının temel taşlarından biri, göçmenlerin barındıkları ülkede geleceklerini etkileyecek olan vatandaşlık hakkı ve bağlı olarak siyasi yaşama katılma hakkıdır.

Daimî ikamet hakkı incelenecek olursa, Türkiye'de YUKK çerçevesinde vizeyle belirlenen süreden ya da doksan günün üzerinde kalmayı planlayan yabancıların ikamet izni almaları zorunlu tutulmaktadır (YUKK, 2013, madde 19). Ayrıca Türkiye'de kesintisiz olarak en az sekiz yıl boyunca ikamet izni verilmektedir. Ancak Geçici Koruma kapsamındakiler bu haktan yararlanamamaktadır.

Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 25. maddesinde, Geçici Koruma Kimlik Belgesi'nin ülkede kalma hakkı sağlamasına rağmen ikamet izninin yerine geçmeyeceği gibi uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı da tanımadığını belirtmektedir. Bu durum, Suriyelilerin Türkiye'de daimî ikamet hakkına sahip olmadığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014, madde 25).

Bu sınırlama, Geçici Koruma kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye'deki entegrasyon süreçleriyle gelecekte sahip olabilecekleri hakları doğrudan etkilemektedir. Vatandaşlık hakkı ve siyasi katılım, göçmenlerin topluma entegrasyonunda ve kendi haklarını savunmalarında kritik öneme sahiptir. Dolayısıyla bu hakların sağlanması, hem bireylerin hem de toplumun refahına katkı sunmaktadır. Ancak Türkiye'de geçici koruma statüsü kapsamındaki Suriyelilerin, daimî ikamet hakkıyla diğer sosyal haklarına dair sınırlandırmaları, entegrasyon politikalarının etkinliğinin sorgulanmasına yol açarken göçmenlerin toplumla bütünleşme süreçlerini zorlaştırmaktadır.

Siyasal yaşama katılma hakkına bakılacak olursa; 1982 Anayasası'nın 67. maddesi "Vatandaşlar, kanunda belirtilen şartlara uygun olarak seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkına sahiptir." ifadesini içermektedir (Türkiye Cumhuriyeti [T.C.] Anayasası, 1982, madde 67). YUKK'nin 44. maddesi ise uzun dönem ikamet izninin seçme ve seçilme hakkı doğurmadığını

belirtmektedir (YUKK, 2013, madde 44). Bu yasal düzenlemeler, vatandaşlığı olmayan bireylerin siyasal katılım hakkına sahip olmadığını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Geçici koruma statüsü kapsamında bulunan Suriyelilere vatandaşlık hakkı tanınmamaktadır, bunun yanında onların siyasal yaşama katılımları da engellenmektedir. Suriyeliler Barometresi'ne göre Türk vatandaşlarının çoğunluğu Suriyelilere siyasal hak verilmesine karşı çıkmaktadır (Erdoğan, 2021, s. 153). Murat Erdoğan'ın hazırladığı Suriyeliler Barometresi'ne göre Suriyelilerin %65'i vatandaşlık isterken %77'lik bir kısmıysa Suriye'ye dönmeyi kesinlikle istememektedir (Erdoğan, 2021, s. 225). Buna karşılık Türklerin %72'si de Suriyelilerin vatandaşlığa geçmesine karşı çıkmaktadır (Erdoğan, 2021, s. 153). Bu bağlamda Suriyelilerin büyük bir kısmının Türkiye'de kalıcı olma niyetinde olduğu ve çifte vatandaşlık istediği söylenebilir.

Geçici koruma statüsü kapsamında bulunan Suriyelilerin eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal yardım haklarına erişimi sağlanmakta (Bostan, 2018, s. 58) ancak vatandaşlık veya daimî ikamet izni almalarına imkân verilmemektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği'ne göre geçici koruma statüsü kapsamındaki Suriyelilere verilen geçici koruma kimlik belgesi, ikamet izni yerine geçmemekte, ülkede geçirilen süre ikamet izni süresinden sayılmamakta ve belge sahibine vatandaşlığa başvuru hakkı tanımamaktadır (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014, madde 25).

Vatandaşlık Kanunu'na göre vatandaşlığa başvuru yapabilmek için beş yıl süreyle Türkiye'de ikamet şartı gerekmektedir. Bununla birlikte Nuray Ekşi'ye göre, ebeveynleri Suriye vatandaşı olduğu sürece Türkiye'de doğan çocuklar da Suriye vatandaşı sayılacaklardır ancak ebeveynler vatandaşlıktan atılırsa ve vatansız kalacak olurlarsa çocuklara vatandaşlık verilebilir. Nuray Ekşi, ayrıca Vatandaşlık Kanunu'nun 12. maddesine göre "vatandaşlığa alınması zaruri görülen yabancılar"ın, millî güvenlik için tehlike arz edebilecek ya da kamu düzenini bozabilecek durumu bulunmaması koşuluyla Türk vatandaşlığına geçebilmektedir. Gerekli şartları sağlandığı takdirde Suriyelilere toplu olarak da vatandaşlık verilebilmektedir. Ancak bunun için Suriyelilerin başvurması gerekmektedir (Ekşi, 2016, ss. 198-200). Bu bağlamda Suriyeliler vatansız kalmaları durumunda vatandaşlık hakkı kazanabilmektedir.

Vatandaşlık verilen sınırlı sayıdaki Suriyeli Türk soyludur, geçici koruma statüsüne tâbi olmayıp ülkede serbest göçmen olarak bulunmaktadır (Gülyaşar, 2017, s. 686). Göç ve Uyum Raporu'na

göre Türk kökenli ebeveynlerden dünyaya gelen 6.500, Türk vatandaşlarıyla evlenmek suretiyle 4.500 ve ikamet şartını dolduran 1.000 olmak üzere toplamda 12.000 kişi Türk vatandaşı olmuştur (Göç ve Uyum Raporu, 2018, ss. 264-265).

Aile birleşimi hakkı, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Göçmen İşçinin Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmıştır. Buna ek olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 8. maddesine karşılık gelen AB Temel Haklar Şartı'nın 7. maddesiyle de desteklenmektedir. Türk hukukunda ise bu hak, YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde düzenlenmiştir. Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 49. maddesi, aile bütünlüğünü sağlamak amacıyla belli şartlar çerçevesinde aile birleşimi hakkını düzenlemektedir (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014, madde 49). Aile birleşimi, göçmenlerin sosyal uyumunu artırıp yaşam standartlarını iyileştirdiğinden geçici koruma statüsü kapsamındaki Suriyelilerin entegrasyonu için önem arz etmektedir.

Geçici koruma statüsü kapsamındaki Suriyelilerin aile birleşimi hakkının kullanılması, hem bireylerin hem de toplumun genel refahı için kritik bir öneme sahiptir. Ailelerin bir araya gelmesi, göçmenlerin psikolojik ve sosyal durumlarını olumlu yönde etkileyerek toplumsal uyum süreçlerine katkı sağlamaktadır. Ancak bu hakların etkin bir şekilde uygulanması için gerekli yasal ve idari düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınan aile birleşimi hakkı, Türk hukukunda önemli bir yer tuttuğu gibi Suriyelilerin Türkiye'deki yaşamlarını sürdürebilmeleri için hayati bir öneme de sahiptir. Bu hakların etkin bir şekilde uygulanması, göçmenlerin topluma entegrasyonunu kolaylaştıracak ve sosyal uyumu artıracaktır. Türkiye'deki Suriyelilerin tâbi olduğu Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 49. maddesi (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014, madde 49):

“(1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar, başka bir ülkede bulunan eşi, ergin olmayan çocukları ve bağımlı ergin çocukları ile Türkiye’de bir araya gelmek üzere aile birleşimi talebinde bulunabilir. Bu başvurular, Genel Müdürlükçe değerlendirilir ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği hâlinde gerekli çalışmalar yapılabilir.

(2) Refakatsiz olduğu tespit edilen çocuklarla ilgili olarak çocukların talebi beklenmeksizin aile birleşimine ilişkin işlemler derhâl başlatılır.”

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, bireylerin kendilerini tanımladıkları cinsiyet, köken, etnik grup veya ırk, derinin rengi, konuşulan dil, inanç, dinî görüş, siyasi düşünce, mezhep, medeni durum, ekonomik koşul, engellilik durumu ve yaş gibi unsurlar temelinde herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmayacaklarını belirtmektedir (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, 2016, madde 3). Ancak Suriyelilerin iş gücü bakımından daha çok çalışıp daha düşük ücretler almak, sadece Suriyeli oldukları için daha yüksek kiralar ödemek zorunda kalmak ve bazen kiralık ev bulamamak gibi ayrımcılığa uğradıkları bilinmektedir.

Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye giriş yaptıkları andan itibaren merkezî yönetim tarafından öncelikle barınma sorunu, geçici barınma merkezleri üzerinden çözmeye çalışılsa da gelenlerin sayısının çok fazla olması nedeniyle merkez yetersiz kalınca bu sorununun toplumun insafına bırakıldığı görülmektedir. Ayrıca iş gücü piyasasına dâhil edilmeleri amacıyla bazı düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen bu düzenlemelerin Suriyeli göçmenlerin kayıt dışı çalışmasının önüne geçemediği gibi önemli bir kısmının emek sömürüsüyle karşı karşıya kaldığı bilinmektedir. Kiraların yüksekliğinden dolayı gettolarda yaşamak zorunda kalan Suriyeli göçmenler yerel halktan uzak kalınca iletişimde de sorunlar yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin barınmaya ve ekonomiye katılıma dair geliştirdiği politikalar yeterli olmadığı gibi Suriyelilerde de yerel halkta da hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Türkiye'de uygulanan mevcut politikaya göre Suriyeliler hâlâ geçici koruma statüsünde değerlendirilmektedir.

Merkezî yönetimin eğitimle ilgili gerekli önlemleri almakta geciktiğini söylemek mümkündür. Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin büyük bir kısmının okul çağındaki çocuklardan oluşması ve onlara ihtiyaç duydukları eğitimin verilebilmesinde uygulanan geçici politikaların yeterli gelmemesi, daha kapsamlı tedbirleri zorunlu hâle getirmiştir. Bu çerçevede 2018'den itibaren Suriyeli öğrencilerin devlet okullarından yararlanabilmesi amacıyla çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. Ancak dil engeli, Suriyeliler arasında okula karşı ön yargılara neden olmuştur. Ayrıca yaşanan ekonomik sorunlar nedeniyle birçok Suriyeli, çalışmayı eğitime tercih etmek zorunda kalmaktadır.

Toplumsal olarak Suriyelilerle Türkler arasındaki kültürel farklılıklar da çocukların okula gönderilmemesinde etkili olan sorunlardan biridir. Şöyle ki; Türkiye'de eğitimin karma olması, Suriyeli ailelerin kız çocuklarının okula gönderilmelerinde tereddütlere neden olmaktadır ki bunun için yalnızca kız öğrencilerden oluşan imam hatip okullarının açılması gibi bir

çözüm önerilmiştir. Bu yaklaşım, kız çocuklarının eğitimini teşvik etse de toplumsal uyum açısından etkili olup olamayacağı tartışma konusudur.

Suriyelilerin hukuki statüleri de ayrı bir sorun alanıdır. Türkiye’de neredeyse on yıldır yaşamını idame ettiren Suriyelilere geçici koruma statüsü verilmesi, hem vatandaşlık edinmelerini engellemiş hem de siyasal katılım haklarını kısıtlamıştır. Aile birleşimi konusunda yalnızca Kızılay tarafından destek sağlanmıştır. Türk toplumunun; kültürel ve dinî dayanışma, Cumhurbaşkanının liderliği, Suriyelilerin geri döneceğine dair inanç ve yoksulluğa dair dayanışma gibi nedenlerle başlangıçta toplum tarafından kabul oranı yüksek olmasına rağmen gün geçtikçe bu durum değişmiş, Suriyelilere karşı hoşnutsuzluk artmış ve zaman zaman halk tarafından ayrımcılığa maruz kaldıkları gözlemlenmiştir (Erdoğan, 2019, s. 15). Bu kapsamda Türkiye’deki mevcut iletişim kapasitesindeki yetersizlikten de söz etmek mümkündür. Söz konusu iletişim eksikliği, toplumdaki ön yargıların sosyal medya aracılığıyla manipüle edilmesinden dolayı Suriyelilerle ilgili olumsuz algıların zaman içinde artmasına neden olmuştur.

AFAD, Kızılay, İletişim Başkanlığı ve GİGM yetkililerinin iş birliğiyle gerçekleştirilen çalışmadan hareketle Suriyelilerin ayrımcılıkla karşılaşmamak için toplumun dinamiklerine güvendikleri, toplumsal uyuma dair öngörülerini bulunmadığı Suriyelilerle ilgili ön yargıyı sosyal medyanın körüklediğine dair algı olduğu belirlenmiştir. Ancak bütün bu konular hakkında ve Türkiye’deki Suriyelilerin durumlarına dair uluslararası kamuoyuna yönelik herhangi bir stratejik iletişim planının yalnızca GİGM bünyesinde mevcut olduğu anlaşılmıştır. Aynı çalışmada, özellikle İletişim Başkanlığından bir yetkilinin Suriyelilerin sağlık hizmetlerinden çok memnun oldukları ve geri dönme arzusu taşıdıklarına dair açıklamalarının yeterli bilgiye sahip olmadan ya da durumu kendi bakış açısıyla değerlendirme olduğunu söylemek mümkündür (Karasu, 2018, ss. 32-38). Zira belirtildiği gibi, Suriyeliler arasında sağlık hizmetlerinde sorun yaşadığını, geri dönmek istemediğini ifade edenlerin sayısı yıllar içinde artış göstermiştir. Bu durum da resmî kurumlarla iletişimde bazı olumsuzluklar olduğuna dair bir algı yaratmaktadır.

Türk toplumunun Suriyelilere bakış açısının sosyal medyadan nasıl etkilendiğinin araştırıldığı çalışmalara göre, başlangıçta mağdur olarak algılanan Suriyelilere merhamet duygusu bağlamında yardım edildiği ancak Suriyelilerin zaman geçtikçe iş sahibi olmaları, tatil yapmaları, öz kültürlerini sürdürmelerinin yanında aile hayatlarına devam edip çocuk yapmalarının

toplumdaki mağduriyet algısını olumsuz etkilemiştir. Bu da sosyal medya paylaşımlarının, toplumun Suriyelilere yönelik tutumlarını şekillendirmede önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Sosyal medya platformları, Suriyelilere dair algıların oluşmasında olumlu ya da olumsuz etkiler oluşturabilen bir mecra hâline gelmiştir. Başlangıçta Suriyelilerin yaşadığı zorluklar ve mağduriyetler üzerinden yapılan paylaşımlar, toplumda bir merhamet duygusu oluşturduğundan yardım etme isteğini artırmıştır. Ancak zamanla Suriyelilerin kendi yaşamlarını sürdürme çabaları, bazı bireylerde haksızlık algısına yol açmıştır ki bu da olumsuz bir tutum geliştirilmesine neden olmuştur. Şöyle ki toplumun bazı kesimleri resmî kaynaklara dayanarak destek verilen Suriyelilere karşı zamanla sosyal medyada yaygın paylaşılan olumsuz haberler ve yorumların etkisiyle olumsuz hislerin artmasına yol açmıştır. Ayrıca Türkiye'nin iletişim kaynaklarının etkin kullanılmadığı anlaşılmıştır. Yerel halk Suriyelilere sağlanan imkânlardan dolayı haksızlığa uğradığını ve kendi ülkelerinde ikinci sınıf vatandaş olarak görüldüklerini düşünmüştür (Keskinkaya, 2021, ss. 171-189). Bu durum, sosyal medyada yayılan yanlış bilgilerle olumsuz algıların, toplumda Suriyelilere karşı güvensizlik ve tepkiyi artırdığını göstermiştir.

Başka bir çalışmada, 2013, 2016 ve 2019 yıllarındaki Twitter uygulamasında Suriyelilerle ilgili atılan tweetler incelendiğinde, yıllar içinde sosyal, güvenlik, kültürel ve ekonomik kaygılar bağlamında Suriyeli karşıtlığının arttığı gözlemlenmiştir. Ancak bu karşıtlık, ırksal olmaktan ziyade güvenliğe ya da kalıcılığa dair meselelerden kaynaklanmıştır (Nergiz, 2022, s. 84). Buradan hareketle Türk toplumunda Suriyelilerle uyum içinde yaşama isteğinin sınırlı olduğunu ve misafir olarak görülen Suriyelilerin ülkelerine dönmelerinin beklendiğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak ayrımcılık konusunda, Türkiye'de Suriyelilerin iş piyasasında düşük ücretlerle çalıştırıldığını ve barınma konusunda sorunlar yaşadığını söylemek mümkündür. Ayrıca sosyal medyadaki Suriyelilere yönelik olumsuz algının zamanla arttığı görülmüştür. Yapılan araştırmalar, Türk toplumunda Suriyelilere yönelik oluşan bakış açısının zamanla olumsuz yönde değiştiğini ve siyasal, sosyal ve ekonomik kaygıların bu algıyı etkilediğini göstermiştir.

4. TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERDE SURİYE KRİZİ

Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ilişkileri bağlamında Suriye krizi, 2011'de Suriye'deki iç savaşın patlak vermesiyle daha da karmaşık hâle gelmiştir. Türkiye, Suriye'deki rejime, özellikle Beşar Esad yönetimine karşı muhalif grupları desteklemiştir. ABD ise başlangıçta Suriye'de Beşar Esad rejiminin devrilmesi gerektiğini savunmasına rağmen zamanla özellikle Irak ve Şam İslam Devleti'ne (İŞİD) karşı mücadelede Yekîneyên Parastina Gel (YPG) gibi gruplarla iş birliği yapmıştır. Bu da Partiya Karkeren Kurdistanê (PKK) ile bağlantılı olan YPG'nin güçlenmesine yol açtığından Türkiye'nin güvenlik kaygılarını artırmış ve ABD'ye karşı tepkilerini dile getirmiştir. Türkiye, YPG'nin PKK'nın bir uzantısı olduğunu ve bu grupla mücadele edilmesi gerektiğini savunmuştur. ABD'nin bu gruplarla iş birliği yapması, Türkiye ile ABD arasında önemli bir gerilim kaynağı olmuştur. Bu bağlamda Suriye krizi, Türkiye ile ABD arasında hem güvenlik hem de dış politika açısından önemli bir ayrışmaya yol açmış, iki devlet arasındaki ilişkiyi daha karmaşık hâle getirmiştir (Taşdemir ve Özer, 2017, s. 54; Darıcılı, 2020, ss. 298-300; Doğan, 2019, ss. 148-149; Duman, 2020, ss. 8-17).

Türkiye-ABD ilişkilerinde Suriye krizi başlığı altında öncelikle Suriye iç savaşının başlama süreciyle birlikte ABD'nin Suriye politikası incelenecektir. İncelemenin ardından Suriye'de yaşananların ve bu ülkedeki göçün Türkiye-ABD arasındaki ikili ilişkilere etkileri ele alınacaktır.

4.1. Barack Hussein Obama döneminde ABD'nin Suriye politikası

ABD ile Suriye ilişkilerinin geçmişine bakıldığında Soğuk Savaş döneminde Arap-İsrail çatışmasında ABD'nin İsrail'in tarafını tutması, Suriye'nin de İsrail karşıtlığı nedeniyle genellikle olumsuz bir seyir izlemiştir. Soğuk Savaş döneminin sonlarına doğruysa Suriye'nin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve İran ile kurduğu müttefiklik ilişkisi, ABD'nin Suriye'yi "haydut devlet" olarak görmesine yol açtı. Soğuk Savaş sonrası dönemde de ABD'nin Suriye'yi "şer eksenli" ülkelerinden biri şeklinde görmesi ilişkilerin kurulmasını engelleyen faktörlerden biri olmuştur (Uluhan, 2018).

Arap Baharı'nın etkisiyle Dera'da 2011'de başlayan gösterilerden dolayı ABD, yaşananları dikkatle izleyerek rejime şiddetten uzak durmak suretiyle muhaliflerle siyasi diyalogu önermiştir. Barack Hussein Obama yönetimi, Suriye konusunda bölgesel inisiyatiflerin geliştirilmesini

ve diplomatik çabalara öncelik verilmesini desteklemiştir. Dış politikada “Obama Doktrini” olarak anılan yaklaşım çerçevesinde ABD Başkanı Barack Hussein Obama, insan haklarının korunmasına öncelik vermiş ve askerî güç kullanımında daha temkinli bir tutum sergilemiştir. ABD Başkanı Barack Hussein Obama, askerî müdahaleden uzak Cumhurbaşkanı Beşar Esad’sız bir dönüşüm istemiştir. Bu bağlamda Ağustos 2011’de ABD Başkanı Barack Hussein Obama, Cumhurbaşkanı Beşar Esad yönetiminin sona ermesi gerektiğini açıkça ifade etmiştir. Bu açıklama, Suriye’deki iç savaşın gidişatını etkileyen önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. ABD Başkanı Barack Hussein Obama’nın bu durumu dile getirmesi, uluslararası toplumun Suriye’deki çatışmaya yönelik tutumunu da şekillendirmiştir. Ayrıca 6 Şubat 2012 tarihinde ABD, Suriye’deki diplomatik temsilciliğini geri çekme kararı almıştır (Ersoy ve Yegin, 2013, s. 25).

6 Mart 2012 tarihinde yaptığı bir konuşmada Başkan Barack Hussein Obama, ABD’nin Suriye’ye dair bakış açısını net bir şekilde ortaya koymuştur. Bu konuşmada Başkan Barack Hussein Obama, ABD’nin Suriye’de tek taraflı bir askerî harekât düzenlemesini yanlış bulduğunu ifade etmiştir. Bu açıklama, Suriye’deki durumun Libya’daki koşullardan çok farklı olduğunu vurgulamakla birlikte ABD’nin dış politika stratejilerinin nasıl şekillendiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. ABD Başkanı Barack Hussein Obama, Libya’da yaşananlarla ilgili uluslararası toplumun harekete geçmesini sağladıklarını aktarırken Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin (BMGK) onayını aldıklarını belirterek bölgedeki Arap ülkelerinin tam desteğiyle askerî harekâtın hızlı sonuç vereceğinden emin olunduktan sonra harekete geçtiklerini ifade etmiştir. Suriye’deki durumunsa çok daha karmaşık olduğunu vurgulamıştır (Akgün, 2012, ss. 12-13).

Bu durum, Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde iş birliği sağlanamamasının yanında Suriye’deki mezhepsel ve etnik temelli ayrışmalara işaret etmektedir. Mezhep temelli bu sorun, Suriye’deki muhalif gruplar arasında birlik oluşturulmasını engellemiştir. Ayrıca dış müdahalelerin, Şii nüfusun yoğun olduğu Lübnan, Yemen, Bahreyn, Kuveyt gibi ülkelerde yaratabileceği etkiler, belirsizliğini korumaktadır. Bu durum, daha geniş bir İslam coğrafyasında potansiyel olarak kaos ve istikrarsızlık yaratma riski taşımaktadır. Dolayısıyla Suriye’deki iç çatışmanın dinamikleri, yalnızca yerel değil aynı zamanda bölgesel ve uluslararası olarak da önemli etkilere yol açabilecek bir yapıya sahiptir (Göngen, 2014, s. 14).

ABD yönetimi, BM gibi uluslararası kuruluşları devreye sokarak Suriye konusundaki müdahalesinde daha geri planda kalmayı tercih etmiştir. Bu bağlamda BM, Genel Sekreter Ban Ki-moon'u çatışan taraflar arasında arabuluculuk yapması için görevlendirmiştir. BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, taraflara yönelik olarak altı maddeden oluşan bir plan sunmuş, bu plan belirlenen tarihte yürürlüğe girmek üzere taraflar arasında bir ateşkes sağlanmasını, insani yardımların gerçekleştirilmesini ve Suriye'nin BM ile iş birliği yapmasını öngörmüştür. Ancak bu plan, beklenen etkiyi yaratamamış ve taraflar arasında kalıcı bir çözüm sağlanamamıştır (Göngen, 2014, s. 15).

ABD'nin Suriye politikasının köklü ve siyasi zorlamaya dayanmış olduğu görülmüştür. Bu bakışın pratik sonucu, rejimin yıkılmaması, iç savaşın sürmesi ve dengenin rejim lehine değişmesi hâlinde muhaliflere desteğin biraz artırılması olmuştur. Müdahalecilikten kaçınmaya çalışan ABD, çelişkili bir biçimde Suriye'deki muhaliflere gizliden destek sağlamıştır. ABD, Suriye politikasında muhaliflere ağır silah yardımını artıracak şekilde önemli bir değişim sürecine girmiştir. Bu değişim, Suriye'deki iç savaşın seyrini etkileyen kritik bir adım olarak değerlendirilmektedir. ABD, muhalif gruplara destek verirken kendi tanımladığı çerçevede "iyi muhalefet" ve "kötü muhalefet" ayrımına gitmiştir. Bu ayrım, ABD'nin destek vermeyi tercih ettiği grupların belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Orhan, 2014, s. 35).

ABD, Suriye'deki iç savaş sürecinde muhalif grupların ılımlılarının eğitimine büyük önem vermiştir. Bu çaba, radikal grupların güçlenmesine engellemek için oluşturulan stratejik yaklaşımın parçası şeklinde değerlendirilmiştir. ABD, bu doğrultuda Türkiye ile iş birliği yaparak rejime karşı ılımlı muhalefeti güçlendirmek için eğit-donat programını başlatmıştır. Bu program, muhalif grupların askerî ve stratejik becerilerini artırmayı hedeflemiş ve böylece Suriye'deki çatışma ortamında daha etkili bir şekilde mücadele etmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Eğit-donat programı, başlangıçta umut verici bir girişim olarak görülmüş ancak zamanla çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Programın istenilen başarıyı yakalayamaması, birçok faktörden kaynaklanmıştır (Öçalan, 2015, s. 152).

Orta Doğu'da yeni bir çatışma için isteksiz olan ABD Başkanı Barack Hussein Obama kırmızı çizgisini açıklamış ve bu çizgi aşılsa müdahalenin gündeme gelebileceği uyarısında bulunmuştur. Başkan Barack Hussein Obama "kırmızı çizgisi"ni, kimyasal silahların kullanılması olarak belirlemiştir. Kitle imha silahlarının kullanıldığına dair belgelerin ortaya çıkmasıyla

birlikte Başkan Barack Hussein Obama yönetiminin, daha önce bu silahların kullanımını "kırmızı çizgi" olarak belirlemesiyle artık müdahale etmekten kaçınamayacağına dair bir algı oluşmuştur. Bu durum, ABD yönetiminin Suriye'deki duruma karşı daha aktif bir yaklaşım sergileyeceği yönünde bir izlenim yaratmıştır. Ancak Başkan Barack Hussein Obama, doğrudan müdahale kararı almak yerine, konuyu Kongreye taşımayı tercih etmiştir. Bu strateji, ABD Başkanı Barack Hussein Obama'nın zaman kazanma amacı güttüğünü gösterirken aynı zamanda Rusya Federasyonu (RF) yönetimini, ABD müdahalesini sınırlamak amacıyla diplomatik bir kanal açmaya teşvik etmiştir. Bu süreç, Suriye'deki çatışmanın uluslararası boyutunu ve büyük güçler arasındaki ilişkilerin dinamiklerini etkileyen önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Yalçın, 2015, s. 69).

Muhalefetin tek çatı altında toplanması ve onlara hem silah yardımı hem de mali yardım yapılması, ılımlı muhaliflerin yanında radikal grupların da güçlenmesine neden olmuştur. Bu bağlamda güç kazanan radikal gruplar, Suriye'de amaçlanandan başka farklı mücadeleler yaşanmasına da yol açtıklarından ABD'nin bölgedeki ulusal çıkarları için tehdit oluşturmaya başlamıştır. Buradan hareketle ABD de Suriye'ye öncelikli mücadelesinin, bir araya getirilen koalisyon güçleri tarafından düzenlenen hava saldırıları ve ılımlı muhalefet gruplarına destek vermek suretiyle IŞİD gibi radikal gruplara karşı düzenleneceği tutumunu benimsemiştir. Bu strateji, Suriye'deki iç savaşın dinamiklerini anlamak ve ABD'nin ulusal güvenliğini korumak açısından kritik bir öneme sahiptir (Öçalan, 2015, s. 153). Ayrıca ABD, Partiya Yekîtiya Demokrat (PYD) gibi örgütleri, IŞİD'e karşı etkin şekilde kullanmıştır. RF'nin IŞİD'e karşı düzenlediği operasyonlara sessiz kalmış, Suriye'de askerî ve siyasi maliyetlerden kurtulmayı da hedefleyen ABD'nin çıkarına dahi gelmiştir (Özçelik, 2016, s. 3).

Sonuç olarak ABD'nin Suriye'ye yaklaşımı, ayaklanma çıkan diğer ülkelerdeki stratejilere benzer şekilde yürütülmüştür. Tek taraflı müdahaleden kaçınılmış ve diplomasi ile çözüm arayışında olunmuştur. Yani Suriye rejimine doğrudan müdahalede edilmemiş ancak IŞİD gibi radikal örgütlerle mücadele ön planda tutulmuştur. Başlangıçta temkinli olan ABD Başkanı Barack Hussein Obama, süreç içinde ulusal çıkarlarını göz önünde bulundurarak olaylara dâhil olmuştur. Yani ABD Başkanı Barack Hussein Obama, ulusal çıkarlarını gözetken tutarsız bir politika izlemiştir. ABD'nin ön planda olmadığı ve bekle-gör taktiği izlediğini söylemek mümkündür.

Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad'sız dönüşüm isteyen ABD yönetimi, yaşanan sivil kayıplar, kimyasal silah kullanılması ve IŞİD'in faaliyetlerine rağmen sert müdahale için direncini kırmamıştır. ABD'nin hareketsiz olmasının nedeni, Irak'ta ve Afganistan'daki hatalar ve bunların ekonomik maliyetidir. ABD Başkanı Barack Hussein Obama, kendi doktrini çerçevesinde çatışmalardan uzak kalmayı tercih etmiştir. Ayrıca RF, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ve İran'ın Beşar Esad rejimini desteklemesi de askerî operasyona başvurmama sebeplerindendir. Diplomatik yollara ve uluslararası aktörlere başvuran Başkan Barack Hussein Obama, Suriye'ye BM nezdinde yaptırım uygulamak istediğinde ise RF ve ÇHC'nin vetosuyla karşılaşmıştır. ABD'nin, halkların demokrasi talebine destek vermektense pragmatik bir politikayla ABD çıkarlarına önem verdiği ancak bunun da imaj kaybına yol açtığı söylenebilir.

4.2. Donald Trump döneminde ABD'nin Suriye politikası

4.2.1. Donald Trump dönemi ABD dış politikası

Başarılı bir iş adamı olarak tanınan ve katıldığı televizyon programlarıyla halk arasında ünlü bir isim hâline gelen Donald Trump, ABD başkanlığı için adaylığını açıklamış ve sadece ABD'de değil tüm dünyadaki otoriteleri yanıltarak ABD'nin 45. Başkanı seçilmiştir. Kampanya süreci boyunca dile getirdiği görüşler, tavırları ve davranışlarıyla eleştirilerin hedefi olan Donald Trump, "Make America Great Again" sloganıyla yola çıkarak politikasını, ABD'nin uluslararası arenadaki azalan etkisini tekrar artırmak ve ABD halkının refahını sağlamak üzerine kurmuştur (Kaczynski, 2017).

Donald Trump'ın ekonomi ve sosyal konulardaki popülist ve milliyetçi söylemleri, abartılı seçim vaatleri ve Beyaz Saray'ın halka sıkıcı gelen düzeninden farklı olarak renkli bir imaj sergilemesi, geniş bir seçmen kitlesinin dikkatini çekmiştir. Özellikle sağ kesimin ilgisini çeken Donald Trump, milliyetçi, korumacı ve sert bir politika izleyerek başkanlığı süresince uzun zamandır arka planda kalan Jacksonyan yaklaşıma da yeni bir soluk getirmiştir.

Donald Trump'ın bu tür bir politikayı izlemesinde, seçim kampanyası esnasında ona yakın olan, aşırı sağ gruplara yakınlıklarıyla bilinen Steve Bannon ve Stephen Miller gibilerin etkisi büyüktür. Donald Trump'ın ideolog grubunda yer alan bu isimler, Donald Trump'ın "America First" stratejisi ve popülist, milliyetçi politikalarıyla yakından ilişkili olmuşlardır.

Steve Bannon ve Stephen Miller’ın yönetimden ayrılmasının ardından azalmış olsa da (Kanat ve diğerleri 2018, s. 52) Donald Trump, bu düşünce biçiminden beslenmeye devam etmiştir.

ABD’nin başkanlık koltuğuna Donald Trump’ın geçmesiyle birlikte ülke hızlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Başkan Barack Hussein Obama yönetiminden farklı olarak Başkan Donald Trump’ın küreselleşme, iş birliği, serbest ticaret karşıtı görüşleri ve milliyetçi tutumu, ABD’nin iç ve dış politikasının temel unsurlarını oluşturmuştur. ABD’nin bu politika farklılığı, özellikle Asya-Pasifik bölgesinde kendini hissettirmiştir. Başkan Donald Trump, Barack Hussein Obama’nın başkanlığı süresince büyük emek verilen Trans-Pasifik Ortaklığından (Trans-Pacific Partnership-TPP) çekilerek bölgede çok taraflı anlaşmalar yerine iki taraflı anlaşmalara odaklanılacağını açıklamıştır. Böylece ABD’nin bölgedeki ekonomik gücü, Başkan Donald Trump’ın izolasyonist politikasıyla zayıflamıştır. Ancak geriye kalan on bir üye, TPP’yi yeniden şekillendirmeye çalışsa da genel olarak ABD olmadan anlaşma büyük ölçüde “anlamsız” olarak değerlendirilmiştir (Çopur, 2017).

Başkan Donald Trump, Başkan Barack Hussein Obama’dan farklı politika izlemiş olsa da bölgede ÇHC’nin yükselişinin ABD’yi olumsuz etkilediği konusunda hemfikirdir. Bu doğrultuda ÇHC ile ikili ticaret ilişkisini düzenlemeyi ve bir Hint-Pasifik stratejisiyle bölgede ÇHC’ye karşı durmayı hedeflemiştir.

Dış politikasında da etkili olan bu düşünce, ABD’nin serbest ticaret, çok taraflı kurumlar ve ikili ilişkilerle ilgili yaklaşımını da etkilemiş ve artık tüm bunların ABD’ye olan yararları değerlendirilerek yeni bir politikanın oluşmasına yol açmıştır. Başkan Donald Trump, ABD halkının kazancını düşündüğünü belirterek kaçak göçmenlerin ABD’lilerin işlerini ellerinden aldığını iddia etmiş ve bunların ülkeye girişini engellemek amacıyla Meksika sınırına duvar vaat etmiştir. Başkan olduktan sonra kaçak göçmenlerle ilgili yasa çıkarmış ve ABD’de yaşamalarını zorlaştırmıştır. Ayrıca imalat sektörünün dışarıya kayışını eleştirmiş, bu sektörün geri gelmesiyle ABD’lilere yeni iş imkânları sağlanacağını belirtmiştir. Bireysel silahlanma konusundaysa her zaman savunucu bir tutum sergileyen Başkan Donald Trump, özellikle Fransa ve İngiltere’deki kanlı saldırılar üzerinden bireysel silahlanmanın gerekliliğini vurgulamıştır (Kardaş, 2017, ss. 8-9).

ABD Başkanı Donald Trump'ın söylemleri ve düşünce biçimi, artan küresel popülizmin etkisiyle de pekişmiştir. Küresel popülizmin yükselişi hakkında farklı görüşler olsa da ekonomik sorunlar, güvenlik tehditleri, işsizlik ve eşitsizlik gibi küresel problemler, popülizmin artan etkisini beslemiştir. Bazı araştırmacılar, bu yükselişin arkasında değerler ve kimlik temelli faktörlerin bulunduğunu vurgularken diğerleriye ekonomik korkuların daha belirleyici olduğunu savunmuştur (Aydın Düzgit ve Keyman, 2017, s. 4). Ronald Inglehart ve Pippa Norris, popülizmin nedeni olarak ekonomik eşitsizlik ve kültürel tepki tezlerini incelemişlerdir. Ekonomik eşitsizlik perspektifine göre teknolojinin gelişmesi ve buna bağlı olarak sanayi ekonomilerinde kullanılmasıyla emek iş gücüne olan ihtiyacın azalması, göçmenlerin ve mültecilerin girişleri ve ucuz iş gücü olarak görülmeleri nedeniyle vatandaşlar için iş imkânlarının azalması, neoliberal kemer sıkma politikaları, halkın ekonomik güvensizliğini ve sosyal yoksunluğunu artırmış, böylece halkın siyasete ve elitlere karşı öfkesini körüklemiştir. Kültürel tepki perspektifinden bakıldığında ise son dönemde artan iklim değişikliği karşıtı, çok kültürlülük, çevre koruma, insan hakları ve cinsiyet eşitliği yanlısı hareketlere karşı gelenekselci kesimin bu konularda daha az uzlaşmacı olmasından dolayı aslında kuşaklar arası değişimin karışıklık yarattığı görülmektedir. Ancak iş gücündeki yapısal değişiklikler ve küreselleşmiş piyasalardaki sosyal eğilimlerin ekonomik güvensizliği artırarak gelenekselci kesim arasında kültürel değişimlere karşı olumsuz bir tepkiyi tetiklemesi, aslında ekonomik eşitsizlik ve kültürel tepki tezleri arasındaki analitik ayrımın da kısmen yapay olabileceğini göstermektedir (Inglehart ve Norris, 2016, ss. 2-3).

Hem kültürel tepki hem de ekonomik eşitsizlik perspektifinden bakıldığında, ABD Başkanı Donald Trump'ın politikaları ve Jacksonian yaklaşım, ABD'li seçmenler arasında ayrışmaya yol açmıştır. Özellikle bireysel silahlanma ve göçmenlik konuları, bu iki siyasi kesim arasında gerilim yaratmıştır. Jacksonian yaklaşımında silahlanma hakkı kutsal kabul edilirken diğer kesimler bunu suçların kaynağı olarak görmektedir.

Göçmenlik konusundaysa Jacksonian yaklaşımı benimsemeyenler tarafından Jacksonianların endişelerinin kaynağını yanlış yorumlamaları söz konusudur. İslamofobi, yabancı karşıtlığı, düşük vasıflı işçilerin ücretleri konusunda birçok tartışma olsa da Jacksonianlar göçmenliği, kendi ülkelerinde Jacksonian yaklaşımı marjinalleştirmeye yönelik bilinçli ve planlanmış bir girişimin parçası olarak görmektedirler (Mead, 2006, s. 24). Ancak diğer yandan popülizmin yükselişindeki ekonomik durgunluk, artan işsizlik, artan terör faaliyetleri gibi etkenler ABD

halkını da olumsuz etkilemiş ve aslında iki siyasal parti seçmenini bu sorunların varlığı ve acilen çözülmesi gerektiği konusunda ortak bir paydada birleştirmiştir. Popülizmin Jacksonyan yaklaşımın yükselmesini sağlaması göz önüne alındığındaysa ABD halkı, dış politikayı iç politikadaki hedeflerle ilişkilendirmiştir.

ABD Başkanı Donald Trump'ın popülist söylemleri, Jacksonyan yaklaşımın yeniden yükselmesini ve geniş kesimler tarafından benimsenmesini sağlamıştır. Küresel popülizmin etkisiyle ABD Başkanı Donald Trump, dış politikayı iç politikadaki hedeflerle ilişkilendirerek milliyetçi, korumacı bir dış politika izlemeye devam etmiştir. Thomas Wright'a göre, ABD Başkanı Donald Trump'ın yaklaşımı, 19. yüzyıl dünya siyaset modelini beraberinde getirmiştir (Wright, 2017).

ABD Başkanı Donald Trump'ın ilk bütçe tasarısına bakıldığında başkanlığı döneminde ABD'nin nasıl bir dış politika izleyeceğini kestirmek mümkündür. Zira Başkan Donald Trump'ın bütçe tasarıları, dış politikadaki önceliklerin değişimini yansıtmaktadır. Savunma bütçesinin artırılmasına karşın dış yardımlar ve Dışişleri bütçesinde kesintiye gidilmiştir. Nitekim 2018 ve 2019 bütçe taslağında savunma bütçesini arttıran Başkan Donald Trump yönetimi, ABD Çevre Koruma Ajansı (Environmental Protection Agency-EPA), Dışişleri Bakanlığı ile dış yardım için ayrılan bütçede kesinti yapılmasını öngörmüştür (Brands, 2021). Bu durum da dış politikaya daha az, ekonomi ve savunma konularına ise daha fazla ağırlık verilmesini öngörmüştür.

Bu bağlamda Başkan Donald Trump'ın üzerinde durduğu konuların ilki ABD'nin müttefikleri için gerçekleştirdiği harcamalardır. Robert Kagan'ın da belirttiği gibi ABD'liler, iki dünya savaşından sonra küresel barışı sağlamak için Avrupa ve Doğu Asya'da ana güvenlik sağlayıcısı konumuna gelmiştir. Avrupa'da ABD'nin güvenlik garantisi Avrupa'nın entegrasyonunu mümkün kılarken Doğu Asya'da 19. yüzyılın sonlarından itibaren Japonya, ÇHC ve diğer komşularının sürekli bir savaş içinde olduğu çatışma döngüsünü sonlandırmıştır (Kagan, 2018). ABD'nin bu durumunu ele alan Başkan Donald Trump, müttefiklerinin güvenliği için çok fazla ödeme yaptıklarını ancak onlarınsa bu konuda ödeme yapmaktan veya savunma bütçelerini artırmaktan yana olmadıklarını belirterek özellikle ABD'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütüne (North Atlantic Treaty Organization-NATO) katılımını tartışmaya açmıştır.

Müttefik ülkeler için yapılan güvenlik harcamalarını sorgulayan ABD Başkanı Donald Trump, NATO'ya katılımı tartışmaya açmıştır. Michael Clarke ve Anthony Ricketts ise ABD Başkanı Donald Trump'ın üç temel dış politika kararını inceleyerek dış politikada da Jacksonyan yaklaşımı benimsediğini savunmuşlardır. İlk olarak, Michael Clarke ve Anthony Ricketts, ABD Başkanı Donald Trump'ın NATO'nun 5. maddesini onaylamakta isteksiz olmasının Jacksonyan yaklaşımın bir yansıması olduğunu belirtmişlerdir. NATO'nun ekonomi konusundaki yetersizliğini inceleyen ve 5. maddeyi kişisel olarak onaylamayan ABD Başkanı Donald Trump'ın, liberal uluslararası düzene bağlı projelerden ziyade "America First" politikasını uygulama ve kendi halkına fırsat verme isteği Jacksonyan perspektifine tam olarak uyum sağlamaktadır (Clarke ve Ricketts, 2017, ss. 373-374).

İkincisi, ABD Başkanı Donald Trump'ın Afganistan ve Suriye'deki askerî eylemleridir. Afganistan'da dünyanın en büyük nükleer olmayan bombası olan ve tüm bombaların anası şeklinde adlandırılan GBU-43/B Massive Ordnance Air Blast'ı (MOAB), IŞİD hedeflerini vurmak için kullanması ve Suriye'de kimyasal silah kullanıldığı iddialarına karşı Beşar Esad rejimine ait bölgelerin 105 füzeyle vurulması Jacksonyan yaklaşımın anahtar kavramlarından olan "ulusal onur" ve "itibar" ile açıklanabilir. Bu bağlamda Afganistan ve Suriye'deki askerî eylemler Jacksonyan yaklaşımın "ulusal onur" ve "itibar" kavramlarıyla ilişkilendirilebilir (Clarke ve Ricketts, 2017, s. 374).

Üçüncüsü ise Başkan Donald Trump'ın ABD'nin kabiliyetine zarar veren bir anlaşma olarak tanımladığı Paris İklim Anlaşması'ndan çekilmesidir. Anlaşmanın 2025'e kadar yaklaşık 2.5 milyon kişinin iş kaybına yol açacağını belirten Başkan Donald Trump, bu bakımdan Anlaşmayı ABD vatandaşlarının fiziki ve ekonomik güvenliğini etkileyen liberal ekonomik gündemin bir başka örneği olarak nitelendirmiş ve Anlaşmayı doğrudan ABD halkıyla ilişkilendirerek Anlaşmadan çekilmeyi halkın refahına yönelik bir hamle olarak göstermiştir (Clarke ve Ricketts, 2017, ss. 374-375).

ABD Başkanı Donald Trump'ın dış politikadaki icraatlarından bir diğeri de TPP görüşmelerinden çekilmek olmuştur. TPP'yi herhangi bir şekilde düzeltilmesi imkânsız bir anlaşma olarak değerlendiren Başkan Donald Trump, ABD'nin geniş çaplı uluslararası anlaşmalara girmesine gerek olmadığını belirterek ABD'nin çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. Ayrıca gündemine bir diğer çok taraflı anlaşma olan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nı

(North American Free Trade Agreement-NAFTA) alan ABD Başkanı Donald Trump, anlaşmayı “ülkede onaylanan en kötü anlaşma” olarak tanımlamış ve müzakere görüşmelerini başlatmıştır (Kanat ve diğerleri, 2018, ss. 118-119). Böylece yine Jacksonyan yaklaşıma uygun olarak ABD Başkanı Donald Trump, çok taraflı ve liberal enternasyonalist idealler tarafından sürdürülen dönüşümsel bir dış politikayı reddederek “bilateralizm” olarak ifade edilen iki taraflılık politikasını takip etmiştir. Buna göre ABD’nin eylem özgürlüğünü kısıtlamış veya engellemiş olarak algıladığı rejimler ve anlaşmalar hakkında derin şüphe duyulmaktadır. Bir diğer ifadeyle ABD, ekonomik ve politik çıkarlarına göre maliyet-fayda hesaplamaları üzerinden diğer güçlerle ilişkileri tek tek ele almayı tercih etmektedir (Stokes, 2018, s. 137).

ABD Başkanı Donald Trump’ın bir diğer önemli dış politika kararı ise önceki Başkan Barack Hussein Obama’nın en önemli dış politika başarılarından biri olarak değerlendirilen İran ile yapılan nükleer anlaşmadan çekilme kararıdır. Anlaşmayı özünde kusurlu bulan ve şu anki yapısının çürük olduğunu savunan Başkan Donald Trump, ABD ve müttefiklerinin bu yolla İran’ın nükleer silah yapmasını engelleyemeyeceklerini belirtmiştir. Bu aynı zamanda Avrupalı müttefiklerinden ABD’yi daha fazla izole edecek bir karar anlamına da gelmektedir (Landler, 2018). Ancak ABD Başkanı Donald Trump’ın daha sonra yaptığı diğer açıklamalara bakıldığında daha önceki açıklamalarının aksine müzakere yolunu açık bırakarak bir önceki yönetimin yaptığı felaket bir anlaşmanın yerine “gerçek bir anlaşmaya hazır olduklarını” söylemiştir (British Broadcasting Company [BBC] News Türkçe, 2018). ABD Başkanı Donald Trump’ın İran konusundaki en son eylemiyse iki yıl önce kaldıran yaptırımları, iki kademeli olarak tekrar hayata geçirmesi olmuştur. Böylece bu yaptırım kararıyla ABD, İran’ın dolar alımına, altınla ticaret yapmasına, otomobil parçaları, yolcu uçağı ve ilgili parça ve hizmetlerinin İran’a satışına karşı tedbir almıştır (Council on Foreign Relations, 2021). Bu yaptırım kararının ilk paketinin onayladığını sosyal medya yoluyla açıklayan Başkan Donald Trump, İran ile iş yapanların da ABD ile iş yapamayacaklarını eklemiştir. Bu karara ve ABD Başkanı Donald Trump’ın söylemine karşı Avrupa Birliği’nden (AB) tepki gecikmemiştir.

Almanya, Fransa, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı’nın Dışişleri Bakanları ile AB yetkilisi Federica Mogherini, ortak bir açıklama yaparak ABD tarafından İran’a karşı tek taraflı yaptırımlarını yeniden uygulamaya konmasından duydukları üzüntüyü ifade etmişlerdir. Bu bağlamda AB’ye yönelik olumsuz etkileri en aza indirmek amacıyla bu tarihten itibaren ABD yaptırımlarına karşı koymak için "Engelleme Mevzuatı" Yasası’nın

yürürlüğe girmesine karar verildiği belirtilmiştir. Bu açıklama, Avrupa ülkelerinin ABD'nin yaptırım politikalarına karşı ortak bir duruş sergileme çabasını yansıtmaktadır (Golkarian, 2018). Bu bağlamda yaptırım kararı, AB-ABD ilişkilerindeki çatlağın derinleşmesine yol açacak bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Nükleer faaliyet konusunda ABD'nin tehdit olarak gördüğü bir diğer ülke olan Kuzey Kore'yle karşılıklı söz düellosunda bulunmasına rağmen Kuzey Kore'nin lideri Kim Jong-un ile Singapur'da görüşerek iki devlet arasındaki sorunların çözümü ve nükleer anlaşma imzalama noktasında küçük de olsa bir adım atmıştır (Gökmen, 2018). ABD Başkanı Donald Trump'ın bu iki ülkeye karşı yaklaşımındaki farklılığın sebebiyse Jacksonyan yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Bu nedenledir ki ABD Başkanı Donald Trump, İran ile yapılan P5+1 Anlaşması gibi çok taraflı bir anlaşmadan ziyade anlaşmanın kurallarını kendisinin koyabileceği, ABD'nin yararına olduğunu düşündüğü iki taraflı bir anlaşmaya daha sıcak bakmaktadır.

Bu kararların yanı sıra ABD'nin İsrail Büyükelçiliğini Kudüs'e taşıması, İran, Libya, Somali, Yemen ve Suriye'den ABD'ye gelenlere ilişkin seyahat yasağı getirmesi ve son olarak Rahip Andrew Craig Brunson'un hapiste tutulması ve RF'den S-400 alımına yönelik Türkiye'ye karşı aldığı yaptırım ve F-35 uçaklarının Türkiye'ye teslimatını askıya alan kararlar gibi iç politikaya yönelik hamleler olarak göze çarpmaktadır (Aytekin ve Uçan, 2018, s. 861). Özellikle Rahip Andrew Craig Brunson meselesinde ABD Başkanı Donald Trump'ın aşırı sert ve haksız tutumuna ilişkin içerideki Evangelist ve Jacksonyan oyları 6 Kasım 2018 tarihindeki Kongre seçimlerinde tekrar kazanmak için yapılan bir hamle olduğunu söylenebilir. Buradan da anlaşılacağı üzere ABD için müttefik ülkeyle ilişkilerin bozulmamasını gözetmekten ziyade iç politikadaki kazanımlar daha önceliklidir.

Her ilişkiyi ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda değerlendiren Başkan Donald Trump'ın Jacksonyan bir anlayışla şekillenen dış politikadaki önemli kararları incelendiğinde müttefiklerinin kazançlarını engellemeyi göze alarak ABD'nin çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak Başkan Donald Trump'ın dış politika stratejisini ifade edilirse; uluslararası arenada bir korku ortamı yaratmak suretiyle gelişen olaylar ve krizler karşısında tavuk oyunu teorisini izleyerek gerilimi tırmandırma yoluyla kazanım elde etmektir. Gerilimi tırmandırma yoluyla genellikle yaptırım uygulama şeklinde gelişmektedir.

Bu bağlamda dış politikadaki olayları ve krizleri, medya ve sosyal medya aracılığıyla detaylı bir şekilde halka aktarmakta ve sürekli gündemde tutarak ABD için önemini göstermeye çalışmaktadır. Özellikle sosyal medyadan yaptığı popülist söylemlerle bu olaylar ve krizlerde ABD vatandaşlarına, ABD'nin çıkarına yönelik pazarlıklar geliştirdiğini ve ABD'nin gücünün diğer ülkeler üzerindeki etkisini anlatmaktadır. Bu bakımdan geri adım atmayan, güçlü ve ABD değerlerini savunan bir başkan imajı yaratmaya çalışarak iç politikada kendisine oy veren sağ kesimin desteğini artırmayı hedeflemektedir.

Ayrıca Başkan Donald Trump ile birlikte ABD'nin dış politika temelini daha gerçekçi bir yapıya dönüştüğü de söylenebilir. ABD Başkanı Donald Trump dış politikasını belirlerken uluslararası ilişkilerde yeni bir yaklaşım benimsemiştir. Artık ABD için dost-düşman ayrımı net bir şekilde yapılmamaktadır. Başkan Donald Trump'ın dış politika kararları üzerinden ABD için mutlak dost, mutlak düşman ayrımının olmadığı, müttefiklerinin kazancını engellemeyi göze alarak ABD'nin çıkarı için ne gerekiyorsa onun yapıldığı sonucu çıkarılabilir. Bu yeni dönemde Soğuk Savaş zihniyetinden çıkan ABD dış politikası, kalıcı ittifak dönemini geride bırakarak artık konjonktürel ve bölgesel ittifaklara yönelmeye başlamıştır. Konjonktürel ittifaklar ve bölgesel çıkarlar ön planda tutulmuş, Soğuk Savaş sonrası dönemin kalıcı ittifakları geride bırakılmıştır.

4.2.2. ABD'nin Suriye politikası

Dış politikada pragmatist bir yaklaşımı olan ABD Başkanı Donald Trump, eski yönetimi dış politikasında çok sert eleştirmiş ve Suriye'de hem Beşar Esad rejimi hem de IŞİD'in birbiriyle çatışmaya devam etmesine olumlu bakmıştır. Fakat IŞİD'in Avrupa'da düzenlediği saldırılar sonrasında Başkan Donald Trump, ABD'nin IŞİD ile daha etkin mücadele etmesi gerektiğini savunmuş ve ABD kara birliklerinin Irak ve Suriye'ye yönlendirilmesine karşı çıkmamıştır. Suriye'de uçuşa yasak bölgeleri desteklerken aynı zamanda genel olarak askerî güç kullanımını da destekleyen bir profil çizmiştir (Örmeci, 2017, ss. 34-35). Seçim kampanyası esnasında Donald Trump, kendisinin liderliğinde ABD'nin Beşar Esad rejimine karşı operasyonlar gerçekleştirmek yerine Irak ve Suriye'deki IŞİD'i bitirme operasyonlarını genişleteceğini vaat etmiştir (Kanat ve diğerleri, 2018, s. 88).

2016'daki başkanlık seçimlerinden önce, özellikle Evanjelik ve sağ seçmen oylarına yönelik Donald Trump, seçim dönemi boyunca beyaz Evanjelik tabana birçok vaatte bulunmuştur. Donald Trump, Müslümanların ABD'ye girmesini engelleyeceğini, IŞİD'in bombalanmasını sağlayacağını, kiliselerin siyasi adayları desteklemesini kısıtlayan Johnson Değişikliği'ni yürürlükten kaldırmak suretiyle "dinî özgürlüğü" savunacağını belirtmiştir. Ayrıca Yüksek Mahkemeye muhafazakâr bir yargıç atayacağını, güneydeki sınır boyunca duvar inşa etmek suretiyle sınırdan yasa dışı şekilde geçen bütün "tecavüzcü"lerden beyaz ABD'lileri koruyacağını, bunun bedelinin de Meksika'ya ödetileceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte belgesiz göçmenleri toplamak suretiyle ülkeden atmayı da vaat eden Donald Trump, dış politikada ise "Önce Amerika" stratejisini izleyeceğini ve Tel Aviv'de bulunan İsrail'deki ABD Büyükelçiliğini Kudüs'e taşıyacağını söylemiştir. İç siyasette Evanjelik toplulukla kurduğu bu ortak kimliği, Evanjeliklerin dış politikada büyük önem verdiği İsrail politikalarıyla da başarılı bir şekilde ilişkilendiren Donald Trump, bu stratejik yaklaşımıyla başkan adayı olma şansı elde etmiş ve 2016'daki başkanlık seçimlerinde beklenmedik bir zafer kazanmıştır. Bu süreç, Başkan Donald Trump'ın Evanjelik toplulukla bağlarını güçlendirmesi ve bu topluluğun desteğini kazanması açısından kritik bir rol oynamıştır (Çobanoğlu, 2022, s. 98).

İsrail açısından değerlendirildiğinde İsrail'in güvenliğini düşünen Evanjelistlere göre Suriye coğrafyası İsrail için büyük bir tehdit teşkil etmektedir. Orta Doğu coğrafyasında İsrail büyük bir tehdit olarak algılandığından Evanjelistler, İsrail'in stratejik olarak güneyde Mısır başta olmak üzere Orta Doğu coğrafyasına hâkim olduğunu ancak Suriye ile doğrudan irtibatı olmadığını vurgulamaktadır. Fakat Suriye'nin Lübnan üzerinden İsrail'e zarar verebilme potansiyeli, bu ülkenin Orta Doğu'daki hâkimiyeti için ciddi bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca ABD için de Suriye, İsrail'in güvenliği ve ABD karşıtı unsurların, Afganistan'dan başlayarak İran üzerinden Orta Doğu'ya girmek suretiyle Suriye'de destek bulması ve Filistin'e destek vermesi, Orta Doğu'da güvenliğin sağlanabilmesi açısından tehdit oluşturmaktadır. Bu yüzden ABD, İsrail karşıtlığıyla tanınan Suriye'de ABD'nin isteklerini yapacak bir yönetim için mevcut yönetimi değiştirmeyi ya da askerî varlığını burada bulunduracak bir strateji izlemeyi önemsemektedir (Adıbelli, 2012, ss. 10-12).

ABD Başkanı Donald Trump'ın Suriye politikası, dış politika ajandasındaki geniş ölçekli ve öncelikli hedeflerden biri olmamıştır. Bunun yerine hedeflerini daha sınırlı tutarak IŞİD'i yok etme amacını ön plana çıkarmıştır. ABD Başkanı Donald Trump yönetimi, Suriye hükûmetini

kimyasal silah kullanmaktan caydırmayı hedeflemiş ancak daha geniş bir çözüm için net bir strateji geliştirememiştir. 13 Nisan 2017 tarihindeki hava saldırılarının ardından ABD'nin BM Büyükelçisi Niharika Haley, BMGK'de ABD kuvvetlerinin “vurmaya hazır” olduğunu söyleyerek Suriye yönetimini tehdit etmiştir. ABD Savunma Bakanı James Norman Mattis ise ABD kuvvetlerinin sadece IŞİD ile mücadele etmekle kalmadığını, aynı zamanda Suriye'deki iç savaşa siyasi bir çözüm bulma amacı güttüğünü belirtmiştir. IŞİD ile savaşmak, kimyasal silah kullanımını caydırmak, siyasi bir çözüm bulmak gibi konulara bakıldığında ise Başkan Donald Trump yönetimi, Suriye ihtilafını çözmek için tutarlı bir strateji geliştirmek yerine birbirine bağlı olmayan kısa vadeli tepkiler ortaya koymuştur (Ford, 2018).

ABD Başkanı Donald Trump, IŞİD ile mücadele konusunda RF ile iş birliği için daha ılımlı bir yaklaşım benimsemiştir. Bu iş birliği, Temmuz 2017'de Hamburg'da düzenlenen G-20 Zirvesi'nde somut bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Bu zirvede, ilk kez yüz yüze görüşen ABD Başkanı Donald Trump ve RF Devlet Başkanı Vladimir Putin, Ürdün'ün de dâhil olmasıyla Suriye'nin güneybatısında bir çatışmasızlık anlaşması üzerinde uzlaşmışlardır (Güler, 2018, ss. 307-308).

Suriye krizinin başından itibaren Beşar Esad rejimine destek veren RF, krize müdahil olmasından itibaren etkisini sürekli olarak artırmış ve bu sayede Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad yönetiminin çöküşünü engellemiştir. Suriye'deki rolü, başlangıçta siyasi destek sağlamakla sınırlı kalan RF, 2015'te Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad yönetimini desteklemek amacıyla askerî müdahalelere başlamış ve Beşar Esad rejiminin çöküşünü engellemeyi başarmıştır. ABD Başkanı Donald Trump yönetiminin Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad yönetimine karşı tutumunu değiştirmesi, RF'nin bölgedeki stratejik etkisini artırmış ve Suriye'deki çatışmanın dinamiklerini etkilemiştir (Güler, 2018, s. 308).

Afganistan ile ilgili uzun bir dizi toplantının ardından 21 Ağustos 2017 tarihinde Beyaz Saray'da yaptığı açıklamada Başkan Donald Trump, artık ABD askerî gücünü denizaşırı ülkelerde demokrasi inşa etmek veya başka ülkeleri ABD değerlerine göre yeniden inşa etmek için kullanmak istemediğini belirtmiştir (Ford, 2018). Uluslararası ilişkilerin doğasını sıfır toplamalı bir çaba olarak tanımlayan ve bu durumda diğer ülkelerin kazanımlarının ABD için kayıp olacağını ifade eden Başkan Donald Trump, bu bağlamda denizaşırı ülkelerde demokrasi inşa etme çabasını maliyetli bir girişim olarak değerlendirmiştir. Dolayısıyla gelişmeci değişim,

uluslararası örgütler, demokratik toplum, ortak sorun çözümü, ortak güvenlik, açık pazar ve hukukun üstünlüğü gibi liberal enternasyonalizmin temel dayanaklarına karşı çıkan Başkan Donald Trump, ABD'nin geliştirdiği pozitif çabalar yüzünden dünyadaki hemen hemen her devletin ABD'den çıkar sağladığına inanmaktadır (Brands, 2021; Güç, 2015, s. 150). Ulus aşırı her krizde ABD'nin maliyetlerin büyük kısmını üstlendiğini ve bunun ABD halkının vergileriyle finanse edildiğini belirten Başkan Donald Trump, bu durumun ABD için sürdürülebilir olmadığını düşünmektedir.

Başkan Donald Trump yönetimiyle birlikte ABD'nin dünya düzeni işinden vazgeçmesi izolasyonizme dönüşü söylentilerini gündeme getirmiş olmasına rağmen işin aslı bunu gerektirmemektedir. Bunun anlamıysa Jacksonian yaklaşıma uygun olarak ABD çıkarlarının çok daha dar bir tanımına ve bu dar çıkarları korumak dışında dünyadaki gelişmelere karşı harekete geçmede isteksiz olan ulusal solipsizme dönüşmesidir (Kagan, 2016).

Nihayetinde daha fazla güç ve güvenliğe odaklanan ABD Başkanı Donald Trump bu süreçte realist bir bakış açısıyla bölgesel çatışmalar, terörizm ve benzeri diğer güvenlik sorunlarını ele almak için yerel aktörlerle iş birliği araçlarını güçlendirirken büyük ölçüde ÇHC gibi emsal bir rakibin denizaşırı ülkelerde hâkimiyet kurmasını engellemeye odaklanan ölçülü bir büyük strateji oluşturmak istemiştir (Ashford ve Shiffrinson, 2018, ss. 143-144). Buradan hareketle ABD'nin dış politika stratejilerinin, ÇHC ve RF gibi küresel güçlere karşı mücadeleye daha fazla odaklanmaya başladığını söylemek mümkündür. Bu düşüncelerin yansımalarını 2017'de yayımlanan Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde de görmek mümkündür.

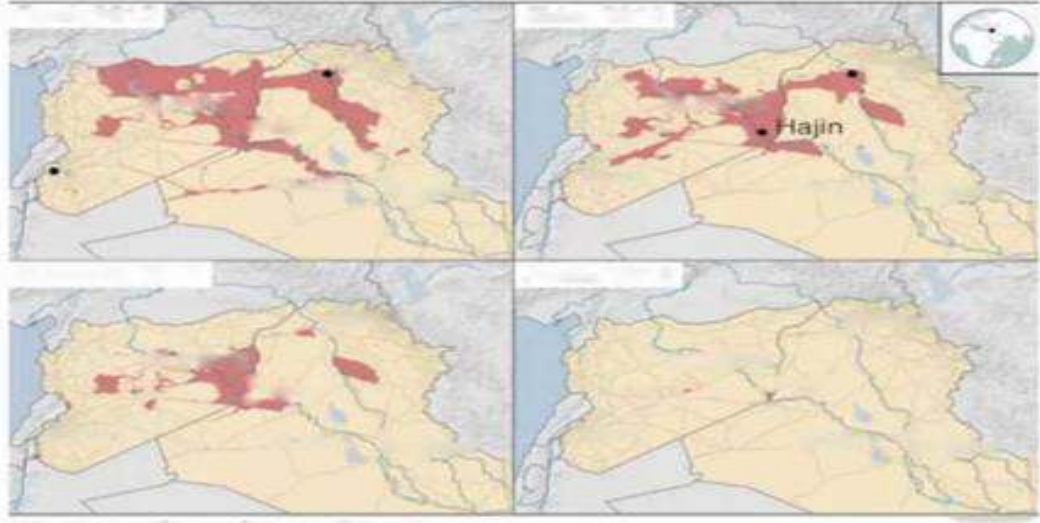
ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi, doğası gereği her zaman belli bir nesnelliği bulunmasının yanında ABD ideallerinin ve isteklerinin ifadesi olmuştur. ABD ulusal güvenlik belgelerinin ve doktrinlerinin zaman içinde incelenmesi, ABD'nin güvenliğine ve varlığına yönelik tehditlerin ve hatta tehdit algılarının her zaman ulusal güvenlik stratejilerinin formüle edilmesinde mihenk taşı olduğunu göstermektedir. Tehditlerin doğasına ve kapsamına bağlı olarak bunlarla başa çıkmak için güvenlik stratejileri geliştirilmiştir. Bu bağlamda ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinin genel görünümünde biri askerî ve doğrudan tehditlere, diğeri ABD değerlerine ve varlığına yönelik unsurlar ve tehditlere atıfta bulunan nesnel ve öznel iki boyutu olduğu varsayılabilir (Goodarzi ve diğerleri, 2018, s. 211).

18 Aralık 2017 tarihinde açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisi ise küresel güç dağılımının ABD çıkarlarını zedeleyecek şekilde değiştiğini, ABD üstünlüğünü ifade eden tek kutuplu yapının geçerli olmadığını belirtmektedir. Belgeye göre amaç, güç dengesini ABD lehine yeniden düzenlemektir. Diğer bir ifadeyle, ABD aleyhine değişen güç dengesini geri çevirerek yükselen güçlerin meydan okuma potansiyelini asgariye indirmektir. Başkan Donald Trump'ın "America First" politikasıyla uyumlu olarak bu amaç, ulusal güvenlik stratejisinin belkemiğini oluşturmaktadır. Buradan hareketle büyük güç rekabeti ve ekonomik yarış, ulusal güvenlik stratejisinin odaklandığı konuların başında gelmiştir (Yeşiltaş, 2017).

Başkan Donald Trump ise kampanya sürecinden beri hedef aldığı ÇHC'yi eleştirilmesini sürdürmüştür. Bu doğrultuda Ulusal Güvenlik Belgesi'nde küresel güç dağılımının ABD çıkarlarına zarar verdiğini ve ABD üstünlüğünün artık geçerli olmadığını vurgulamıştır. ABD Başkanı Donald Trump, bu stratejiye uygun olarak ÇHC'yi birincil tehdit olarak tanımlamış ve RF ile birlikte bu ülkeye karşı daha agresif bir politika izleyeceğini belirtmiştir. Belgede 20 yıl boyunca ABD'nin takip ettiği angajman politikasının, rakiplerini Batı sistemine entegre etmediği, aksine onların hızlı bir şekilde gelişerek Batı sistemine meydan okumalarına yardımcı olduğu belirtilmiş ve artık bu stratejinin "rekabet stratejisi" ile değiştirileceği açıklanmıştır. Belgenin yayınlanmasıyla birlikte özellikle ÇHC'ye yaklaşımın daha çatışmacı olacağı ve Başkan Donald Trump'ın kararlarının ÇHC-ABD iş birliğinin, sıfır toplamlı bir rekabet ilişkisine yol açacağı da görülmüştür (Gaoyue, 2018).

Ayrıca belgedeki Orta Doğu'ya dair Başkan Donald Trump'ın bir yıl kadar devam eden dış politika söylemleriyle pratikleri önemlidir. Orta Doğu'nun güvenliği ve istikrarından dolayı terörizmle beraber hedef tahtasına yerleştirilmiş olan İran'ın sınırlandırılması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak bu belgede bazı güvenlik belgelerinden farklı olarak demokrasi ihracının ve rejim değişikliğinin ulus devlet inşası anlayışını benimsemeyerek ABD'nin liberal değerlerinin Orta Doğu'nun "reformcu" devletleri için yalnızca ilham kaynağı olabileceği ifade edilir. Belgede, istikrarı sağlamak ve müttefikleri korumak amacıyla ABD gücünün sahada gerektiği kadar tutulacağı belirtilmektedir. Buna ek olarak bu güç kullanımının "geriden idare" edilerek gerçekleştirileceği de vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, Başkan Donald Trump yönetiminin Orta Doğu'daki stratejisini ve bölgedeki güvenlik dinamiklerini şekillendiren önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Yeşiltaş, 2017).

Şekil 4.1: IŞİD’in toprak kaybı

Kaynak: BBC News Türkçe, 2018.

ABD Başkanı Donald Trump, Suriye’deki askerî varlığı gereksiz ve pahalı olarak görmüş ve küresel düzeyde başat güç olma mücadelesine odaklanmıştır. Ulusal Güvenlik Belgesi’nde belirtildiği gibi Suriye politikasını kurgulayan Başkan Donald Trump, eski yönetimin stratejisini devam ettirmiş ve ABD’nin kendi güçleriyle ciddi bir harekâta girişmeden uluslararası koalisyon tarafından düzenlenen hava saldırıları ve Suriye Demokratik Güçlerinin (SDG) kara gücü oluşturması üzerinden IŞİD’in yok edilmesi için politik ve stratejik adımlar atılmıştır. IŞİD’le mücadele programı çerçevesinde Fırat’ın doğusu olarak adlandırılan bölgede PYD varlığını kabul eden ABD, silah yardımlarıyla ve bölge üzerindeki uçuşların kontrolünü sağlamak suretiyle PYD’ye alan açmıştır (Kurt, 2019, ss. 109-110).

Başkan Donald Trump döneminde bölgede IŞİD’e karşı yürütülen yoğun mücadeleye RF ve Türkiye’nin de etkin şekilde katılmasıyla IŞİD kontrol ettiği toprakları kaybetmeye başlamıştır. Aralık 2018’de Başkan Donald Trump, Suriye’de bulunmalarındaki tek neden olan IŞİD’in yenildiğini, ellerindeki toprakların tamamının geri alındığını açıklamış, sosyal medya hesabından ABD askerlerinin ülkelerine döneceklerini de duyurmuştur (Euronews, 2018).

Müdahil olduğu savaşlar ABD’nin ekonomisinde ciddi kayıplara neden olmuştur. 11 Eylül 2001 tarihinden sonra ABD’nin Afganistan, Irak ve Suriye’de yürüttüğü operasyonların toplam maliyeti yaklaşık altı trilyon dolara ulaşmıştır (Montolalu, 2021, s. 18). Kongrenin Şubat

2018'de yayımladığı rapora göre ABD'ye Suriye krizinin maliyeti, 7 milyar doları insani yardım, 18.5 milyar doları Savunma Bakanlığı tarafından uluslararası koalisyon için yapılan harcamalar, 2.2 milyar doları Suriye'deki partnerlerin eğitimi ve ekipmanları için olmak üzere toplam 25.5 milyar dolardır. Suriye krizinin karmaşıklığı ve bölgede yaşananlar, ABD'nin dış politika stratejileri ve bütçe planlamaları üzerinde önemli etkilere yol açmıştır (Kurt, 2019, s. 100). Bu bağlamda Suriye'deki ve hatta Afganistan'daki ABD kuvvetlerini çekmeyi istemesi Başkan Donald Trump'ın ekonomiyi önceleyen politikasıyla uyum arz etmektedir.

ABD'nin çekilme kararı kamuoyunda farklı farklı tepkilere yol açmıştır. Pew Araştırma Merkezinin çalışmasına göre ABD halkının %43'ü Suriye'den çekilme kararını desteklerken %45'i kararın yanlış olduğunu düşünmektedir. Ocak 2019'da yapılan ankete göre Cumhuriyetçilerin %58 çekilme kararını desteklerken %30'u kararı yanlış bulduğunu belirtmiştir (Montolalu, 2021, s. 20). Bu bağlamda Başkan Donald Trump yönetiminin iç siyasette de kısmi bir başarı sağladığı söylenebilir.

ABD kuvvetlerinin Suriye'den çekilmesine dair kararı Başkan Donald Trump'ın Evanjelistler tarafından desteklenen İsrail politikasıyla da uyumludur. ABD Başkanı Donald Trump'ın izlediği Evanjelist destekli İsrail politikasıyla birlikte “Önce Amerika” söylemi çerçevesinde politikalar da geliştirebilmiştir. Bu bağlamda Başkan Donald Trump, Evanjelistlere verdiği sözler çerçevesinde ABD Büyükelçiliğini Kudüs'e taşımasının yanında ABD askerlerini Suriye'den çekme kararı almıştır. Böylece Evanjelistlerin dinî inanışlarından kaynaklanan isteklerini gerçekleştirirken ABD halkına da askerlerin evlerine döneceklerini müjdeleyerek çekilmeye dair kararını uygulamaya koymuştur (Öztop, 2019).

Sonuç olarak ABD Başkanı Donald Trump, eski yönetimden devraldığı politik stratejisinde büyük bir değişime gitmemiş, daha çok var olan politikaları sürdürmüştür. Bu kapsamda geriden idare politikası ile PYD ve SDG unsurlarını bölgede desteklemiş ve IŞİD ile mücadeleyi bu unsurlar üzerinden yürütmüştür. Buradan hareketle ABD Başkanı Donald Trump'ın Suriye politikası kısa vadeli ve hızlı yanıtlar şeklinde ilerlemiş, realist bir bakış açısıyla konjonktörü değerlendirmiştir. ABD'nin güvenlik öncelikleri çerçevesinde de IŞİD'le mücadele odaklı bir strateji izlenmiştir. Bu süreçte Suriye'deki askerî varlığını gereksiz olarak görmüş ve ÇHC ile RF'ye karşı stratejilerine daha fazla önem vermiştir.

4.3. Suriye göçünün Türkiye'ye etkileri

Suriye'de yaşanan siyasi istikrarsızlık, Türkiye ile Suriye arasında ciddi sorunlara yol açmış ve Suriye krizinden en çok etkilenen ülke Türkiye olmuştur. Başlangıçta Suriye'de yaşananlara karşı dikkatli bir politika izleyip mesafeli kalmayı tercih eden Türkiye, Suriye rejimi sivil halka şiddet uygulayıp bunu da artırmasından dolayı Beşar Esad yönetimini halkın taleplerine kulak vermesi konusunda uyarılmıştır. Bu uyarılar, artan bir şiddetle devam etmiş ve sonuç olarak Türk Büyükelçiliği Şam'dan geri çekilmiştir. Ayrıca Suriye Ulusal Konseyine açık destek verilmiş ve bu Konseyin askerî kanadı olarak hareket eden Özgür Suriye Ordusuna (ÖSO) Türkiye'nin askerî ve lojistik destek sağladığı ileri sürülmüştür. Bunun yanı sıra uygulanan açık kapı politikası doğrultusunda rejimden kaçan Suriyelilere sığınma imkânı sağlanmıştır (Orhan, 2013, s. 56).

Haziran 2012'de Suriye tarafından bir Türk uçağının düşürülmesi, Türkiye ile Suriye ilişkilerinin bozulmasına yol açmıştır. Bu olayın ardından Türkiye sınırına kadar ulaşan iç savaş, yeni bir krize sebep olmuştur (Hürriyet, 2014). Sınır ihlalleri ve Türkiye topraklarına düşen top mermileri gibi olaylar da yaşanmıştır. Türkiye, bu gelişmeler üzerine angajman kuralları çerçevesinde sınırdaki topçu birlikleriyle Suriye'ye anında karşılık vermiştir. Ancak yaşanan bu gerilimler düşmediği gibi 2016'nın başından itibaren Türkiye'nin iç siyasetinde müdahaleye ilişkin tartışmalarla yeni bir aşamaya geçilmiştir (Altundeğer ve Yılmaz, 2016, ss. 292-293).

Türkiye, Suriye'de başlayan çatışmalarla birlikte belirgin bir şekilde etkilenmiştir. Türkiye, Suriye'de krizin sona ermesi ve istikrarın sağlanması için tarafları desteklerken Suriye'deki mevcut yönetimi eleştirmiştir. Ancak bu politika, zamanla olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Suriye'deki çatışmaların karmaşıklığı, Türkiye'nin politikalarını şekillendirmesinde zorluklara neden olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin Suriye politikası, Batı dünyasıyla ilişkilerinde de belirleyici bir faktör olmuştur. Suriye krizi, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerinde gerilimlere ve çelişkilere yol açmıştır. Bu durum, Türkiye'nin Suriye politikasının olumsuz neticelerle karşılaşmasına ve Suriye'nin, Türkiye'nin hem iç siyasetinde hem de uluslararası ilişkilerinde önemli bir rol oynamasına sebep olmuştur (Barkey, 2014, s. 114).

Suriye krizi, Türkiye'nin siyasi bütünlüğünü de tehdit etmiştir. Çünkü Suriye'nin kuzeyindeki bazı bölgelerde yaşanan çatışmalar, Türkiye sınırına kadar ulaşmış ve terör örgütlerinin

etkinlik gösterdiği bir ortam oluşmuştur. Bu durum da Türkiye'nin iç güvenlik kaygılarını artırdığından bölgedeki istikrarsızlığın Türkiye'ye yansımaya neden olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin Suriye'ye müdahaleci politik tavrı, bölge ülkeleri arasında olumsuz bir izlenime yol açmıştır (Altundeger ve Yılmaz, 2016, ss. 298-299).

Suriye'deki krizin başlangıcından itibaren üç milyondan fazla Suriye vatandaşı özellikle Türkiye, Irak, Ürdün ve Lübnan gibi komşu ülkelere sığınmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu süreçte Türkiye, Suriyeli göçmenleri kabul ederek geçici koruma statüsü vermiştir (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], 2015). Geçici koruma, ülkelerinden zorla ayrılmış, geri dönemeyen ve acil, geçici koruma arayan yabancılara sağlanan korumayı ifade etmektedir. Suriyeliler de bu kapsamda yer almaktadır. Geçici Koruma Yönetmeliği, 22 Ekim 2014 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlandıktan sonra yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Suriye'de kriz başladığından itibaren sığınmacılara insani yardımlarda bulunmuştur ve 2011-2015 döneminde yaklaşık altı milyar dolar harcamıştır. Ancak AB ile BM'den gelen yardımlar bu dönemde yaklaşık 400 milyon dolar civarındadır. Türkiye'nin yaptığı harcamalarla aldığı dış yardımlar karşılaştırıldığında kriz, Türkiye ekonomisini önemli ölçüde etkilemiştir (Altundeger ve Yılmaz, 2016, s. 299). Bu durum, Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıları kabul etme ve onlara yardım sağlama politikasının büyük bir mali yük getirdiğini göstermektedir. Hem insani hem de ekonomik açıdan Türkiye'nin Suriye krizine verdiği tepki önemli bir çaba ve kaynak gerektirmiştir.

Suriyeli sığınmacıların kentlere gelmesiyle birlikte ciddi nüfus artışları yaşanmış ve bu artış altyapı sorunlarına yol açmıştır. Yoğun nüfus, şehirlerin altyapısının bu talepleri karşılamasını zorlaştırmıştır. Ayrıca ekonomik istihdam olanaklarının sınırlı kalması ve güvenlik güçlerinin sayısının yetersiz olması, sorunların daha da büyümesine sebep olmuştur. Bu durum, zaman içinde toplumsal huzuru bozan etmenlere yol açtığı gibi yerel halkta da Suriyeli mültecilere karşı tepkiler oluşmasına neden olmuştur. Ekonomik sıkıntılar yaşayan bazı Suriyelilerin hırsızlık, gasp gibi asayiş olaylarına karışması, yerel halk arasında büyük tepkilere ve endişelere yol açmıştır. Bu olaylar basında sık sık yer almaktadır (Mutlu, 2019, ss. 27-36). Sığınmacıların ülkelere gönderilene kadar en azından asgari uyum sağlamaları ve yerel toplumla daha iyi ilişkiler kurabilmeleri için kaynakların ve programların etkin bir şekilde yönlendirilmesi önemlidir.

Suriyelilerin Türkiye'deki sosyal hayata adapte olmadan kendi kültürlerini yerel halka dayatarak katılma isteği, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısını etkilemiştir. Sığınmacıların sağlık, eğitim gibi çeşitli hizmetlerden ücretsiz yararlanması, Türkiye için ciddi maliyetlere yol açmıştır. Ayrıca kentlerde yaşayan Suriyelilerin sigortasız ve düşük ücretle çalışmaları, Türkiye'nin istihdam koşullarını etkilemiştir. Örneğin Suriyeli sığınmacıların düşük ücretlerle çalışmalarının tercih edilmesi, mülteci ve sığınmacı haklarının ihlal edilmesine yol açmıştır. Bu da iş olanaklarının sadece Suriyelilere sunulduğu algısını ve yerel toplumun işsiz kalma endişesini beslediğinden Suriyelilere yönelik olumsuz imajın oluşmasına yol açabilen bir ortam yaratmıştır. Türkiye'deki topluma çok kısa bir sürede büyük bir Suriyeli nüfusunun entegre edilmesi, sosyal uyumu sağlamak için sığınmacılar ve yerel toplum için çeşitli sorunlarla hoşnutsuzluklara yol açmıştır (Baykan, 2020, ss. 17-23).

Yerel halkın Suriyelilerle ilgili şikâyetlerinden biri, Türkçe bilmeyen Suriyelilerin düşük ücretle çalıştırıldığı çeşitli işletmelerde görev almalarıdır. Bu durum, iki farklı sonuca yol açmıştır. İlk olarak, işletmelerin düşük maliyetle Suriyelileri çalıştırması, zaten var olan işsizlik sorununu daha da artırmıştır. BM verilerine göre Türkiye'deki Suriyeli kadın ve erkeklerin %56'sı çalışma yaşındaki 18-59 yaş aralığındadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023). Orta Doğu Stratejik Araştırmaları Merkezinin (ORSAM) raporuna göre Suriyeli mültecilerin sayısının fazla olduğu illerde işsizlikle mücadele etmeye çalışan yerel halk, işlerini Suriyeli mülteciler yüzünden kaybettiklerine inanmaktadır (Yağlı, 2023). Bu durum, yerel halkın istihdam kaynakları azalırken rekabetin artmasına neden olmakta, endişelere yol açmaktadır. Suriyelilerin düşük ücretle çalışması, yerel halkın iş bulma zorluklarını daha da artırmakta ve yerel toplumda Suriyelilere karşı tepki oluşmasına yol açmaktadır.

Suriyelilerin çoğunlukla konut kiralama tercihi, ekonomik yönden daha iyi durumda olanlar için olumlu bir etki yarattığından ev sahipleri açısından emlak piyasasına katkı sağlarken bu durum, yerel halkı olumsuz etkilemiştir (Kırmızıtaş ve Burun, 2014). Yüksek emlak fiyatları, bazı başka sorunların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sığınmacıların yoğun olduğu sınır bölgelerinde, arsa sahipleri hızla evler inşa edip Suriyelilere kiralamaya başlamış ve bu da hem düşük kaliteli hem de güvensiz yapılaşmayı beraberinde getirmiştir (Orhan, 2014, s. 43-44). Sığınmacıların gelmesiyle birlikte arz ve talep dengesi değişmiş, talep arttıkça temel tüketim ürünlerinin fiyatları da yükselmiştir. Gaziantep'te 2010'da enflasyon oranı %6,8 iken 2013'te %8,8'e yükselmiştir. Türkiye genelinde Gaziantep 2010'da enflasyon oranı bakımından 18.

sıradayken 2013'te Türkiye birinciliğine yükselmiştir (Öztürkler ve Göksel, 2015, ss. 29-33). Bu da yerel halkın mali durumunu olumsuz etkileyerek yaşam standartlarını düşürmüştür. Emlak fiyatlarındaki artış, kira maliyetlerinin yükselmesi ve temel tüketim ürünlerindeki fiyat artışları gibi faktörler, yerel halkın ekonomik açıdan güçlük çekmesine yol açmıştır.

Türkiye'deki göç dalgalarının çeşitli sebepleri vardır. Türkiye'nin coğrafi konumu, Asya ile Avrupa arasında köprü işlevi görmesi, ülkenin üçüncü bir ülkeye göç etmek isteyenler için önemli bir geçiş noktası olmasını sağlamaktadır. Bu göçlerin temelinde dört ana unsur bulunmaktadır (İçduygu, 2000, ss. 358-359):

Güvenlik ihtiyacı: Güvenlik ihtiyacı göçün önemli bir motivasyonudur. Komşu ülkelerdeki siyasi belirsizlikler, iç savaşlar ve çatışmalar, insanların daha iyi yaşam koşulları için daha güvenli bir ortamlara göç etme isteğini artırmaktadır.

Jeopolitik konum: Türkiye'nin jeopolitik konumu büyük önem taşımaktadır. Türkiye, üçüncü bir ülkeye geçmek isteyen mülteciler için stratejik bir geçiş noktasıdır ve bu yüzden Türkiye tercih edilmektedir.

Açık kapı politikası: Türkiye'nin Avrupa'nın aksine Suriyeli göçmenler için açık kapı politikası uygulaması göç akınlarını etkilemektedir. Türkiye, Avrupa'ya gitmek isteyen mülteciler tarafından daha iyi bir geçiş noktası olarak görülmektedir.

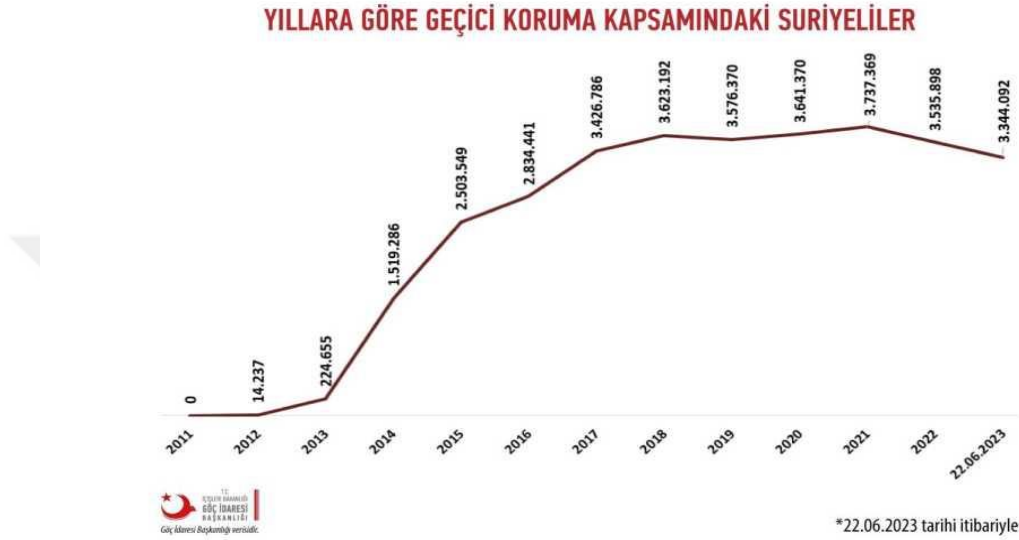
Ekonomik avantajlar: Türkiye, çevre ülkelere göre daha iyi ekonomik koşullara sahip olduğu için mülteciler için cazip bir yer olarak görülmektedir.

Bu unsurlar, Türkiye'ye yapılan göçlerin temel motivasyonlarını açıklamaktadır. Güvenlik, jeopolitik konum, mülteci politikaları ve ekonomik faktörler, Türkiye'nin göç alımı ve transit geçiş noktası olarak önemli bir rol oynamaktadır (İçduygu, 2000, ss. 365-366).

2011'de Hatay sınırından kabul edilen 252 Suriyeli ile başlayan kitlesel göç dalgası, Türkiye'ye yönelen Suriyeli sığınmacı sayısını hızla artırmıştır (İçduygu ve Aksel, 2013, ss. 178-185). Bu süreçle birlikte Türkiye, Suriye ile güçlü tarihî, kültürel ve komşuluk bağları olan bir ülke olarak bu durumdan etkilenen Suriyelilere geçici koruma statüsü sağlamış ve Suriye ile

güçlü kültürel bağlar nedeniyle açık kapı politikası izlemiştir. Bu politika sonucunda Eylül 2020 itibarıyla Türkiye'de geçici koruma altında yaşayan Suriyeli sayısı yaklaşık üç milyona dayanmıştır. Bu durum, Türkiye'nin dünyada en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkelerden biri olduğunu göstermektedir (Baykan, 2020, ss. 28-29).

Şekil 4.2: Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı, 2023.

Yaşanan göç hareketiyle birlikte Türkiye, Suriyelilere yönelik geçici barınma merkezleri kurarak barınma imkânı sağlamıştır. Geçici barınma merkezleri, Suriyelilerin sığınacakları ülkeye ulaştıklarında kabul edilmeleri, işlemlerinin yapılmasını ve acil ihtiyaçların karşılanmasını kolaylaştıran yerler şeklinde tanımlanmaktadır. Türkiye'de 10 ilde toplam 26 geçici barınma merkezi kurulup Suriyelilerin hizmetine sunulmuştur. Bu merkezlerde sağlık, eğitim, güvenlik gibi hizmetlerle spor faaliyetleri, tercümanlık hizmeti, temizlik hizmetleri, psikososyal hizmetler, kayıt işlemleri gibi diğer hizmetler ücretsiz olarak sunulmuştur. Geçici barınma merkezlerinde, Suriyelilerin daha güvenli bir ortamda kalabilmesi, temel ihtiyaçlarının karşılanması ve entegrasyon süreçlerinin desteklenmesi amaçlanmıştır. Bu merkezler, Suriyelilerin acil ihtiyaçlarının karşılanması, toplumsal hizmetlere erişimlerinin kolaylaştırılması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Baykan, 2020, s. 34). Türkiye'nin geçici barınma merkezleri ve bu merkezlerde sunulan hizmetler, uluslararası toplum tarafından takdir edilmekte ve Suriyelilere yönelik insani yardımların bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Suriye'deki krizin başlamasıyla çatışmalardan etkilenen Suriyelilerin zaman ilerledikçe Türkiye'nin eğitim, sağlık, toplumsal yapı, güvenlik, istihdam, kültür, ekonomi, dış politika ve hukuk gibi birçok alanda etkilenmesine yol açtığı yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur (Akıncı ve diğerleri, 2015, ss. 79-81). Suriyelilerin yoğun olduğu kentlerde zamanla daha fazla yerleşik hâle gelmeleri, toplumsal alandaki etkililerinin de atmasına neden olmuştur (Karaca ve Dinçer, 2013, ss. 33-35; Koyuncu, 2014, ss. 72-73). Ancak yerel toplumun yaşam tarzı, dil, kültürel olarak farklılıklar olması güven eksikliğine ve hak kayıplarına maruz kalma endişelerine, demografik yapıdaki olası değişmelere karşı rahatsızlık oluşmasına yol açmıştır (Yıldırım alp ve İyem, 2017, ss. 111-114). Bu da yerel toplum tarafından hem Suriyelilerin dışlamasını hem de uyum sorunlarını beraberinde getirdiğinden toplumsal kabul sürecinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır (Baykan, 2020, s. 53). Suriyeli sığınmacıların gelmesiyle ortaya çıkan bu durum, toplumda gerilimlere ve çatışmalara yol açabilir. Bu nedenle Suriyeli sığınmacıların entegrasyonu, dil eğitimi, istihdam olanakları, sağlık hizmetlerine erişim gibi konuların önemi büyüktür. Uyum politikalarının geliştirilmesi ve toplumsal kabulün sağlanması için çeşitli önlemler alınması gerekmektedir.

4.3.1. Milliyetçilik ve göç

"Nation" ifadesi, herhangi bir ülkede yaşayan insan topluluğunu tanımlamak için kullanılır. "Nationalism" ise belli bir bölgede kendi hükûmetini kurma ve yönetme ideali olarak tanımlanır (Cambridge Dictionary, 2020). Türkçede "ulus" kelimesi, aynı topraklar üzerinde yaşayan insanların dil, tarih, idealler, duygular, gelenek ve görenekler gibi unsurlarda birlik oluşturduğu topluluk anlamına gelir. "Milliyetçilik" ise maddi ve manevi açılardan milletin ve ülkenin çıkarlarını her şeyin üstünde tutma anlayışı olarak tanımlanır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2022).

Göçmenler, devletin ve toplumun düzenli işleyişine karşı bir tehdit olarak algılanmaktadır. Göçmenler, halk, egemenlik ve yurttaşlık arasındaki eşitliği ortadan kaldırma potansiyeline sahiptir. Ayrıca göçmenler her zaman yabancı olarak görülürler çünkü ulus topluluğuna karşı bir "öteki" olarak algılanırlar, ortak sadakate ve devletin sağladığı ortak haklara sahip değildirler. Bu nedenle göçmenler ulusun bir meydan okuyucusu olarak görülmektedir (Wimmer ve Schiller, 2003, ss. 576-578). Bu bağlamda göç, ulusun homojenlik, saflık, bütünlük ve geleceği açısından önemli bir tehdit olarak algılanmaktadır. Göç edenler, "biz"den farklı yabancılar, yani "öteki"dirler. Bu nedenle göç, tüm uluslar için bir meydan okuma olarak

kabul edilmekte ve göç alan toplumlarda milliyetçiliğin artmasına zemin hazırlamaktadır (Bölükbaşı, 2023, ss. 53-57).

Göç olgusu, genellikle daha karmaşık ve uluslararası kimliklerin ve kültürlerin inşasına sebep olabilmektedir. Ancak milliyetçilik hâlâ insanların ve devletlerin yaşamlarında önemli bir role sahiptir. Göçmenler ve diasporadaki bireyler melez kimliklerin oluşmasına neden olabilmektedir. Bu durum beraberinde bazı sorunları da getirebilmektedir. Göçmenlerin ev sahibi toplumlarda tehdit olarak algılanması, içe dönük eğilimleri ve kültürel bağlılık biçimlerini koruma ihtiyacını artırabilmektedir. Öte yandan sürekli hareket hâlinde olan bireyler, ana vatanlarıyla bağlantılı olan ulusal kimliklerine güvenerek potansiyel yabancı düşmanlığıyla başa çıkabilmektedir (Mavroudi, 2010, ss. 227-228).

Tarihsel olarak ulus devletin inşası, genellikle "öteki" olarak nitelendirilen barbar olan ve medeni olmayan bir grup oluşturmayı içerdiğinden yabancı düşmanlığıyla iç içe geçmiştir. Bu nedenle topluma ait olmadıkları algılanan bireyler genellikle "çok" farklı olarak etiketlenir ve ulusal statükoya karşı bir tehdit olarak değerlendirilir. Bu durumda göç, ev sahibi ülkede milliyetçilik eğilimlerini artırabilmektedir. Bugün göçmenler ve mülteciler birçok ülke için siyasi bir realiteye dönüşmüştür. Göç edenlerin yeni ülkeye ve sosyal değerlere adapte olmak yerine kimliklerine daha sıkı sarılarak bunu da konak ülkenin vatandaşlarını rahatsız edecek şekilde açıkça ifade etmeleri, göç karşıtı önlemlerin daha yaygın hâle gelmesine yol açmıştır. "Ulusun güvenliğini korumak" amacıyla atılan adımların yanı sıra toplumsal kültüre karşı oluşan tehditle mücadele etmek için sarf edilen çabalar, milliyetçiliğin yükselmesine yol açmıştır (Mavroudi, 2010, ss. 228-230).

Tarih boyunca Türk devletleri ve Türk toplumu milliyetçi bir karaktere sahip olmuştur. Örneğin Kürşad'ın bağımsızlık için isyan etmesi, Mete'nin Çin kültürünün asimilasyonuna karşı Çin'i fethetmemesi ve Çi Çi'nin millî duygularla öz kardeşine karşı yeni bir devlet kurmak için çabalaması, çok eski tarihlerden itibaren Türklerde milliyetçilik anlayışının varlığını göstermektedir (Kafesoğlu, 1992, s. 27). Bunun yanı sıra Orhun Kitabeleri ile İslamiyet'in kabulünden sonra Kaşgarlı Mahmut'un kaleme aldığı "Divan-ı Lugati't Türk" gibi eserler, Türk milliyetçiliğinin erken dönem örnekleri olarak değerlendirilmektedir. Osmanlı Devleti padişahlarından II. Mahmut'un hükümdarlığı esnasında Fransız Devrimi'nin ilk aşamalarının yaşandığı bir dönemde "İslamiyet'ten önceki Türk tarihi" konusunda araştırmalar yapılmaya

başlanmış ve Osmanlıların soyu Oğuzlara dayandırılarak Orta Asya ile soy bağları oluşturulmuştur (Turan, 2011, ss. 139-140).

Bu bağlamda Türk milliyetçiliğinin kökleri, tarihsel süreç içerisinde çeşitli örneklerle desteklenmiştir. Kürşad'ın bağımsızlık mücadelesi, Türk milletinin özgürlük arayışının bir sembolü olarak öne çıkarken Mete'nin stratejik kararları da kültürel kimliğin korunmasına yönelik bir duruş sergilemektedir. Çi Çi'nin millî duygularla hareket etmesi, Türk toplumunun tarih boyunca bağımsızlık ve egemenlik arayışının bir yansımasıdır. Bu durum, Türklerin tarihsel bağlarını ve kültürel kimliklerini koruma çabalarının ne denli derin olduğunu göstermektedir (Kafesoğlu, 1992, ss. 28-30). Orhun Kitabeleri, Türk milletinin tarihsel ve kültürel mirasının önemli bir parçası olarak kabul edilirken "Divan-ı Lugati't Türk" de Türk dilinin ve kültürünün zenginliğini ortaya koymaktadır. Bu eserler, Türk kimliğinin inşasında etkili olurken Türk milliyetçiliğinin gelişimi için de önemli olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde yapılan "İslamiyet öncesi Türk tarihi" araştırmaları, Türklerin kökenleri ve tarihleri hakkında daha derin bir anlayış geliştirilmesine olanak tanımıştır. Bu çalışmalar, Türk milletinin geçmişine dair bir farkındalık yaratırken milliyetçilik düşüncesinin temellerini güçlendirmiştir. Türk milliyetçiliğinin tarihsel kökleri, çeşitli dönemlerde yaşanan olaylar ve yazılan eserlerle desteklenmektedir. Kürşad, Mete ve Çi Çi gibi karakterler, bu anlayışın tarihsel bağlamda nasıl şekillendiğini göstermektedir. Ayrıca Orhun Kitabeleri ve diğer tarihî eserler, Türk kültürünün ve kimliğinin korunmasında önem arz etmiştir. Osmanlı Devleti dönemindeki araştırmalar ise Türklerin tarihsel köklerini ve kültürel miraslarını daha iyi anlamak için bir temel oluşturmuştur. Bu bağlamda Türk milliyetçiliği, tarih boyunca süregelen bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bu örnekler, Türk devletlerinde bulunan milliyetçilik anlayışının kanıtları olarak kabul edilmektedir (Turan, 2011, ss. 140-142).

Göç kavramı, milliyetçiliği etkileyebilen bir dizi faktöre sahiptir. Bunlar arasında kültürel ve ekonomik kaygılarla demografik değişimler ve siyasi manipülasyon bulunur. Göç, bir toplumun kültürel kimliğini etkileyebilir; yabancı kültürlerin gelmesi veya farklı etnik grupların yer değiştirmesi, yerel kültürü değiştirebilecek ya da tehdit edebilecek unsurlar getirebilir. Ekonomik açıdan bakıldığında göç, bir ülkenin iş gücü ihtiyaçlarını karşılamak ve ekonomik büyümeyi desteklemek için önemli bir faktördür. Ancak bazı durumlarda, yerel halkın işsizlik oranları artabilir veya ücretler düşebilir, bu da milliyetçi duyguların ortaya çıkmasına yol açabilir. Ayrıca büyük ölçekli göçler demografik yapıyı değiştirir;

göç eden insanlar genellikle farklı etnik, dilsel ve dinî kökenlere sahip olduğundan yerel nüfusun homojenitesi etkilenebilir ve bazı kişilerde milliyetçi tepkilere neden olabilir. Son olarak, göç siyasi arenada da bir araç olarak kullanılabilir; milliyetçi politikacılar veya gruplar, göçü kendi ajandalarını ilerletmek için kullanabilir ve göçmenlere veya azınlıklara yönelik ayrımcı politikalarla milliyetçilik duygularını kışkırtarak toplumu kutuplaştırabilir (Lewis, 1982, ss. 54-57). Buradan hareketle göçün milliyetçilik üzerinde karmaşık ve çok yönlü etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür.

Kopenhag Okulunun bakış açısına göre milliyetçilik güvenlik kavramı içinde ele alınmalı ve göçün milliyetçilik üzerindeki etkileri çeşitli boyutlarıyla analiz edilmelidir. Göç, farklı kültürlerin bir araya gelmesine ve toplumların demografik yapısının değişmesine yol açmaktadır. Bu durum, yerli nüfusun milliyetçilik duygularını güçlendirerek toplumsal huzursuzluklara, çatışmalara sebep olmaktadır. Göçmenlerin entegrasyonu ve toplumsal uyumu, milliyetçilik tartışmalarını etkileyen önemli bir faktördür. Sınırlarda güvenliğin sağlanması da göç meselesinde önemlidir, zira sınırlarda güvenliğin sağlanmamış olması kontrolsüz geçişlere ve yasa dışı göçe zemin oluşturabilmektedir ki bu da milliyetçilik temelinde sınır güvenliği taleplerini artırabilmektedir. Ayrıca göçün ulusal iç bütünlük üzerindeki etkisi de göz ardı edilemez. Göçmen yoğunluğunun olduğu bölgelerde veya azınlık gruplarının yaşadığı alanlarda milliyetçilik tartışmaları artmakta ve ulusal birliğin sağlanması için milliyetçilik temelli politikalar veya entegrasyon stratejilerine ihtiyaç duyulmaktadır (Bölükbaşı, 2023, ss. 53-57).

Konstrüktivizm perspektifi, milliyetçilik kavramının hem sosyal yapının bir ürünü hem de toplumsal ilişkilerin inşa edildiği bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Göç olgusu da farklı kültürlerin bir araya gelmek suretiyle etkileşimini sağlamaktadır. Göçmenlerle yerli nüfusun bu etkileşimleri, milliyetçilik duygularının şekillenmesinde belirleyici olabilmektedir. Göçmenlerin kimliklerini koruma veya yeni kimlik oluşturma çabaları, milliyetçilik kavramının inşa edilmesinde etkili olmaktadır. Kültürel farklılıkların ortaya çıkması, kültürel çatışmaları beraberinde getirirken aynı zamanda milliyetçilik duygularını güçlendirir. Göç, sınırların yeniden kurgulanmasında da etkilidir. Göçmenlerin sınırlardan geçişi, sınırların anlamını ve işlevini yeniden tanımlamaktadır. Bu süreçte milliyetçilikle sınırlar arasında karşılıklı etkileşimler oluşabilmektedir. Göç politikaları ve sınırların güvenliği, milliyetçilik tartışmalarını etkileyebildiği gibi milliyetçilik anlayışının dönüşümü için de önemlidir. Bu bağlamda konstrüktivizm perspektifi, göçün milliyetçilik üzerindeki etkilerini kimlik inşası, kültürel

etkileşimler, toplumsal anlatılar ve sınırların kurgulanması gibi faktörler üzerinden analiz etmektedir. Göç ve milliyetçilik arasındaki ilişkiyi anlamak ve yönetmek için toplumsal inşa süreçlerine, kültürel uyum çabalarına ve sınırların rolüne odaklanan politikalar geliştirilmelidir (Turan, 2011, ss. 137-139).

Bulgular doğrultusunda göç alan toplumlarda milliyetçilik duygusunun artış gösterdiği görülmektedir. Milliyetçilik, genellikle insanların kendilerini zayıf veya dezavantajlı hissettikleri durumlarda güçlü şekilde ortaya çıkan bir duygudur. Göç alan bir toplumun da kendisini zayıf hissetmesi doğaldır. Ekonomik kriz, demografik değişimler, artan şiddet ve yasal düzenlemeler gibi faktörler milliyetçilik duygusunun güçlenmesine zemin hazırlamaktadır. Ekonomik krizler, işsizlik, gelir eşitsizliği ve ekonomik belirsizlik gibi unsurlar toplumun memnuniyetsizlik hissini artırmaktadır. Bu durumda insanlar kendilerini güvencesiz hissetmekte ve milliyetçilik retoriği, onlara güçlü ve birleştirici bir kimlik sunarak kendilerini daha güçlü ve kontrol altında hissetmelerine yol açmaktadır. Ayrıca demografik değişimler veya artan şiddet olayları da milliyetçilik duygusunu tetiklemektedir. Toplumda hissedilen değişim, güvensizlik yaratırken insanları milliyetçi tepkiler vermeye yönlendirmektedir. Yasal ve kurumsal düzenlemelerin değişmesi, göç politikaları gibi faktörler de milliyetçilik retoriğini harekete geçirmektedir. Türkiye’de yaşanan Suriyeli göçü dalgası, ülkeye ciddi zararlar vermiştir. Bu zararların başında kültürel çatışma ve ekonomik kriz yer almaktadır. Her dönem göç alan bir coğrafya olan Türkiye’nin farklı kültürleri bünyesinde barındırmaya alışık olmasından dolayı kozmopolit bir yapısı vardır. Fakat Suriye kriziyle birlikte başlayan göç, ülkedeki dengeleri ciddi derecede sarsmıştır. Türk toplumu her ne kadar Osmanlı Devleti döneminden itibaren Arap kültürüne aşina olsa da kültürler arasındaki keskin farklılıklar Türk toplumunda ciddi rahatsızlıklara yol açmıştır. Bu farklardan ilki, Arap kültürünün kadına bakış açısıdır ki Arap kültüründe kadın ikinci sınıf olarak algılandığından temel hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması, Türk kadını tarafından hoş karşılanmamaktadır. İkinci olarak, Arapların İslam’a bakışıyla Türklerin İslam’a bakışı arasındaki fark oldukça keskindir. İslamiyet’i Allah sevgisi temelinde kabul edip bunu da Yunus Emre’nin diliyle en iyi şekilde ifade eden Türk toplumuna karşılık Araplarda ise İslam’a bakışı açısı korku ve yasak üzerinden şekillenmiştir. Yine Türklerin İslam anlayışı aklı ön planda tutarken Arapların İslam anlayışı akletmek yerine sorgulamadan otoriteye uymak üzerine kurulmuştur. Ayrıca Araplarda ulus kavramına karşılık aşiret kavramı üstün tutulmuştur ki bu da Arapların sahip oldukları aşiret kültürünü her toplumda yaşamaya çalışmalarına ve başka ya da yabancı bir kültüre

adapte olmalarına engel teşkil etmektedir (Dustmann ve Frattini, 2014, ss. 597-605; Dinçer, 1997, ss. 101-102).

Türkiye’de Suriyelilerle yerel halk arasında dil, kültür ve yaşam tarzlarındaki farklılıklardan kaynaklanan sorunlar ortaya çıkmıştır ki bu durum beraberinde çeşitli zorlukları getirmiştir. Suriyelilerin gelmeye başlamasıyla birlikte çok eşlilik ve boşanma oranlarının artması, kadın ve çocuk istismarı, çarpık yapılaşma gibi sorunlar da giderek yaygınlaşmıştır. Suriyelilerin yoğun olduğu bölgelerde demografik değişiklikler yaşanması, toplum üzerinde önemli etkilere neden olabilmektedir. Bu durum bazen etnik ve mezhepsel ayrışmalara yol açabildiği gibi mevcut gerginlikleri daha da artırabilmektedir (Orhan, 2015).

Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde Suriyelilerle ilgili tablo iki yönlüdür. Suriyelilerin ekonomiye etkileri hem olumsuz hem de olumlu yönde değerlendirilebilir. Suriyelilere sağlanan yardımlar, kiralardaki artış ve işsizlik oranının yükselmesi gibi nedenlerle Türk ekonomisinin olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. Bu etkiler, bazı kesimler tarafından eleştirilmekte ve tartışmalara neden olmaktadır (Orhan, 2015). Ekonomik kriz, iş gücü piyasasında Türk işçilerin yerine Suriyeli işçilerin gelmesiyle ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Ancak olumsuz bu etkilere rağmen sosyal uyum açısından olduğu gibi ekonomik olarak da bazı faydalar sağlamaktadır ki bunların en önde geleni yerel iş gücüyle Suriyelilerin birlikte çalışabilecekleri bir ortam oluşmasıdır. Bütün bunlar dikkate alındığında Türk toplumunun kendini dezavantajlı görmeye başlaması, halkın milliyetçilik duygularının harekete geçmesinde etkili olmuştur. Kendi vatanında işsizlik sorunu yaşayan, yüksek kiralara maruz kalan Türk toplumunda Suriyelilere karşı öfke artışı yaşanmıştır. Sonuç olarak Türkiye’deki Suriyeli göçü ve etkileri, kültürel çatışma ve ekonomik kriz gibi faktörler milliyetçilik duygularının artmasına yol açmıştır.

4.3.2. Popülizm ve göç

Popülizm üzerine yapılan araştırmalar artmasına rağmen popülizm kavramının kesin bir tanımı henüz netleşmemiştir. Bu durum, popülizmin doğasından kaynaklanmaktadır. Popülizm, doğduğu toplumdaki mevcut düzene eleştirel bir bakış sunar ve ilgilendiği konular zamanla değişebilir (Hacıoğlu, 2018, ss. 7-9). Kurt Weyland’a göre popülizm, onu kullanan siyasi aktörle özdeşleşmektedir (Weyland, 2001, ss. 2-4). Buna göre lider, aracıları devre dışı bırakarak

doğrudan halkla temas kurmaya çalışır. Diğer bir deyişle lider, mevcut kurumsal yapıyı göz ardı ederek halkla bağlantı kurma eğilimindedir. Popülizmi bir ideoloji olarak ele alan bazı araştırmalar, popülist hareketlerin toplumu bölebileceğini ve kutuplaştırbileceğini vurgulamaktadır (Mudde ve Kaltwasser, 2019, s. 32). Popülist liderler, ideolojiye sıkı sıkıya bağlı kalmaktansa farklı kesimlere hitap eden söylemlerle geniş halk desteği sağlamaya çalışır. Bu durum, popülizmin içeriği ve biçimi üzerindeki belirsizliği artırır.

Göçün popülizm üzerindeki etkisini değerlendirmek için Konstrüktivizm, yani Sosyal İnşacılık kuramından yararlanmak gerekmektedir. Sosyal inşacılık kuramı, bireylerin sosyal gerçekliklerini ve anlamlarını dil ve semboller aracılığıyla etkileşime girdiklerini öne sürmektedir. Bu çerçevede popülist liderler ve hareketler, göç konusunu manipüle ederek kitlelerin algılarını yönlendirmekte ve popülist bir siyasi söylem geliştirmektedir. Göç, toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel yapısında ciddi değişimler yaşanmasına yol açmaktadır. Göçmenlerin gelişine bağlı olarak iş gücü piyasasında değişimler, kültürel çeşitliliğin artması ve toplumsal dokunun yeniden şekillenmesi gibi olgular ortaya çıkmaktadır. Popülist liderler, göç konusunu genellikle toplumun duygusal ve milliyetçi hassasiyetlerini hedef alarak ele alır. Sosyal inşacılık kuramına göre bu liderler, göçmenleri tehdit unsuru olarak sunup korku, güvensizlik ve öfke duygularını körüklemekte ve böylece kendi politikalarını destekleyecek bir toplumsal gerçeklik inşa etmektedir. Popülist söylemde göç olgusu sıklıkla basitleştirilmiş ve çarpıtılmış biçimde sunulmakta, göçmenler "dış tehdit" olarak gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu da toplumun genel algısını etkileyerek göçmenlere yönelik hoşgörüsüzlük, ayrımcılık ve korku ortamının oluşmasına yol açmaktadır (Hacıoğlu, 2018, ss. 23-29).

Göçmenleri suçlamak ve göçmenlere yönelik sert politikalar önermek, popülist liderlerin popülaritesini artıran bir strateji hâline gelmiştir. Ancak göçün popülizm üzerindeki etkisi sadece liderlerin söylemleriyle sınırlı değildir. Göç, toplumsal yapıda önemli değişimlere neden olduğunda bireylerde belirsizlik ve endişe duyguları ortaya çıkmaktadır. Bu durum, insanların popülist liderlerin mesajlarına daha duyarlı hâle gelmelerine neden olabilmektedir. Sosyal inşacılık kuramına göre bu endişeler ve duygusal tepkiler, popülist liderlerin göç konusunda daha da etkili olmasını sağlamaktadır (Mudde ve Kaltwasser, 2019, ss. 33-34). Sosyal inşacılık kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde popülist liderlerin göç konusundaki etkisinin büyük ölçüde toplumun endişe ve duygusal tepkileriyle birleştiği görülmektedir. Göç ve popülizm arasındaki etkileşim, popülist liderlerin göçü siyasal bir araç olarak kullanmaları

ve toplumun algılarını yönlendirmeleriyle şekillenmektedir. Bu nedenle göç konusunun popülist bir söylem içinde ele alındığı bağlamlarda Sosyal İnşacılık kuramı toplumsal ve siyasal etkilerini anlamak için değerli bir çerçeve sunmaktadır (Hacıoğlu, 2018, ss. 23-29).

20. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen işçi göçleri Batı Avrupa'da popülist hareketlerin yükselişinde önemli bir etken olmuştur. Popülist liderlerle partiler Avrupa'da göçmenlerin beraberinde getirdiği sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi sorunları temel argüman olarak kullanmışlardır. Bu bağlamda Avrupa'daki popülist partiler, göçmenlerin Avrupa'nın kültürüne uyum sağlayamadığını ve bu durumun sosyal yapıyı bozmak suretiyle mevcut kültüre zarar verdiğini öne sürmektedir. Göçmenlerin büyük ölçüde Müslümanlardan oluşması, 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırıların ardından yükselen İslamofobi'yle birleşerek popülist söylemlerin daha sert ve radikal bir hâl almasına neden olmuştur (Kessel, 2011, ss. 69-75).

Türkiye'de popülizm, dünya genelinde olduğu gibi yeni bir kavram değildir (Toprak, 2013, s. 43). Türkiye'de popülizmin bugünün literatüründeki tanımıyla ortaya çıkması, Demokrat Parti (DP) dönemine denk gelmektedir. Bu dönemin ardından popülist söylem, birçok siyasi aktör tarafından farklı dönemlerde kullanılmıştır. Osmanlı Devleti döneminde İslamcılık akımının da etkisiyle İslam'ın siyasallaştırılması nedeniyle laiklik anlayışının benimsenmesi zor olmuştur (Toprak, 1992, ss. 42-45). Bu durumu fark eden DP, ılımlı laiklik politikalarını benimseyerek halkın güvenini ve desteğini almıştır. DP döneminden sonra popülist söylemi aktif kullanan kimi siyasetçiler, bunu toplumun dinî ve kültürel özelliklerini dikkate alarak oluşturmuşlardır. DP ile Adalet Partisi (AP) dönemleri, tek parti dönemindeki katı laiklik yaklaşımının hafiflemesiyle birlikte dinin popülist söylemle birlikte kullanılmasında bir geçiş dönemi olmuştur. 1970'lerden itibaren Millî Görüş partilerinin ortaya çıkmasıyla siyasi dilde dinin kullanılması normalleşmiştir. Millî Görüş ideolojisi taşıyan partiler, politikalarını ve söylemlerini din ekseninde şekillendirerek halkla ilişkilerini bu yönde oluşturmuşlardır (Gumuscu ve Sert, 2009, ss. 955-961). Millî Görüş geleneğinden gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), din odaklı politikaları yumuşatarak kendini "muhafazakâr demokrat" şeklinde tanımlamıştır. Yaşanan ekonomik ve siyasi krizleri, popülist partilerin yükselmesi için gereken sosyal ve siyasi ortamı oluşturmaktadır (Lloyd, 2003, ss. 53-57). Bu çerçevede 2001'de yaşanan ekonomik kriz ve siyasi istikrarsızlık, AK Parti kurucu üyelerinin popülist söylemlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. AK Parti kurucu üyeleri, krizlerin kaynağının elitler olduğunu ileri sürerek ülkenin bu mevcut sorunlarından kurtularak refaha

kavuşmasının ancak kendileriyle mümkün olduğu söyleminde bulunmuşlardır (Hacıoğlu, 2018, ss. 49-53).

ABD Başkanı Donald Trump, seçim kampanyası sürecinde ve başkan olduktan sonra sürekli olarak göçmenlerin ABD'lilerin ekonomik koşullarını kötüleştirdiğine dair propaganda yapmıştır. Göçmenlere yönelik politikaları somutlaştıran, özellikle Meksika sınırına duvar inşa etmeyi içeren iddialı projelerle bu siyasi söylemini desteklemiştir. Bu söylemler, işlerini kaybetme veya daha düşük ücretlerle çalışma endişesi taşıyan insanların duygularına hitap eden bu stratejiler, Donald Trump'ın seçimi kazanmasına katkıda bulunmuştur (Revelli, 2019, ss. 19-27). Seçilmesinin ardından ABD Başkanı Donald Trump, yasa dışı göçle mücadelede olduğu gibi yasal göçe yönelik de olumsuz yaklaşımını Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde belirtmiştir. Bu da ABD Başkanı Donald Trump yönetiminin göçmen politikalarının sadece yasa dışı göçle sınırlı kalmayıp yasal göçe de olumsuz yaklaştığını göstermiştir (Ashford ve Nowrasteh, 2017). Bu tür popülist söylemler, toplumda kutuplaşmayı derinleştirmek suretiyle göçmenlere yönelik olumsuz algıları pekiştirebilmektedir. Aynı zamanda gerçek ekonomik, toplumsal ve siyasal sorunları perdelemek suretiyle sadece göçmenlere bağlamak, gerçek çözümlerden uzaklaşmaya neden olabilmektedir. Dolayısıyla popülist siyasetçilerin bu tür söylemlerine karşı eleştirel düşünce ve gerçeklerin üzerinde durmak önemlidir. Popülist siyasal dil, göçmenlerin, mevcut hayat tarzını ve değerler sistemini tehdit ettiği vurgusuyla dikkat çekmektedir (Taggart, 2000, ss. 101-104). Özellikle Batı ülkelerinde birçok popülist siyasetçi, göçmenler yüzünden geçmişten bugüne taşınan değerlerin tehlikeye girdiğini ileri sürmektedir (Revelli, 2019, ss. 34-36).

Bu siyasi dilin temelinde göçmenlerin kültürel, dinî veya sosyal farklılıklarının, yerli toplumun değerler sistemine uyum sağlamada zorluklar yaratabileceği veya yerli toplumun yaşam tarzının değişebileceği kaygısı bulunmaktadır. Popülist siyasetçiler, bu kaygıları körükleyerek göçmenleri "yabancı" olarak tanımlayarak ve toplumun "özgün" değerlerine vurgu yaparak destekçilerinin duygusal tepkilerini tetiklemeyi hedeflemektedir. Bu tür söylemler, göçmen karşıtı bir atmosfer yaratarak toplumda kutuplaşmaya ve ayrımcılığa katkıda bulunabilir. Aynı zamanda popülist siyasetçilerin bu vurguları, toplumun gerçek sorunlarını çözmek yerine göçmenleri suçlamak ve dikkatleri gerçek ekonomik veya sosyal sorunlardan uzaklaştırmak için bir taktik olarak da kullanılabilir. Ancak bu tür söylemlerin gerçekliği ve objektif verilere dayanması önemlidir. Türkiye'de Suriyeli göçünden sonra özellikle son dönemlerde

popülist söylemlerin öncüsü olarak Zafer Partisi örnek gösterilebilir. Partinin genel başkanı olan Ümit Özdağ, popülist söylemleri ile sıklıkla gündeme gelmiştir. Göçmenlerin toplumlar üzerindeki etkisi karmaşık ve çok yönlü olabilir. Kültürel ve değerler sistemlerinin etkileşimi, toplumun zenginliğini ve çeşitliliğini de sağlayabilir. Bu nedenle popülist siyasetçilerin göçmenlere yönelik söylemlerine eleştirel bir şekilde yaklaşmak, gerçeklikten uzaklaşan genellemelere karşı koymak ve ayrımcılığa karşı mücadele etmek önemlidir (Laleoğlu, 2023).

Sosyal medya platformları, özellikle göçmenlere karşı olumsuz bir tutum sergileyen bireylerin, spekülâtif haberler aracılığıyla devletin göçmenlere sağladığı maddi yardımların doğru olmadığını kabul edilmesine neden olabilmektedir. Türkiye’de, özellikle Suriyeliler konusunda bu tür abartılı haberlere sıklıkla rastlanmaktadır. Sosyal medyada, devletin göçmenlere büyük miktarlarda maddi yardımda bulunduğu, çocuklarının üniversitelere sınavsız girdiği veya birçok kişiye Türk vatandaşlığı verildiğine dair iddialara sıkça rastlanmaktadır. Bu tür haberler, gerçekliği yansıtmamasına rağmen çok sayıda kişi tarafından beğenilerek paylaşım yapılmaktadır. Buna benzer durumların dünya genelinde de mevcut olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla sosyal medya platformları, yabancı düşmanlığını körüklemekte veya toplumdaki kaygıları sürekli olarak beslemektedir. Bu tür haberler, insanların yanlış bilgilendirilmesine ve olumsuz algıların pekiştirilmesine yol açabilmektedir (Beriş, 2019, ss. 6-12). Suriyelilerin göçü, Türkiye'deki popülizmi çeşitli şekillerde etkilemiştir. Göçler popülist söylemleri artırma eğilimindedir. Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye yoğun şekilde gelmesi, bazı popülist siyasetçilerin ve partilerin göçmen karşıtı söylemlerini körüklemiştir. Suriyeli göçmenlere ilişkin olumsuz algılar, toplumda yabancı düşmanlığını artıran bir atmosfer yaratmıştır. Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki varlığı, bazı vatandaşların ekonomik kaygılarını pekiştirmiş ve işsizlik, gelir eşitsizliği ve kaynakların paylaşımı gibi konularda yaşanan endişeler, popülist siyasetçilerin göçmenlere yönelik suçlamalarını ve ön yargılarını beslemiş, Türkiye'deki ideolojik ayrışmayı derinleştirmiştir. Popülist siyasetçiler, göçmenleri, kendi ideolojik ajandalarına hizmet eden bir mesele olarak kullanmışlardır. Göçmenlerin dinî, etnik veya kültürel farklılıkları, toplumda kutuplaşmayı artırırken popülist söylemlerin etkisini de güçlendirmiştir. Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye etkisi, kamuoyu algısını şekillendirmiştir. Medyada yer alan haberler ve popülist söylemler, göçmenlere yönelik olumsuz algının yayılarak popülist siyasetçilerin göçmen karşıtı politikalarının desteklenmesinde ve yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Sonuç olarak, Suriyeli göçü Türkiye'deki popülizmi etkilemiş ve göçmenlere karşı olumsuz bir tutumun yayılmasına neden olmuştur. Bu durum, popülist

siyasetçilerin göçmen karşıtı söylemlerini güçlendirmiş ve toplumda kutuplaşmayı artırmıştır (Laleoğlu, 2023; Beriş, 2019, s. 15).

4.3.3. Göç ve güvenlik

Toplumların en ilkelinden en gelişmişine kadar düzene ihtiyaç duymaları kaçınılmaz bir gerçektir. Günlük yaşamın sürdürülebilmesi ve diğer faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için güvenli bir ortam gereklidir. Bu nedenle devletlerin en temel sorumluluklarından biri, vatandaşlarının can ve mal güvenliğini sağlamaktır (Karagöz, 2002, s. 11).

Güvenlik kavramı, cana ve mala yönelik herhangi bir tehlikenin bulunmadığı durumları ifade eder. Aynı zamanda yasaların etkin bir şekilde uygulandığı bir ortamı da kapsar. Türk Dil Kurumunda (TDK) güvenlik, "Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022).

Göçle güvenlik arasında bulunan ilişki karmaşık ve çok yönlüdür. Göç, insanların bir ülkeden başka bir ülkeye taşınması veya yerinden edilmesi anlamına gelirken güvenlik genellikle bir ülkenin hem iç hem de dış tehditlere karşı korunması anlamına gelmektedir. Göçle güvenlik arasındaki ilişki, göçmenlerin hareketliliğiyle birlikte ortaya çıkan çeşitli güvenlik endişelerini içermektedir.

İlk olarak, göçün potansiyel olarak getirdiği güvenlik riskleri bulunmaktadır. Bir ülkeye gelen göçmenlerin kimliklerinin doğrulanması, geçmişlerinin incelenmesi ve uyum süreçlerinin düzenlenmesi gereklidir. Göçmenlerin yasa dışı faaliyetlere karışması, terörizm, organize suçlar veya diğer suçlarla ilişkili olması gibi endişeler mevcuttur. Bu nedenle göç politikalarının güvenlik önlemlerini içermesi ve göçmenlerin uyum sağlama sürecini düzenlemesi önem taşımaktadır.

İkinci olarak, göçmenlerin kendileri de güvenlik kaygıları taşıyabilir. Savaş, siyasi baskı, insan hakları ihlalleri veya ekonomik zorluklar gibi nedenlerle ülkelerini terk eden göçmenler, hedef ülkede daha güvenli bir yaşam arayışındadır.

Üçüncü olarak, göçmenlerin entegrasyonu ve sosyal uyumu, güvenlik açısından büyük önem taşır. Başarılı bir entegrasyon süreci, göçmenlerin yerel topluma uyum sağlamasına ve

toplumsal uyumu artırmasına yardımcı olur. Dil öğrenme, eğitim, istihdam olanaklarına erişim ve sosyal ilişkiler kurma gibi süreçler desteklendiğinde güvenlik riskleri azalır. Ancak göçmenlerin dışlanması, ayrımcılığa maruz kalması veya yetersiz entegrasyon süreci, toplumsal gerilimler radikalleşme gibi güvenlik sorunlarına yol açabilir.

Son olarak, göçün güvenlik üzerindeki etkisi sınır kontrolleriyle de ilişkilidir. Sınırların etkin bir şekilde yönetilmesi, yasa dışı göç ve insan kaçakçılığının önlenmesi açısından kritik öneme sahiptir. Ancak sıkı sınır kontrolleri göçmenlerin güvenli yollarla seyahat etmesini zorlaştırabilir ve bu da insan kaçakçılığı veya tehlikeli göç yollarının artmasına neden olabilir (Sezik ve Ağır, 2015 ss. 106-118).

Göç ve güvenlik arasındaki ilişki, her ülke ve durum için farklılık gösterebilir. İdeal göç politikaları güvenlik endişelerini ele alırken aynı zamanda insani değerlere, insan haklarına ve uluslararası hukuka saygı göstermelidir. Göçmenlerin insan hakları korunmalı, yasa dışı faaliyetlerle mücadele edilmeli ve entegrasyon süreçleri desteklenmelidir. Bu şekilde göç ve güvenlik arasında dengeli bir yaklaşım sağlanabilir.

Uluslararası göç çalışmalarında "güvenlik" kavramı, genellikle devlet egemenliğinin korunması ve ulusal güvenliğin sağlanması bağlamında ele alınmıştır. Soğuk Savaş döneminde ulusal güvenlik kavramı ön plandayken 1970'lerden itibaren ve özellikle de 1973'te yaşanan petrol kriziyle beraber ekonomideki istikrarsızlığın artmasından dolayı bireylerin ve toplumların güvenliği de tartışılmaya başlanmıştır (Lee, 2004, ss. 14-17; Waisowa, 2003, ss. 59-60).

1990'larda Barry Buzan, güvenlik kavramını bağımsız kimliklerin korunması ve devletlerin tehditlerden arındırılması olarak tanımlanmış, böylece toplum ve bireylerin güvenliği, güvenlik kapsamına dâhil edilmiştir (Buzan, 1991, ss. 448-449). Devlet güvenliği, ülkenin bağımsızlığını ve ulusal bütünlüğünü korumak anlamına gelirken (Tadjbakhsh, 2014, ss. 7-9), insan güvenliği ise bireylerin tehditlere karşı korunmasını ve bu tehditlere karşı tepki gösterebilme yeteneğini içermektedir (Commission on Human Security, 2003, s. 21). Bu anlayış, beklenmedik değişiklikler karşısında risklere karşı korunmayı da vurgulamaktadır (Tadjbakhsh, 2014, s. 13).

1990'lardan itibaren BM askerî olmayan tehditlerin yanı sıra kadın, çocuk ve mülteci hakları, ırksal ayrımcılık gibi insan güvenliğiyle ilgili konulara odaklanmıştır. Bu yaklaşım, insan

merkezli güvenlik anlayışının daha fazla tartışılmasına yol açmıştır. İnsan güvenliği kavramı, resmî olarak ilk olarak BM Kalkınma Programı tarafından 1994'te yayımlanan İnsani Kalkınma Raporu'nda tanımlanmıştır. Bu raporda insan güvenliği; ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, bireysel güvenlik, toplumsal güvenlik ve siyasi güvenlik olmak üzere yedi alt başlık altında ele alınmıştır (Şimşek ve İçduygu, 2017, ss. 8-9).

Uluslararası göçlerin artışı, güvenlik kavramını uluslararası göç literatüründe sıkça kullanılan bir terim hâline getirmiştir. Bu durum, insan hareketliliğinin güvenlik sorunlarına dönüşmesine yol açmıştır. Göç ve mülteci meseleleri, devlet güvenliği, toplumsal güvenlik ve dış ilişkiler bağlamında ele alınmıştır. Göç alan devletler ve topluluklar, göçü bir tehdit unsuru olarak algımlarken aynı zamanda göç eden bireylerin karşılaştığı güvenlik sorunları da büyük bir önem taşımaktadır. Uluslararası göçle ilişkili güvenlik kavramı; devlet güvenliği, insan güvenliği ve toplumsal güvenlik perspektifleri üzerinden incelenmiştir (Collyer, 2006, ss. 267-269).

Son dönemde yaşanan mülteci akınları, devlet merkezli güvenlik anlayışını yeniden şekillendirmiştir. Avrupa'ya doğru gerçekleşen mülteci göçlerinde, yolculuk sırasında yaşanan can kayıpları, kamplardaki kötü yaşam koşulları ve sınır geçişlerinde görülen kötü muameleler, insan merkezli güvenlik anlayışının işleyişini yeniden sorgulamaya açmıştır. Türkiye, uzun yıllardır göç alan bir ülke olarak Avrupa'ya yönelik göç bağlamında güvenlik kavramını yeni bir tartışma konusu hâline getirmiştir (Şimşek ve İçduygu, 2017, s. 6).

Bu bağlamda göç ve mülteci sorunları, devlet güvenliği, toplum güvenliği ve dış ilişkiler açısından ele alınmıştır. Göç alan ülkeler, bu güvenlik sorunlarını tehdit unsurları olarak görmekte ve bu durum, göç eden bireylerin karşılaştığı güvenlik sorunlarının önemini artırmaktadır. Uluslararası göçle ilgili güvenlik kavramı; devlet güvenliği, insan güvenliği ve toplumsal güvenlik perspektiflerinden değerlendirilmiştir (Şimşek ve İçduygu, 2017, ss. 6-7).

Mülteci akınları, devlet merkezli güvenlik algısını yeniden şekillendirmiştir. Avrupa'ya yönelik göç sürecinde mültecilerin hayatlarını kaybetmesi, olumsuz yaşam koşulları ve sınır geçişlerinde maruz kaldıkları kötü muameleler, insan merkezli güvenlik anlayışının yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. Türkiye gibi uzun yıllardır göç alan ülkelere bile Avrupa'ya yönelik göç bağlamında güvenlik kavramı yeni bir tartışma konusu hâline gelmiştir (Şimşek ve İçduygu, 2017, s. 7).

Uluslararası göçlerin artışı, güvenlik kavramını yeniden şekillendirmiştir. Göç ve mülteci sorunları, devlet güvenliği, toplum güvenliği ve dış ilişkiler açısından önemli bir tartışma alanı hâline gelmiştir. Göç alan devletler ve toplumlar, bu güvenlik sorunlarını tehdit unsuru olarak algılamakla göç eden bireylerin karşılaştığı güvenlik sorunları da büyük bir önem taşımaktadır (Collyer, 2006, ss. 257-259; Şimşek ve İçduygu, 2017, ss. 7-8).

Soğuk Savaş sonrası dönemde insan hareketliliği, devletler tarafından “güvenlik” sorunu olarak tanımlanmıştır (Brettell ve Hollifield, 2000, s. 43). Devletler, ulusal güvenlik kaygıları nedeniyle göçmenleri potansiyel bir tehdit olarak görüp uluslararası göç hareketlerini sınırlandırmak için çeşitli politikalar geliştirmiştir. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırıların ardından küresel terörizm kavramı daha da önem kazanmış ve göç meselesi kontrol altına alınması gereken bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede göç olgusu, insan odaklı yaklaşımdan ziyade "güvenlik" perspektifiyle ele alınmış ve göç politikaları, sınır güvenliğinin korunması doğrultusunda şekillendirilmiştir (Şimşek, 2017, ss. 13-15).

Kopenhag Okulu perspektifine göre güvenlik, askerî tehditlerle sınırlı kalmayıp daha geniş bir çerçevede ele alınmalıdır. Göç, güvenlik üzerinde çeşitli etkileri olan bir faktör olarak değerlendirilmektedir. İnsan güvenliği bağlamında göçmenlerin insan hakları ve güvenliği büyük önem taşımaktadır. Toplumsal uyum ve entegrasyon açısından göçmenlerin yerel toplumlarla ilişkileri ve topluma katılım süreçleri güvenlik açısından dikkate alınmalıdır. Ekonomik etkiler bağlamında göçmenler iş gücü piyasasında yer almakta ve ekonomik kaynaklara erişim sağlamaktadırlar. Ancak bu durum, yerel nüfus üzerinde ekonomik dalgalanmalara neden olabilmekte ve riskleri oluşturabilmektedir. Ayrıca yoğun göç hareketlerinin yaşandığı bölgelerde sınırların kontrolsüz geçişi, kaçakçılık, insan ticareti, terörizm ve organize suç gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle göç yönetimi, sınırların güvenliği ve iş birliği önlemleri, güvenlik açısından büyük önem taşımaktadır. Kopenhag Okulu, göçün güvenlik üzerindeki etkilerini çeşitli boyutlarda değerlendirerek güvenlik politikalarının geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Baysal ve Lüleci, 2015, ss. 70-74).

Eleştirel güvenlik çalışmaları, "insan güvenliği" kavramının önemini vurgulayarak yalnızca politik olaylara değil insanların günlük yaşamlarında karşılaşılabileceği ekonomik ve sosyal tehditlere de dikkat çekmiştir. Bu bağlamda insan güvenliği kavramı, ilk kez BM Kalkınma Programı tarafından 1994'te yayınlanan "İnsani Güvenliğin Yeni Boyutları" adlı raporda

ele alınmıştır. 2003'te yayımlanan "Şimdi İnsan Güvenliği" adlı rapordaysa insan hakları, kültürel özgürlükler, demokrasi ve cinsiyete dayalı sorunlar gibi konular da insan güvenliği kapsamında değerlendirilmiştir. Göç, özellikle zorunlu göç, insan güvenliği için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle insan güvenliği kavramının yalnızca vatandaşları değil göçmenleri de kapsamı gerektiği açıktır (Gök, 2016, s. 71). Göç, insanların ekonomik, sosyal veya siyasi açıdan güvencesizlik hissettiklerinde başvurdukları bir hareket olarak görülmektedir. Göç sürecinde ve sonrasında göçmenler ayrımcı politikalara maruz kalabilmekte, sınır güvenliği nedeniyle hayatlarını riske atabilmekte, göç ettikleri ülkede ekonomik eşitsizliklerle karşılaşabilmekte, sosyal izolasyon yaşayabilmekte ve ırkçılıkla ayrımcılığa maruz kalabilmektedir ki bu durumlar da insan güvenliği için bir tehdit oluşturmaktadır. Ancak göç olgusu çoğunlukla göçmenlerin güvenliği yerine ulus devletlerin güvenliği bağlamında ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, göçmenlerin "suçlu" olarak gösterilmesine yol açmaktadır. Bunun en güncel örneklerinden biri, Suriyeli mültecilerin komşu ülkeler üzerinden Avrupa'ya ulaşma çabalarıdır (Şimşek, 2017, ss. 21-25).

Suriye'de başlama iç savaşıyla birlikte Orta Doğu'da büyük bir göç dalgası yaşanmıştır. Bu göç hareketinin temel nedeni, güvenliğin tamamıyla ortadan kalkmış olmasıdır. Savaş, zulüm ve katliamlar nedeniyle insanlar daha güvenli bölgelere göç etmiş, ardından ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan daha iyi koşullar arayarak tekrar göç etmeye çalışmışlardır. Bu göç hareketleri, göç bölgesinde ve göç alanında güvenlik sorunlarına yol açmaktadır. İnsan güvenliği kavramı, sağlık, siyasal, gıda, çevre, toplum, birey ve ekonomik güvenlik gibi alanları içermektedir ve göç hareketleri bağlamında da ele alınmaktadır. AB ülkelerine güvenlik gerekçesiyle gelen göçmenler çoğu zaman bir tehdit olarak algılanmakta ve bu haklardan yararlanılmayıp geri gönderilmektedir. Bu durum, göç politikalarının gelecekte nasıl şekilleneceği konusunda önemli bir tartışma yaratmaktadır (Gök, 2016, ss. 78-79).

Suriye'deki iç savaşın etkisiyle Türkiye'ye gerçekleşen büyük ölçekli "zorunlu kitlesel göç"ten dolayı ev sahibi ülkenin vatandaşları arasında çeşitli endişeler doğmuştur. Göçmen sayısının fazlalığı ve bölgedeki riskleri, Türkiye'nin sınır güvenliği üzerinde baskı oluşturmıştır. Orta Doğu'da süregelen hem siyasi hem de ekonomik istikrarsızlık, Türkiye'nin sınırlarının güvenliği için tehlike arz etmektedir. 2003'ten sonra Irak'taki otorite boşluğu ve Suriye'de oluşan kaos ortamı, Türkiye bu ülkelerle ilişkilerinde ciddi güvenlik riskleri yaratmıştır. PKK, YPG, PYD, IŞİD gibi terör örgütlerinin faaliyetleriyle sınır kaçakçılığı, Türkiye'nin sınır

güvenliği için tehdit oluşturmaktadır. Türkiye, güvenlik tedbirlerini artırırken aynı zamanda Suriyelilere insani yardım ve koruma sağlama sorumluluğunu da üstlenmiştir. Bu durum, sınır güvenliği ile insani yardım dengesi açısından önemli bir zorluk oluşturmaktadır. Bu bağlamda Suriye'den Türkiye'ye yapılan zorunlu göç, Türkiye'nin sınır güvenliği açısından ciddi zorluklar ve risklere yol açmıştır. Bu durum, Türkiye'nin güvenlik birimlerinin ve yetkililerinin sınırlardaki güvenlik tedbirlerini güçlendirmesini gerektirirken aynı zamanda insani yardım ve koruma ihtiyaçlarının da göz ardı edilmemesi önemlidir.

Suriyelilerin genellikle şehirlerde çarpık kentleşmenin yoğun olduğu bölgelerde yaşamaları, suça karışma ihtimallerini artırmakta ve suç örgütleri tarafından kullanılma olasılıklarını yükseltmektedir. Suça karışan ya da karışabilecek Suriyelilerin cezalandırılma olasılığı düşüktür. Kayıtlı olsalar dahi bir Suriyeli suç işledikten sonra ülkesine kaçma veya hukuki yaptırımdan kaçınma riski neredeyse yok denecek kadar azdır. Suçluların cezasız kalması, ev sahibi toplumda infiale yol açabilir. Nitekim Gaziantep'te Suriyeli bir çalışanın işvereni öldürdükten sonra kayıplara karışması ve sonrasında yaşanan olaylar, bu durumun örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Sezik ve Ağır, 2015 ss. 106-118).

Güvenlik açısından en riskli grup, kayıt dışı göçmenlerdir. Bu kişiler arasında yabancı istihbarat örgütleriyle bağlantılı olanlar ya da suça eğilimli bireylerin bulunduğu düşünülmekte; bazı kişilerinse cezai yaptırımlardan kaçınmak amacıyla kayıt yaptırmadıkları değerlendirilmektedir. Bu durum, kayıt dışı sığınmacıların takip edilmesi ve yerel yetkililer tarafından güvenlik önlemlerinin artırılmasını gerektirmektedir. Etkili bir göç yönetimi için sığınmacıların kimlik tespitlerinin yapılması, düzenli güvenlik kontrollerinden geçirilmesi ve suç işleyenlerin adalet önüne çıkarılması büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda sığınmacıları suça yönelten faktörlerin belirlenmesi ve bu sorunları ortadan kaldırmaya yönelik sosyal politikaların geliştirilmesi gerekmektedir (Gök, 2016, ss. 78-79).

Suriye'deki iç savaşın uzaması ve ne zaman sona ereceğine dair belirsizlik Türkiye ve diğer komşu ülkelerdeki göçmenlerin ülkelerine geri dönme umutlarını yitirmelerine ve yeni bir yaşam arayışına yönelmelerine sebep olmuştur. Bir kısmı daha iyi yaşam koşulları sunan Avrupa'ya ulaşmak istemekte ancak Avrupa ülkelerinin sığınmacı kabulüne yönelik kısıtlamaları nedeniyle yasa dışı yolları tercih etmektedirler. Bu durum da ölüm riskini de beraberinde getirmektedir. Türk kara sularından en yakın Yunan adalarına geçmeye çalışırken boğulan

ya da son anda kurtarılan Suriyelilere ilişkin haberler sıkça gündeme gelmektedir. Yunan sahil güvenlik güçlerinin Suriyelilerin bulunduğu tekneleri batırmaya çalıştığına dair iddialar basında yer almakta, ayrıca insan kaçakçılığı şebekeleri Türkiye için bir güvenlik sorunu teşkil etmektedir (Sezik ve Ağır, 2015 ss. 106-118).

Bu gelişmeler, hem göçmenlerin yaşadığı insani trajediyi hem de yasa dışı göçle bağlantılı güvenlik risklerini gözler önüne sermektedir. Göçmenleri bu tür riskli yolculuklara iten temel sebepler; umutsuzluk ve gelecek kaygısıdır. Bu nedenle göçmenlerin güvenli bir şekilde uluslararası koruma altına alınması, yasa dışı göç ve insan kaçakçılığının önlenmesi adına uluslararası iş birliğinin ve insani yardımların artırılması gerekmektedir. Aynı zamanda göçmenlere barınma, eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel haklarının sağlanması, toplumsal gerilimleri azaltmaya yardımcı olabilir. Nihai çözüm ise Suriye’de barışın sağlanması ve istikrarın yeniden tesis edilmesidir. Göçmenlerin ülkelerine güvenli ve onurlu bir şekilde dönüşlerini mümkün kılacak diplomatik çabaların sürdürülmesi hayati önem taşımaktadır.

Göçmenlerle ilgili en büyük güvenlik risklerinden biri, yerel halk arasında artan tepkilerin provokasyonlarla şiddet olaylarına dönüşme ihtimalidir. Bu tür gerginliklerin örnekleri, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı hemen her sınır ilinde gözlemlenmektedir. Eğer bu süreç, etkin bir şekilde yönetilmezse Temmuz 2014’te Gaziantep ve Kahramanmaraş’ta yaşanan olayların benzerleri, göçmen nüfusun fazla olduğu diğer şehirlerde de meydana gelebilir. Yerel halktan yükselen tepkilerin en tehlikeli sonucu, Suriyelilerin kendi güvenliklerini sağlamak için örgütlenmeye yönelmeleridir. Son dönemde Suriyeliler arasında ortak hareket etme ve dayanışma grupları kurma eğilimi gözlemlenmektedir. Bu durum, küçük çaplı adli olayların toplumsal krizlere dönüşmesine yol açabilir. Suriyeli grupların örgütlenmesi, toplumdaki kutuplaşmayı artırarak sosyal uyumu zorlaştırmaktadır. Yerel halkın tepkileri, Suriyelilerin toplum içindeki konumlarını ve entegrasyon süreçlerini olumsuz etkilemekte, iki grup arasındaki güven ilişkisini zedelemektedir. Toplumsal kutuplaşmanın önüne geçmek için yerel halkın endişelerine yönelik etkili iletişim stratejileri geliştirilmesi ve toplumlar arası uyumu artırmaya yönelik projelerin hayata geçirilmesi önemlidir. Suç işleyen herkesin adalet önünde hesap vermesi sağlanmalı, hukukun üstünlüğü korunmalı ve güvenlik politikaları etkin şekilde uygulanmalıdır. Ayrıca hükûmetlerin göçmenlerin güvenliği ve entegrasyonu konusunda somut politikalar üretmesi gerekmektedir. Bu şekilde güvenlik risklerinin azaltılması ve toplumların birlikte yaşama becerilerinin geliştirilmesi mümkün olabilir (Orhan ve Şenyücel, 2015, ss. 34-43).

Göçmenlerin topluma entegre edilmesinin mümkün olmadığı durumlarda gönüllü geri dönüş süreçlerinin hızlandırılması ve insani koşullarda yürütülmesi de önemli bir seçenek olarak değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda alınacak önlemler, güvenlik risklerini azaltırken toplumlar arasındaki birlikte yaşama kültürünü de güçlendirebilir.

Siyasi ve güvenlik açısından en ciddi risklerden biri, yerel halk arasında Suriyelilere yönelik artan tepkilerin zamanla şiddet içeren kitlesel olaylara dönüşme ihtimalidir. Özellikle kolluk kuvvetlerinin Suriyelilere yönelik adaleti zedeleyebilecek ayrıcalıklı tutumları, yerel halk arasında büyük tepkilere yol açmaktadır. Bu tür örnekler, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı pek çok ilde gözlemlenmektedir. Yerel halkın tepkisinin en tehlikeli sonucu, her iki tarafın da kendi güvenliklerini sağlama ve kendi adaletlerini tesis etme ihtiyacı hissederek örgütlenmeye yönelmeleridir (Ulutaş ve diğerleri, 2015, ss. 22-23).

Güvenlik açısından bir diğer önemli hususa yerel halkın terör saldırılarına karşı kendilerini savunmasız hissetmeleridir. Suriyeliler arasında provokasyon yaratmak veya Türkiye'ye zarar vermek isteyen kişilerin bulunabileceği düşüncesi yaygınlaşmıştır. Bu kaygı, özellikle sınır bölgelerinde daha belirgin hâle gelmektedir. Suriyelilerin terör eylemlerine karışması, tüm Suriyelilere yönelik algıyı olumsuz etkileyerek daha büyük güvenlik tehditlerine yol açabilmektedir (Orhan ve Şenyücel, 2015, ss. 51-67).

Suriyeli göçü, Türkiye'yi birçok açıdan güvenlik riskleriyle karşı karşıya bırakmıştır. Suriye'de iç savaşın başlamasından bu yana Türkiye yaklaşık üç milyon Suriyeliyi kabul etmiştir. Bu büyük göç dalgası, Türkiye'nin güvenlik dinamiklerini değiştirerek bazı yeni güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin Suriyelileri kabul etmesi, sınır güvenliğinin artırılmasını zorunlu kılmıştır. Yasa dışı geçişlerin ve kaçakçılığın önlenmesi, sınır güvenliğinin en önemli unsurlarından biri hâline gelmiştir. Ayrıca Suriyeliler arasında bazı radikalleşmiş bireyler veya terör örgütleriyle bağlantılı kişiler olabileceği endişesi de bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye, terörle mücadelede çeşitli önlem almış ve terör saldırılarına karşı güvenlik tedbirlerini artırmıştır (Şen, 2016, ss. 77-83).

Öte yandan Suriyelilerin yerel halkla ekonomik rekabet içine girmesi, barınma sorunları yaşaması ve iş gücü piyasasında dengeyi değiştirmesi, iç güvenlik açısından risk teşkil

edebilmektedir. Bu durum, sosyal gerilimlerin artmasına, çatışmaların ortaya çıkmasına ve suç oranlarının yükselmesine neden olabilir. Sosyal uyum sürecinin başarısız olması, dil engelleri ve entegrasyon eksikliği, göçmenlerin toplumla bütünleşmesini zorlaştırarak toplumsal huzursuzluğu tetikleyebilir (Ulutaş ve diğerleri, 2015, ss. 13-17).

Ayrıca Suriyelilerin büyük bir kısmının yasa dışı yollardan Türkiye'ye giriş yapması, insan kaçakçılığı ağlarının gelişmesine ve suç örgütlerinin faaliyetlerini artırmasına zemin teşkil etmektedir. Tüm bu faktörler göz önüne alındığında, Suriyeli göçü Türkiye'yi güvenlik açısından ciddi şekilde etkilemiştir. Türkiye, bu göç dalgasıyla mücadele etmek ve güvenlik endişelerini gidermek amacıyla çeşitli tedbirler almış, aynı zamanda Suriyelilere insani yardım sağlamaya devam etmiş ve uluslararası toplumdan destek talep etmiştir (Şen, 2016, s. 94).

5. SONUÇ

Aralık 2010’da başlayan Arap Baharı, Mısır, Libya gibi devletlerde rejim değişikliğiyle sonuçlanırken Suriye’de ise iç savaşa dönüşmüştür. Bu durum Suriye’nin hem coğrafi konumu hem de bölgesel ve küresel güçlerle ilişkileri nedeniyle başta komşu devletler ve Avrupa devletleri olmak üzere uluslararası ilişkiler aktörlerini de etkileyen bir dönemi başlatmıştır. 2011-2024 döneminde yaşanan iç savaş, Suriye’yi derinden etkileyerek yaklaşık beş milyon Suriyelinin göç etmesine yol açmıştır. Bunların çoğunluğu başta Türkiye olmak üzere komşu devletlere göç ederken diğerleri de Avrupa devletlerine sığınmacı olarak yerleşmeye çalışmıştır. Suriye toplumunun geneli Beşar Esad rejiminin devrilmesini isteyerek küçük gruplar şeklinde örgütlenmişlerdir. Bu örgüt yapılarıyla Beşar Esad rejimi arasında yaşanan iç savaş, uluslararası boyut kazanarak insani krize dönüşmüştür.

Türkiye, Beşar Esad rejiminin değişmesini desteklerken kendi ülkesine etkilerinin de minimum seviyede olmasını istemiştir. Aynı zamanda Türkiye, insancıl bakış açısı sergileyerek din, dil, ırk ayrımını gözetmeksizin kendisine göç eden Suriyelileri korumayı bir görev olarak üstlenmiştir. Türkiye ile 911 kilometre sınıra sahip olan Suriye’de yaşanan iç savaşın Türkiye’yi etkilememe gibi bir ihtimalin zayıf olduğu bilinen bir gerçektir. Bu nedenle Suriye’de yaşanan iç savaş ve bu iç savaş esnasında da yaşanan olaylar, ABD’den daha çok Türkiye’yi etkilemektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin ABD’den hem daha hızlı hem de etkin çözümler üretmesi doğal karşılanmaktadır. 2024’te Suriye’de yaşanan rejim değişikliği, Türkiye’nin dış politikasındaki bu etkin çözümlerin bir sonucu olmuş ve Türkiye’nin çıkarlarıyla örtüşmüştür.

Genel olarak 2011-2024 döneminde yaşanan Suriye iç savaşında Türkiye’nin stratejisi Beşar Esad rejiminin düşmesi yönünde olmuştur. Aslında bu sürecin de ağır kayıplar vermeden hızlı ve sancısız olması gerektiğini savunmuştur. Özellikle Suriye’de yaşanan insani krizler kabul edilmemiş ve rejim sonrası süreçte barışçıl ortam sağlanması için doğru adımlar atılması gerektiği vurgulanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Özellikle 2003’te yaşanan 1 Mart tezkeresinden sonra Türkiye’nin politik argümanlarıyla ABD’nin politikası çoğu zaman uyuşmamış, bu durum ikili ilişkilerde güven eksikliğinin oluşmasına yol açmıştır. İlişkilerdeki güven eksikliğinin oluşumuna yol

açan konulardan biri de Suriye iç savaşıdır ve tarafların bu savaşa olan bakış açılarındaki farklılıklardır. Bir başka ifadeyle iki devlet Suriye’deki iç savaş sürecine aynı perspektiften bakmamış, Türkiye bu süreçte daha hızlı ve etkin bir çözüm üretmek isterken ABD ise bu süreci hem yavaş hem de pasif atlatmayı yeğlemiştir. Doğrusu ABD bu süreçte ne yaptığı ve nasıl bir tavır aldığı tam manasıyla anlaşılmamıştır. Türkiye, bu süreçte ABD’den beklediği desteği alamazken üstüne ABD’nin Kürdistan İşçi Partisine (Partiya Karkerên Kurdistanê-PKK) ve bunun Suriye uzantılı Yekîneyên Parastina Gel/Partiya Yekîtiya Demokrat’a (YPG/PYD) verdiği destek ikili ilişkileri güven çıkmazına doğru sürüklemiştir.

21. yüzyılda ikili ilişkiler incelendiğinde ilk olarak 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırılardan sonra iki devletin terörle mücadelede iş birliği yaparak birlikte operasyonlar gerçekleştirdikleri görülmüştür. Yalnızca terörle mücadelede değil El-Kaide gibi terör örgütlerine destek veren devletlere karşı da iş birliği yapılmıştır. 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırılardan sonra ABD Orta Doğu bölgesine yönelirken Türkiye de bu bölgede ABD için kilit konumuna gelen devletlerden biri olmuştur. Fakat 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırılardan sonra El-Kaide gibi terör örgütleriyle mücadelede iş birliği yapmak olan iki devletin PKK/YPG/PYD konusunda aynı çerçeveden bakmadığı görülmüştür. Uzun süredir PKK terör örgütüyle mücadele eden Türkiye’ye karşı ABD’nin PKK/YPG/PYD’yi desteklediği, bu örgüte silah ve eğitim desteği sağladığı ve bu nedenle Türkiye’nin güvenini kaybettiği bilinen bir gerçektir. Burada El-Kaide terör örgütünden zarar gören ABD’nin, Türkiye’nin PKK/YPG/PYD konusundaki soruna samimi davranmayarak öz ulusal çıkarları yönünde harekette bulunmuştur.

Suriye’de başlayan Arap Baharı’nın iç savaşa dönüşmesi ve bu iç savaş sürecinde ikili ilişkilerin incelenmesi neticesinde bu ilişkilerdeki sorunların en temeli tarafların Suriye’ye yönelik politikası konusunda olduğu öne çıkmıştır. Türkiye, Suriye’deki Arap Baharı’nı desteklemiş, Suriye’de demokratik bir yönetim sisteminin oluşacağını ve yeni bir dönemin başlayacağını düşünmüştür. Fakat ABD, Suriye’de Beşar Esad rejimine sessiz kalmış, Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) ile mücadele adı altında PKK/YPG/PYD’yi desteklemiştir. Suriye’deki iç savaşın en şiddetli olduğu dönemlerde seçim sürecinde olan ABD, iç savaş sürecinde yaşananlara sessiz kalmış ve bu görevi PKK/YPG/PYD’ye devretmiş gibi davranmıştır. Bir başka ifadeyle Suriye’deki iç savaş sürecinde ABD, Beşar Esad rejiminin devrilmesinden sonra ülkede El-Nusra gibi İslamcı bir yönetimin iktidara gelmesini istememiş rejime yönelik müdahale konusunda da bu nedenle isteksiz davranmıştır.

Suriye'deki iç savaş süreciyle birlikte Türkiye'de güvenlik politikalarının oluşturulduğu görülmüştür. Türkiye, 2011'de Suriye'de başlayan iç savaş yüzünden kendisini güvenlik tehdidi altında görmeye başlamıştır. Bundan dolayı da Türkiye güvenlik odaklı politikalar oluşturarak yürütmeye başlamıştır. Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin giderek artması ve Suriye'de kimyasal silahlar kullanılarak yerel halkın zarar görmeye başlaması sonucu Türkiye'nin dış politikasında Suriye'ye yönelik insani müdahale konusu da masaya yatırılmıştır. ABD'nin buna yönelik tutumu da yine Türkiye ile farklılık göstermiştir. Türkiye, Suriye'ye yönelik insani müdahalede bulunulması gerektiğini ileri sürmüş fakat ABD'den destek alamamıştır. Türkiye'nin olası bu insani müdahaledeki amacı yaşanan politik ve ekonomik istikrarsızlığın önüne geçmek, daha fazla kan dökülmesini önleyerek yerel halkın zarar görmesini engellemek ve Türkiye'ye gelen Suriyeli göçmenleri durdurmadır. Suriye'deki iç savaş sürecinde yaşananlar Türkiye'yi tehdit eder duruma gelmiştir. Ancak ABD, Suriye'ye müdahale edilmemesi gerektiğini ileri sürmüş, insani müdahalenin de Birleşmiş Milletler (BM) aracılığıyla alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu gelişmeler ışığında Fransa gibi Avrupa devletleri insani müdahaleye gereksinim olmadığı neticesine varmıştır. Bir başka ifadeyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), koruma sorumluluğunu uygulamada başarısız olmuştur.

15 Temmuz 2016 tarihindeki darbe girişiminden sonra ikili ilişkiler değerlendirildiğinde iki devletin Suriye politikasının giderek ayrıştığı görülmüştür. Özellikle vekâlet savaşlarının yaşandığı Suriye'de küresel güçler kendi çıkarları için bölgedeki yapılanmalarla ilişkiler kurmuşlardır. Bu çerçevede ABD de IŞİD ile mücadele konusunda PKK/YPG/PYD terör örgütüne ilişkiler kurarak destek vermiş, bu da Suriye'deki otorite boşluğunun terör örgütüyle doldurulmasına yol açmıştır. Türkiye ise bölgedeki terör örgütünü engellemek için Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile iş birliği yapmıştır. Sonuçta ikili ilişkiler, tarafların destekledikleri yapılanmalarla farklılık göstermiştir.

Bu dönemde Türkiye ile ABD arasında yaşanan ilişkilerin Suriye boyutlu sıkıntıları, Türkiye'nin Rusya Federasyonu (RF) ile yakınlaşmasına yol açmıştır. Özellikle 15 Temmuz 2016 tarihindeki darbe girişiminden hemen sonra RF'nin Türkiye'deki hükûmete destek vermesi, Türkiye'nin RF ile ilişkilerinin gelişmesine ve uçak düşürme gibi krizlerin aşılmasına katkı sağlamıştır. ABD ise bu yakınlaşmadan endişe duymaya başlamıştır.

ABD'nin, Suriye iç savaş sürecinin hem yavaş hem de pasif atlatma temelli politikası; isteksiz müdahalecilikle zoraki tepkisellik arasında gidip gelmiştir. Türkiye'nin ise hem hızlı hem de etkin çözümler üretme politikasıyla iç savaş sürecinde yaşananlara artık seyirci kalamayacağını ileri sürerek gerçekleştirdiği askeri operasyonlarla başta ABD olmak üzere küresel güçlere ne kadar kararlı olduğunu kanıtlamıştır. ABD'den beklediği desteği alamayan Türkiye, düzenlediği askerî operasyonlarla hem Suriye'nin kuzeyini terör örgütlerinden temizledi hem de bölgede güven ortamını sağladı. ABD'nin bu süreçteki pasif tutumunun sebebiyse Afganistan ve Irak politikalarının başarısızlığına dayandırmak mümkündür.

Türkiye meşru müdafaa hakkını kullanarak Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtlarını gerçekleştirmiştir. Böylece Türkiye, bölgenin güvenlikleştirilmesine katkı sağlayarak Suriye'nin kuzeyinde terör koridorunu engellemiştir. IŞİD'e karşı yapılan Fırat Kalkanı harekâtı genel olarak ABD tarafından desteklenirken PKK/YPG/PYD'ye karşı yapılan Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtlarıysa ABD tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

Sonuçta Suriye'deki iç savaş süreci, Türkiye'yle ABD arasındaki ikili ilişkileri ciddi bir şekilde etkilemiştir ve bu ilişkiler Suriye ekseninde kırılmaya neden olmuştur. Türkiye'nin bir bölgesel güç olarak sorunların çözümüne yönelik ABD'nin desteğini almadan ulaşmaya yönelmesi, ikili ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Suriye'deki iç savaş süresince ABD'den beklediği desteği alamayan Türkiye, PKK/YPG/PYD'ye karşı gerçekleştirdiği askerî operasyonlarda ABD tarafından tepkiyle karşılanmış sadece IŞİD'e karşı mücadelede birliktelik geliştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abacı, C. (2016). *Suriye kaynaklı göçün Türkiye'nin göç politikalarının kurumsallaşması üzerine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Acun, C. ve Keskin, B. (2016). *PKK'nın kuzey Suriye örgütlenmesi: PYD-YPG*. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayınları (SETA).
- Adıbelli, B. (2012). *Arap Baharı ve Suriye: Emperyalizm oyununda ikinci perde*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2015). *Afet raporu: Suriye*. <https://www.afad.gov.tr/tr/IcerikDetay1.aspx?IcerikID=848&ID=16> adresinden 15 Mart 2023 tarihinde erişildi.
- Akgün, B. (2012). ABD'nin Suriye politikası. B. Akgün (Ed.), *Suriye krizinde bölgesel ve küresel aktörler (Perspektifler, sorunlar ve çözüm önerileri)* içinde (ss. 10-13). Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE).
- Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 58-83.
- Akkoyunlu Ertan, K. ve Ertan, B. (2017). Türkiye'nin göç politikası. *İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar*, 1(2), 7-39.
- Aktaş, M. (2012). *Arap Baharı: Ortadoğu'da demokrasi arayışı ve Türkiye modeli*. Ankara: Nobel.
- Akyener, O. (2018). *Suriye iç savaşı: Enerji, güvenlik ve siyaset boyutlarıyla*. Ankara: Türkiye Enerji Vakfı (TENVA).

Akyüz, Ç. (2020). *Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara yönelik politikalarının güvenlik bağlamında değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Altundeg r, N. ve Yılmaz, M. E. (2016). İç savaştan bölgesel istikrarsızlığa: Suriye krizinin Türkiye'ye faturası. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 289-301.

Anadolu Agency. (2021, 15 January). Syrian national army thwarts infiltration attempt by Assad regime, Russia. *Daily Sabah*. <https://www.dailysabah.com/politics/syrian-national-army-thwarts-infiltration-attempt-by-assad-regime-russia/news> adresinden 7 Ocak 2023 tarihinde erişildi.

Arslan, R. (2016, 13 şubat). Türkiye-ABD soz duellosunun perde arkası. *British Broadcasting Company (BBC) News Türkçe*. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160212_abd_turkiye adresinden 19 Eylül 2022 tarihinde erişildi.

Ashford, E. ve Nowrasteh, A. (2017). Immigration in the national security strategy. *Cato Instute*. https://www.cato.org/blog/immigration-nationalsecuritystrategy?gclid=CjwKCAiAjuPRBRBxEiwAeQ2QPnheOMujj4iypO9gWozMX0v7j0QMeGQorrmx2m3ngwQuloOJgvXv8hoChWgQAvD_BwE adresinden 21 Ekim 2023 tarihinde erişildi.

Ashford, E. ve Shiffrinson, J. R. (2018). Trump's national security strategy: A critics dream. *Texas National Security Review*, 1(2), 139-144.

Atılğan, D., Serin, E. ve G n y, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de g   yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 37-60.

Aydın, G. ř. (2022). Suriye savaşı'nda Avrupa Birliği (AB)'nin mülteci ve sığınmacı siyaseti. *Liberal Düşünce Dergisi*, 27(105), 107-134.

- Aydın Düzgüt, S. ve Keyman, E. F. (2017). *The Trump presidency and the rise of populism in the global context*. İstanbul: İstanbul Policy Center.
- Aytekin, İ. ve Uçan, O. (2018). Ticaret savaşları ve korumacı politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye ilişkileri bakımından bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 851-862.
- Balbay, M. (2006). *Suriye raporu*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Barışık, S. (2020). Göç kavramı, tanımı ve türleri. S. Barışık (Ed.), *Küreselleşen dünyada fırsat eşitliği arayışında uluslararası göç ve Türkiye'nin Suriye deneyimi* içinde (ss. 1-24). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Barkey, H. J. (2012). Turkish-Iranian competition after the Arab Spring. *Survival: Global Politics and Strategy*, 54(6), 139-162.
- Barkey, H. J. (2014). Turkey's Syria predicament. *Survival: Global Politics and Strategy*, 56(6), 113-134.
- Baykan, E. (2020). *Suriyeli göçü ve sosyal uyuma ilişkin yerel toplumun görüşleri: Altındağ örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bayraklı, C. (2007). *Dış göçün sosyo-ekonomik etkileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Bayrambey, E. (2014, 30 Aralık). Suriye iç savaşı: Türkiye'nin tutumu ve savaşın Türkiye'ye etkileri. *Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları (TUIÇ) Akademi*. <https://tuicakademi.org/suriye-ic-savasi/> adresinden 13 Şubat 2024 tarihinde erişildi.
- Baysal, B. ve Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag okulu ve güvenlikleştirme teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 61-96.

Beriş, H. E. (2019). Göç ve kimlik olgularının popülizm ve demokrasi bağlamında değerlendirilmesi. B. Karabulut, M. N. Alkan, F. Purtaş ve K. E. Çelik (Ed.), *Kimlik ve Göç Çalışmaları Uluslararası Sempozyumu 16-18 Aralık 2019, Ankara* içinde (ss. 1-18). Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

Bilgin, İ. (2019). Suriye iç savaşı'nda küresel ve bölgesel güçlerin kesişen müdahaleleri: Nedenler, yöntemler ve zamanlama. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 2(1), 1-19.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (1951). <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> adresinden 18 Eylül 2024 tarihinde erişildi.

Black, I. (2015, 30 December). Middle East still rocking from first World War pacts made 100 years ago. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/on-the-middle-east/2015/dec/30/middle-east-still-rocking-from-first-world-war-pacts-made100-years-ago> adresinden 12 Aralık 2023 tarihinde erişildi.

Blitz, D. (2014). *The Arab spring: A parsimonious explanation of recent contentious politics*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Radboud University, Political Science Danie, Nijmegen.

Bostan, H. (2018). Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin uyum, vatandaşlık ve iskân sorunu. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 38-88.

Bou Nassif, H. (2020). *Endgames: Military response to protest in Arab autocracies*. New York: Cambridge University Press.

Bozdağlıoğlu, Y. (2014). Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 180(180), 9-32.

Bölükbaşı, Y. Z. (2023). Milliyetçilik-göç ilişkisi üzerine teorik bir perspektif. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 44-65.

Brands, H. (2021, 16 March). Is American internationalism dead? Reading the national mood in the age of Trump. *War on the Rocks*. <https://warontherocks.com/2017/05/is-american-internationalism-deadreading-the-national-mood-in-the-age-of-trump/> adresinden 6 Ağustos 2022 tarihinde erişildi.

Brettell, C. ve Hollifield, F. (2000). *Migration theory: Talking across disciplines*. London: Psychology Press.

British Broadcasting Company News Türkçe. (2018). http://www.bbc.com/turkce/haberler/2018/12/193487_abd_turkiye adresinden 11 Eylül 2022 tarihinde erişildi.

Buzan, B. (1991). New patterns of global security in the twenty-first century. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 67(3), 431-451.

Cambridge Dictionary. (2020). <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/nation> adresinden 14 Şubat 2023 tarihinde erişildi.

Chivers, C. J., Schmitt, E. ve Mazzetti, M. (2013, 21 June). In Turnabout, Syria rebels get Libyan weapons. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2013/06/22/world/africa/in-a-turnabout-syria-rebels-get-libyan-weapons.html> adresinden 21 Mart 2024 tarihinde erişildi.

Civak, C. (2019). *Suriye krizi çerçevesinde Avrupa Birliği'nin göç politikası: Almanya örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Clarke, M. ve Ricketts, A. (2017). Donald Trump and American foreign policy: The return of the Jacksonian tradition. *Comparative Strategy*, 36(4), 366-379.

Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu tarihi*. (M. Harmancı, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınevi.

Collyer, M. (2006). Migrants, migration and the security paradigm: Constraints and opportunities. *Mediterranean Politics*, 11(2), 255-270.

Commission on Human Security. (2003). *Human security now. Communications development incorporated*. New York: Commission on Human Security.

Council on Foreign Relations. (2021). <https://www.cfr.org/> adresinden 19 Temmuz 2024 tarihinde erişildi.

Çalışır, M. (2021). Uyum sınıfları hakkında öğretmen görüşleri. https://www.researchgate.net/publication/353620454_Uyum_Siniflari_Hakkinda_Ogretmen_Gorusleri/link/610661d4169a1a0103cd1305/download adresinden 19 Ocak 2022 tarihinde erişildi.

Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). *Yabancıların çalışma izinleri 2020*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

Çandar, C. (2013, 21 Nisan). Kürdistan petrolü, Türkiye, Ortadoğu jeopolitiği. *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/cengiz-candar/kurdistan-petrolu-turkiye-ortadogu-jeopolitigi-1-23098243> adresinden 31 Temmuz 2024 tarihinde erişildi.

Çetin, Ş. ve Çolak, E. (2018, 15 Kasım). PKK AB'nin terör örgütü listesinde kalmaya devam edecek. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/pkk-abnin-teror-orgutu-listesinde-kalmaya-devam-edecek-/1312430> adresinden 18 Kasım 2023 tarihinde erişildi.

Çetinkaya, Ş. (2023). Radikal dinci terör örgütleri: El-Kaide'den IŞİD'e evrilen süreç. N. K. Çevik (Ed.), *Sosyal bilimler üzerine araştırmalar-II* içinde (ss. 1-13). Gaziantep: Özgr Yayınları.

- Çimen, M. (2016). *Millî güvenlik stratejisi açısından Hafız Esad dönemi Türkiye-Suriye ilişkileri (1970-2000)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Çobanoğlu, A. (2022). Din unsurunun dış politika etkileri: Trump dönemi ABD-İsrail ilişkilerinde evanjelizmin rolü örneği. *Filistin Araştırmaları Dergisi*, (11), 70-103.
- Çopur, H. (2017, 17 Ekim). Trump'ın 'geri çekilme' doktrini. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trumpin-geri-cekilme-doktrini/939813> adresinden 19 Ağustos 2023 tarihinde erişildi.
- Dalkılıç, M. (2008). Nusayrîyah: An esoteric living religious sect in the secular milieu of Turkish Republic. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (17), 49-68.
- Dam, N. V. (2000). *Suriye 'de iktidar mücadelesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Darıcı, A. B. (2020). Türk dış politikası ve ABD ilişkileri. H. Acar (Ed.), *Türk dış politikası* içinde (ss. 287-304). Ankara: Nobel Yayınları.
- Demirdüzen, S. ve Özel Özcan, M. S. (2021). Devlet desteğinin saldırgan devlet dışı aktörler üzerindeki etkisi: ABD desteği ve naip savaş örneği olarak Suriye iç savaşı. *Akademik Bakış*, 15(29), 221-242.
- Demirel, G. (2017). Terör örgütlerinin kimlik inşasında etkisi: PYD-YPG ve Suriye'de Kürt kimliği. *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 1(1), 25-41.
- Demirtaş, S. (2012, 5 Aralık). Türkiye-ABD arasında altın gerginliği. *BBC Türkçe*. http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/12/121205_us_turkey_gold.shtml adresinden 24 Aralık 2023 tarihinde erişildi.
- Deniz, T. (2014). Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181(181), 175-204.

- Diaz, N. R. (2020). Between the PYD and the Islamic state: The complex role of non-state actors in Syria. P. O. Amour (Ed.), *The regional order in the Gulf region and the Middle East: Regional rivalries and security alliances* içinde (ss. 303-328). New York: Springer International Publishing.
- Dilek, M. S. (2017). Rusya Federasyonu-Suriye ilişkilerinin temelleri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), ss. 58-82.
- Dinçer, M. (1997). *Toplum ve göç bildiriler kitabı: Göç-doğal kaynaklar ilişkisine çevre güvenliği açısından bir bakış*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Yayınları.
- Doğan, Z. (2019). Türkiye-ABD ilişkilerinin temel dinamikleri ve stratejik ittifak boyutu. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 133-156.
- Duman, S. (2020). Suriye çerçevesinde Türkiye-ABD ilişkileri. *Karadeniz Araştırmaları*, 17(65), 1-27.
- Durna, T. (2006). The PKK terrorism in Turkey. *Turkish Institute for Police Studies*, 6(2), 3-19.
- Dustmann, C. ve Frattini, T. (2014). The fiscal effects of immigration to the UK. *Economic Journal*, 124(580), 593-643.
- Efe, H. (2018). Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye’de yaşanan göçler ve etkileri. *Sosyal Bilimler Metinleri*, (1), 16-27.
- Eğri, T. (2018, 22 Mayıs). İç savaşın ekonomik etkileri ve Suriye’nin yeniden yapılandırılması. *İslam İktisadi araştırma Merkezi*. <https://ikam.org.tr/ic-savas-in-ekonomik-etkileri-ve-suriyenin-yeniden-yapilandirilmesi-> adrsinden 9 Ekim 2023 tarihinde erişildi.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22.

- Ekşi, N. (2016). *Yabancılar hukukuna ilişkin mevzuat ve antlaşmalar*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Emery, C. (2013). *US foreign policy and the Iranian revolution: The Cold War dynamics of engagement and strategic alliance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Emin, M. N. (2019). *Geleceğin inşası: Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi*. İstanbul: SETA.
- Er, A. (2015). İtici ve çekici faktörler bağlamında göç: Gaye Hiçyılmaz'dan fırtınaya karşı. *Göç Dergisi*, 2(1), 43-58.
- Erdem, C. (2017). *Türkiye'ye göç eden Suriyeli gençlerin gelecek beklentileri: Malatya örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Erdil, B. (2020). Göç ve mülteci hareketlerinin Türkiye'nin göç politikalarına etkileri. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 71-86.
- Erdoğan, A. ve Merdan, A. S. (2021). Türkiye'nin Körfez açılımında Bahreyn. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 441-465.
- Erdoğan, M. (2019). Türkiye'deki Suriyeli mülteciler. *Türk-Alman Üniversitesi Göç ve Uyum Uygulama ve Araştırma Merkezi (TAGU) Dergisi*, 1(1), 1-26.
- Erdoğan, M. (2021). *Suriyeliler barometresi-2020: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Ersoy, M. ve Yegin, E. (2013). *Turkey and U.S. relations towards a multidimensional partnership*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK).

Erten, S. (2018). *Türkiye’de göç sorunsalı (Suriye’den göçün etkileri: Reyhanlı örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Esenlikçi, A. C. ve Engin, M. A. (2019). 1960’dan günümüze Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan Türk göçmenlerin sorunları. *Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ) Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 8(20), 59-77.

Et-Tavîl, M. E. Ğ. (2010). *Arap Alevîleri tarihi*. (İ. Özdemir, Çev.). Adana: Öz Baran Ofset.

Euronews. (2016, 20 Eylül). Suriye’de ateşkesin sona ermesinin ardından insani yardım konvoyu vuruldu. <https://tr.euronews.com/2016/09/20/suriye-de-ateskesin-sona-ermesinin-ardindan-insani-yardim-konvoyu-vuruldu> adrsinden 17 Ağustos 2024 tarihinde erişildi.

Euronews. (2018, 31 December). <https://www.euronews.com/2018/12/31/> adrsinden 29 Temmuz 2024 tarihinde erişildi.

Fığlalı, E. R. (1987). *Mezhepler ve tarikatlar ansiklopedisi*. İstanbul: Tercüman Aile ve Kültür Yayınları.

Fitzgerald, E. P. (1994). ‘France’s Middle Eastern ambitions, the Sykes-Picot negotiations, and the oil fields of Mosul, 1915-1918. *The Journal of Modern History*, 66(4), 697-725.

Ford, R. (2018, 21 May). What is Trump’s real policy in Syria?. *Aljazeera Centre for Studies Report*. <https://studies.aljazeera.net/en/reports/2018/05/trumpsreal-policy-syria-180521083536704.html> adresinden 6 Ağustos 2022 tarihinde erişildi.

Gaoyue, F. (2018, 2 February). Trump's national security strategy. *China-US focus*. <https://www.chinausfocus.com/peace-security/trumps-national-securitystrategy> adresinden 6 Nisan 2023 tarihinde erişildi.

Gaub, F. ve Pawlak, P. (2013). *Sykes-Picot and Syria*. Paris: European Union Institute for Security Studies.

Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar Hakkında Yönerge. (2014). *T.C. Resmi Gazete*, 29153, 22 Ekim 2014.

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik. (2016). *T.C. Resmi Gazete*, 29594, 15 Ocak 2016.

Geçici Koruma Yönetmeliği. (2014). *T.C. Resmi Gazete*, 29153, 22 Ekim 2014.

Goldschmidt, A. ve Davidson, L. (2007). *Kısa Ortadoğu tarihi*. (A. Güler, Çev.). İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Golkarian, G. (2018, 7 Ağustos). ABD'nin yaptırımları karşısında AB'nin engelleme mevzuatı kararı. *Uluslararası Politika Akademisi (UPA)*. <http://politikaakademisi.org/2018/08/07/abdnin-yaptirimlari-karsisindaabnin-engelleme-mevzuati-karari/> adresinden 17 Mayıs 2024 tarihinde erişildi.

Goodarzi, S., Soltaninejad, A., Zahrani, M. ve Eslami, M. (2018). Trump and the perspective of the US national security strategy; the transition from multilateralism to unilateralism. *Geopolitics Quarterly*, 13(4), 210-229.

Göç İdaresi Başkanlığı. (2023, 22 Haziran). Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin yaş ve cinsiyete göre dağılımı. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden 2 Temmuz 2023 tarihinde erişildi.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019). *2018 yılı faaliyet raporu*. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.

Göç ve Uyum Raporu. (2018). Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2018/04/resources_goc_ve_uyum_raporu.pdf adresinden 23 Ağustos 2024 tarihinde erişildi.

- Gök, G. O. (2016). Kimin güvenliği? Uluslararası göç-güvelik ilişkisi ve uluslararası örgütlerin rolü. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (31), 65-82.
- Gökmen, E. (2018, 12 Haziran). Trump-Kim görüşmesi yarımada'da 'birleşme' olmasa da 'tanıma'nın sinyali veriyor. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trump-kim-gorusmesi-yarimadada-birlesmeolmasa-da-tanimanin-sinyalini-veriyor/1172434> adresinden 21 Temmuz 2023 tarihinde erişildi.
- Göngen, M. A. (2014). Arap Baharı karşısında ABD'nin tutumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi (SDÜ) Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (33), 1-18.
- Gumuscu, S. ve Sert, D. (2009). The power of the devout bourgeoisie: The case of the justice and development party in Turkey. *Middle Eastern Studies*, 45(6), 953-968.
- Güç, K. (2015). Liberal enternasyonalizmin tarihsel dönüşüm süreçleri ve güncel krizleri. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 2(4), 149-176.
- Güldemir, F. (2018, 14 Ocak). Tunus'ta başlayan Arap Baharı yayıldıkça kışa döndü. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tunusta-baslayan-arap-bahari-yayildikca-kisa-dondu/1030616> adresinden 6 Mart 2024 tarihinde erişildi.
- Gülen, F. (2018). Suriye İç Savaşı'nda Özgür Suriye Ordusu'nun askerî operasyonları ve eylemleri. *Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Araştırmaları*, 1(1), 1-15.
- Güler, A. (2018). Suriye ve Ukrayna krizleri çerçevesinde ABD-Rusya. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 296-312.
- Gültaş, A. ve Yalçın Balçık, P. (2018). Suriyeli sığınmacılara yönelik sağlık politikaları. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(2), 193-204.
- Gülyaşar, M. (2017). Suriyeliler ve vatandaşlık: Yerel halk ve Suriyeli sığınmacılar çerçevesinde bir değerlendirme. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 678-705.

Haber Vitrini. (2023, 18 Ekim). ABD: 'PKK/KADEK, hangi ad altında olursa olsun teröristtir'. https://www.habervitrini.com/haber.asp?id=106573#google_vignette adresinden 18 Ekim 2023 tarihinde erişildi.

Hacıoğlu, N. (2018). *Türkiye'de popülizmin siyasal söylem üzerinden ölçülmesi: Nicel bir metin analizi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Halliday, F. (2005). *The Middle East in international relations: Power, politics and ideology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Heneghan, T. (2011, 23 December). Syria's Alawites are secretive, unorthodox sect. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/2011/12/23/us-syria-religion-alawites-idUSTRE7BM1J220111223/> adresinden 22 Aralık 2024 tarihinde erişildi.

Hinnebusch, R. (2002). *Syria: Revolution from above*. London-New York: Routledge.

Hourani, A. (1997). *Arap halkları tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Humund, C. (2019). Armed conflict in Syria: Overview and U.S. response. *CRS Report Prepared for Members and Committees of Congress*, 1-40. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL33487/162> adresinden 17 Ocak 2025 tarihinde erişildi.

Hürriyet. (2014, 31 Mart). Yayıldağı'nda camiye top mermisi düştü. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/26124553.asp> adresinden 24 Haziran 2024 tarihinde erişildi.

Inglehart, R. ve Norris, P. (2016). Trump, brexit, and the rise of populism: Economic have-nots and cultural backlash. *HKS Faculty Research Working Paper Series RWP16-026*. <https://research.hks.harvard.edu/publications/getFile.aspx?Id=1401> adresinden 5 Mayıs 2024 tarihinde erişildi.

International Labour Organization. (2020). *World employment and social outlook: Trends 2020*. Geneva: International Labour Organization.

İçduygu, A. (2000). The politics of international migratory regimes: Transit migration flows in Turkey. *International Social Science Journal*, 52(165), 357-367.

İçduygu, A. ve Aksel, D. B. (2013). Turkish migration policies: A critical historical retrospective. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 18(3), 167-190.

İdiz, S. (2013, 4 January). Turkey's sectarian war over Syria and Iraq. *Al-Monitor*. <https://www.al-monitor.com/originals/2013/01/sunni-jihadist-iraq-turkey.html> adrsinden 13 Şubat 2025 tarihinde erişildi.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. (1948). <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/> adrsinden 7 Ağustos 2024 tarihinde erişildi.

Kaczynski, A. (2017, 18 January). Trump was saying 'Make America Great Again' long before he claims he thought it up. *Cable News Network (CNN)*. <https://edition.cnn.com/2017/01/18/politics/kfile-trump-maga-origins/index.html> adrsinden 23 Şubat 2025 tarihinde erişildi.

Kadkoy, O. (2025, 15 Nisan). Geri dönüş için “git ve gör”: Türkiye’nin politikası ve Suriye’deki durum. *Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği*. <https://tr.boell.org/tr/2025/04/15/geri-donus-icin-git-ve-gor-turkiyenin-politikasi-ve-suriyedeki-durum> adrsinden 25 Nisan 2025 tarihinde erişildi.

Kafesoğlu, İ. (1992). *Türk milliyetçiliğinin meseleleri*. İstanbul: Hamle.

Kagan, R. (2016, 19 November). Trump marks the end of America as world's indispensable nation. *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/782381b6-ad91-11e6-ba7d-76378e4fef24> adresinden 29 Haziran 2024 tarihinde erişildi.

- Kagan, R. (2018, 17 June). Trump's America does not care. *The Brookings Institution*. <https://www.brookings.edu/blog/order-fromchaos/2018/06/17/trumps-america-does-not-care/> adresinden 20 Mayıs 2024 tarihinde erişildi.
- Kanat, K. B., Diptaş, S., Hannon, J. ve Dudden, L. K. (2018). *Trump'ın bir yılı*. İstanbul: SETA.
- Kanat, K. B., Michalke, K. L. ve Hannon, J. (2017). *Türkiye-ABD ilişkileri ve yeni ABD yönetimi*. İstanbul: SETA.
- Karaca, S. ve Dinçer, B. (2013). Genişleyen ve derinleşen kriz: Suriyeli mülteciler. *Analist Dergisi*, 3(34), 28-37.
- Karacalar, A. (2019). *Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde göç ve iltica: Suriyeli göçmen krizine hukuksal bir yaklaşım*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Karagöz, A. (2002). *Suç önleme hizmetleri*. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM).
- Karakaya, H. (2020). Türkiye'de göç süreci ve Suriye göçünün etkileri. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 93-130.
- Karasu, M. A. (2018). Türkiye'ye yönelik dış göçler, Suriyeli sığınmacı göçü ve etkileri. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 14(1), 21-41.
- Kardaş, Ş. (2017). Trump dönemi Amerikan dış politikası ve Türkiye. *Ortadoğu Analiz*, 9(78), 8-9.
- Kaya, A. ve Erdoğan, M. M. (2016). *Türkiye'nin göç tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

- Kaya, G. ve Çolakoğlu, K. (2020). Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki onuncu yılına ilişkin sosyolojik bir analiz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(73), 594-609.
- Kaygusuz, D. (2021). Uluslararası ilişkilerde göç olgusu ve göçün güvenlikleştirilmesi. *Akademik Düşünce Dergisi*, (3), 60-76.
- Keskinkaya, E. (2021). *Hakikat ötesi çağda sosyal medya ve Suriyeliler: Ankara'da göçmen yoğun bir atölyede etnografik saha çalışması*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kessel, V. (2011). Explaining the electoral performance of populist parties. *Perspectives on European Politics and Society*, 12(1), 68-88.
- Khan, H. U. ve Khan, W. (2017). Syria: History, the Civil War and peace prospects. *Journal of Political Studies*, 24(2), 587-601.
- Khoury, P. S. (1987). *Syria and the French mandate: The politics of Arab nationalism, 1920-1945*. Princeton: Princeton University Press.
- Kılıç, Ş. (2019). *Suriye iç savaşının Türkiye'nin Orta Doğu politikaları üzerine etkileri (2011-2016)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Kılınçkaya, M. D. (1992). *Arap milliyetçiliği ve millî mücadele'de Türkiye-Suriye ilişkileri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Kırdar, S. (2013). *ABD'nin İran'a uyguladığı altın yaptırımı ve olası sonuçları*. Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV).

Kırmızıtaş, H. ve Burun, E. (2014). Suriyeliler sınır illerinde kira ve emlak fiyatlarını uçurdu. *Milliyet*. <http://www.milliyet.com.tr/suriyeliler-sinirillerindekira/gundem/detay/1846010/default.html> adrsinden 29 Aralık 2024 tarihinde erişildi.

Koyuncu, A. (2014). *Kentin yeni misafirleri: Suriyeliler Konya örneği*. Konya: Çizgi Yayınları.

Koyuncu, A. A. (2008). *Ortadoğu'da milliyetçilik: Hafız Esad dönemi Suriye örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Kökel, Z. ve Odabaşı, F. (2017). Uluslararası göç, iltica ve zenofobi. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 11(21), 237-259.

Kurt, V. (2019). *ABD ve Suriye krizinin dönüşümü*. Ankara: Kadim Yayınları.

Kuzu, V. (2019). *Suriye iç savaşında etkisi olan faktörler ve İran'ın Suriye politikasının etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Küçükler, Y. (2019). *Suriye iç savaşı ve göç konusunun Türkiye-AB ilişkilerine etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

LaFeber, W. (1985). *America, Russia, and the Cold War (1945-1984)*. New York: Alfred A. Knopf.

Laleoğlu, B. (2023, 23 Eylül). Türk siyasetinde yeni tehlike: Zenofobik popülizm. *SETA*. <https://www.setav.org/yorum/turk-siyasetinde-yeni-tehlike-zenofobik-populizm> adrsinden 13 Mart 2025 tarihinde erişildi.

Landler, M. (2018, 8 May). Trump abandons Iran nuclear deal he long scorned. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2018/05/08/world/middleeast/trump-iran-nucleardeal.html> adresinden 12 Temmuz 2024 tarihinde erişildi.

- Lee, S. (2004). *Promoting human security: Ethical, normative and educational frameworks in east asia*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO).
- Lewis, G. J. (1982). *Human migration: A geographical perspective*. London: Routledge.
- Lloyd, J. (2003). *The closing of the European gates? The new parties of Europe*. Oxford: The Political Quartely Publishing.
- Longrigg, R. (1972). *The history of horse racing*. New York City: Stein and Day.
- Manaz, A. (2002, 19 March). PKK—KADEK's past and today. file:///C:/Users/pc/Downloads/_Makale_TamMetin-.pdf adresinden 2 Mart 2025 tarihinde erişildi.
- Ma'oz, M. ve Joseph, J. G. O. (1988). *Modern Syria*. Brighton: Sussex Academic Press.
- Massignon, L. (1964). Nusayriler. *İslam ansiklopedisi* (IX: 365-370). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Mavroudi, E. (2010). Nationalism, the nation and migration: Searching for purity and diversity. *Space and Polity*, 14(3), 219-233.
- Mead, W. R. (2006). God's country?. *Foreign Affairs*, 85(5), 24-43.
- Merdan, A. S. (2020). The factors affecting the success of the Armenian lobby in the United States. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (57), 115-130.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). <https://www.meb.gov.tr/> adresinden 23 Ekim 2024 tarihinde erişildi.

- Montolalu, R. R. (2021). The analysis of Israel-Turkey engagement on Syria and the US foreign policy of pulling out forces: Who controls what?. *Jurnal Diplomasi Pertahanan*, 7(3), 13-28.
- Mudde, C. ve Kaltwasser, C. (2019). *Popülizme kısa bir giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Muslu, F. (2018). Suriye iç savaşında Esad'ın rolü, konumu ve geleceği. *SETA*, (236), 7-36.
- Mutlu, B. (2019). *Suriye iç savaşı sürecinde yaşanan mülteci krizi: Mülteciler üzerinden AB'nin güvenlik algılaması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Naz, Y. (2015). *Türkiye'nin uluslararası göç politikası ve uluslararası göçün Türkiye'deki güncel sorunları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Nergiz, E. (2022). *Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar ile ilgili sosyal medya paylaşımlarının zaman içindeki değişimi: Twitter örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Nguyen, P. M. (2015). Syrian Alawites: Their history, their future. *The Islamic Monthly*. <http://theislamicmonthly.com/syrianalawites-their-history-their-future/> adrsinden 16 Ağustos 2024 tarihinde erişildi.
- Oktav, Ö. Z. (2015). The Syrian civil war and Turkey-Syria-Iran relations. *Syria Studies*, 7(2), 1-19.
- Oktav, Ö. Z. ve Çelikaksoy, A. (2015). The Syrian refugee challenge and Turkey's quest for normative power in the Middle East. *International Journal*, 70(3), 408-420.
- Okuç, T. (2022). Millî Eğitim Bakanlığı genelgelerinden hareketle yabancı öğrencilere Türkçe öğretimine yönelik uyum sınıflarının temel değişkenler açısından incelenmesi.

Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi (ULUTURKAD), 7(1), 22-32.

Orhan, O. (2013). *Suriye Türkmenleri: Siyasal hareketler ve askerî yapılanma*. Ankara: Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM).

Orhan, O. (2014). *Suriye'ye komşu ülkelerde Suriyeli mültecilerin durumu: Bulgular, sonuçlar ve öneriler*. Ankara: ORSAM.

Orhan, O. (2015, 13 Ocak). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri. *Al Jazeera*. [https://www.aljazeera.com.tr/gorus/suriyeli-siginmacilarin-turkiyeyeetkileri#:~:text=suriyelilerin%20t%C3%BCrkiye'deki%20etkileri%2C%20en,%C3%A7ocu k%20istismar%C4%B1%2C%20%C3%A7arp%C4%B1k%20yap%C4%B1la%C5%9Fma%20gibi](https://www.aljazeera.com.tr/gorus/suriyeli-siginmacilarin-turkiyeyeetkileri#:~:text=suriyelilerin%20t%C3%BCrkiye'deki%20etkileri%2C%20en,%C3%A7ocu k%20istismar%C4%B1%2C%20%C3%A7arp%C4%B1k%20yap%C4%B1la%C5%9Fma%20gibi adresinden) adresinden 2 Ocak 2025 tarihinde erişildi.

Orhan, O. ve Şenyücel, S. (2015). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri*. Ankara: ORSAM.

Öçalan, G. (2015). *ABD'nin demokrasiyi yayma politikası: Büyük Ortadoğu projesi ve Arap Baharı örnek olayları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Öktem, N. (2002). Religion in Turkey. *Brigham Young University Law Review*, 2002(2), 371-404.

Önder, N. (2019). Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik sağlık politikalarının analizi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 110-165.

Önhon, Ö. (2021). *Büyükelçinin gözünden Suriye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Örmeci, O. (2017). *Amerikan iç ve dış politikası*. İstanbul: Cinius Yayınları.

Özcan, İ. (2019). *Suriye iç savaşı: Neorealist teori çerçevesinden analizi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özçelik, M. (2016). *ABD'nin dönüşen Suriye politikası*. Ankara: Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü.

Özçelik, N. ve Acun, C. (2018). *Terörle mücadelede yeni safha: Zeytin Dalı harekâtı*. İstanbul: SETA.

Özdek, B. (2017). *Göç ve pazarlama ilişkisi: Suriye göçünün işletmelerin pazarlama uygulamaları üzerindeki etkilerinin Gaziantep'teki işletmeler üzerinden araştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özdemir, Ç. (2016). Suriye’de iç savaşın nedenleri: Otokratik yönetim mi, bölgesel ve küresel güçler mi?. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 81-102.

Özdemir, H. ve Uğurludoğan, U. (2021). Arap baharı sonrası Türkiye'nin Suriyelilere yönelik göç politikaları: Avrupa Birliği'nin bakış açısı. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 162-196.

Öztop, M. (2019, 13 Ocak). ABD’nin ulusal güvenlik belgesi ve Trump doktrini hakkında notlar. *Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği (ORDAF)*. <https://ordaf.org/abd-nin-ulusal-guvenlik-belgesi-ve-trump-doktrini-hakkinda-notlar/> adresinden 29 Temmuz 2024 tarihinde erişildi.

Öztürkler, H. ve Göksel, T. (2015). Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye ekonomik etkileri: Sentetik bir modelleme. Ankara: ORSAM.

Phillips, C. (2012). Into the quagmire: Turkey’s frustrated Syria policy. *Middle East and North Africa Programme*, 2012(4), 1-16.

Podraza, A. (2018). Geopolitical and strategic causes and implications of the Syrian Civil War and the refugee crisis. *Nação e Defesa*, (149), 69-87.

- Polat, Y. (2021). Türkiye'nin uluslararası göç politikasına tarihsel bir bakış. *Journal of Awareness*, 6(2), 145-160.
- Radu, M. (2001). The rise and fall of the PKK. *Orbis*, 45(1), 47–63.
- Revelli, M. (2019). *The new populism: Democracy stares into the abyss*. London: Verso.
- Rozsac, E. N. (2012). The Arab spring: Its impact on the region and on the Middle East conference. *Academic Peace Orchestra Middle East–Policy Brief*, 10(9), 1-11.
- Sağlık Bakanlığı. (2021). *Sağlık istatistikleri yyllığı 2019*. Ankara: Sağlık Bakanlığı.
- Sahin, F. S. (2001). *Case studies in terrorism-drug connection: The Kurdistan Workers' Party, the Liberation Tigers of Tamil Elam, and the Shining Path*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). University of North Texas, Denton.
- Sarıkaya, M. E. (2019). *Sosyolojik açıdan göç ve kültürler arası etkileşim: Suriyeli göçmenler örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sezik, M. ve Ağır, O. (2015). Suriye'den Türkiye'ye yaşanan göç dalgasından kaynaklanan güvenlik sorunları. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(5), 95-124.
- Shama, N. (2014). *Egyptian foreign policy from Mubarak to Morsi: Against the national interest*. London: Routledge.
- Shambook, P. A. (1998). *French Imperialism in Syria 1927-1936*. London: Ithaca Press.
- Stokes, D. (2018). Trump, American hegemony and the future of the liberal international order. *International Affairs*, 94(1), 133-150.
- Şahin, Y. (2010). *Kentleşme politikası*. Trabzon: Murathan Yayınevi.

- Şen, A. (2016). *Yüzyılın en uzun tiyatrosu: Tüm yönleriyle Suriye devrimi*. İstanbul: Yapı Bozum Yayınları.
- Şenzeybek, A. (2013). Suriye’de Dürzi-Nusayrî-İsmaili ve Sünni ilişkileri. *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 469-493.
- Şimşek, D. (2017). Göç politikaları ve insan güvenliği: Türkiye’deki Suriyeliler örneği. *Toplum ve Bilim*, 1(140), 11-27.
- Şimşek, D. ve İçduygu, A. (2017). Uluslararası göç, politika ve güvenlik. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 1(140), 6-10.
- Şöhret, M. (2016). *Uluslararası politikada Suriye krizi ve Suriye’nin siyasal yapısı*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Tadjbakhsh, S. (2014). *In defense of the broad view of human security*. London-New York: Routledge.
- Taggart, P. A. (2000). *Populism*. Buckingham: Open University Press.
- Tanrıkulu, F. (2018). Suriye krizi sonrası Türkiye’deki sığınmacıların ve göçmenlerin eğitimi: Geçmiş, bugün ve gelecek perspektifleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2585-2604.
- Taş, C. (2024). *Göç ve ölüm*. İstanbul: Düş Kurguları Yayıncılık.
- Taşdemir, F. ve Özer, A. (2017). Kuvvet kullanma hukuku açısından Fırat Kalkanı operasyonu. *Akademik Hassasiyetler*, 4(7), 53-70.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tejel, J. (2009). Syria’s Kurds: *History, politics, and society*. (E. Welle ve J. Welle, Çev.). New York: Routledge.

Tibi, B. (1998). *Conflict and war in the Middle East: From interstate war to new security*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Tirkil Zengen, G. (2022). *Küresel hareketlilik etkisinde göç: Avrupa'ya göçün sebepleri ve uyum sorunları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Toplar, E. (2019, 29 Ekim). DAEŞ Bucca cezaevinde doğdu. *Milliyet*. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/daes-bucca-cezaevinde-dogdu-6067069> adresinden 29 Aralık 2024 tarihinde erişildi.

Toprak, Z. (1992). Popülizm ve Türkiye'deki boyutları. Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği (Ed.), *Tarih ve demokrasi: Tarık Zafer Tunaya'ya armağan* içinde (ss. 41-65). İstanbul: Cem Yayınları.

Toprak, Z. (2013). *Türkiye'de popülizm (1908-1923)*. İstanbul: Doğan Kitap.

Torun, F. S. (2012). Osmanlı taşra idaresinin yeniden yapılanma süreci (1842-1876). *Karadeniz Araştırmaları*, (32), 81-97.

Töre, N. (2016). *Uluslararası göç hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Trentin, M. ve Gerlini, M. (2012). Introduction. M. Trentin ve M. Gerlini (Ed.), *The Middle East and the Cold War: Between security and development* içinde (ss. 1-9). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholar Publishing.

Turan, E. (2011). Milliyetçilik teorisinin gelişimi ve Türk milliyetçiliği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (1), 135-149.

Tuzcu, A. ve Ilgaz, A. (2015). Göçün kadın ruh sağlığı üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(1), 56-67.

Türk Dil Kurumu. (2022). <https://sozluk.gov.tr/> adrsinden 4 Şubat 2024 tarihinde erişildi.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). *T.C. Resmi Gazete*, 17863, 9 Kasım 1982.

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. (2021). *İşgücü piyasasında Suriyeliler*. Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu. (2016). *T.C. Resmi Gazete*, 29690, 20 Nisan 2016.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109> adrsinden 17 Aralık 2024 tarihinde erişildi.

Uluhan, A. (2018, 25 Eylül). Soğuk savaştan günümüze Suriye ile ABD ilişkileri ve ABD'nin Suriye'deki rolü. *Uluslararası Politika Akademisi*. <https://politikaakademisi.org/2018/09/25/soguk-savastan-gunumuze-suriye-ile-abd-iliskileri-ve-abdnin-suriye-deki-rolu/> adrsinden 9 Mart 2025 tarihinde erişildi.

Uluslararası Göç Örgütü. (2009). *Göç terimleri sözlüğü*. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü.

Ulutaş, U., Kanat, K. B. ve Acun, C. (2015). *Sınırları aşan kriz Suriye*. Ankara: SETA.

Umar, Ö. (2003). *Türkiye-Suriye ilişkileri (1918-1940)*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları.

United States Department of State. (2025, 7 May). Foreign terrorist organizations. <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations> adresinden 9 Mayıs 2025 tarihinde erişildi.

Ürer, M. (2021, 16 Temmuz). İzmir'de filmlere de sahne olan 62 yıllık Buca Cezaevi kapatıldı. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/izmirde-filmlere-de-sahne-olan-62-yillik-buca-cezaevi-kapatildi/2306234> adresinden 27 Haziran 2024 tarihinde erişildi.

- Van Wilgenburg, W. (2013, 5 April). Conflict intensifies in Syria's Kurdish area. *Syria Pulse, Al Monitor*. <https://www.al-monitor.com/originals/2013/04/conflict-intensifies-syrian-kurdish-region.html> adresinden 3 Mart 2025 tarihinde erişildi.
- Waisowa, S. (2003). Human security: The contemporary paradigm?. *Perspectives*, 1(20), 58-72.
- Weyland, K. (2001). Clarifying a contested concept: Populism in the study of Latin American politics. *Comparative Politics*, 34(1), 1-22.
- Wimmer, A. ve Schiller, N. G. (2003). Methodological nationalism, the social sciences, and the study of migration: An essay in historical epistemology. *Transnational Migration: International Perspectives*, 37(3), 576-610.
- Wright, R. ve McManus, D. (1992). *Flashpoints: Promise and peril in a new world*. New York: Random House.
- Wright, T. (2017, 21 March). Trump takes allies back to 19th century global order. *The Brookings Institution*. <https://www.brookings.edu/blog/order-fromchaos/2017/03/21/trump-takes-allies-back-to-19th-century-global-order/> adresinden 27 Mayıs 2025 tarihinde erişildi.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). *T.C. Resmi Gazete*, 28615, 11 Nisan 2013.
- Yağlı, H. (2023). Suriyelilerin Gaziantep'e etkisi: Hırsızlık ve yüksek kira. *Gaziantep Haberler*. <http://www.gaziantephaberler.com/suriyelileringaziantepe-etkisi-hirsizlik-veyuksek-kira-haberi-25908.html> adresinden 19 Şubat 2025 tarihinde erişildi.
- Yalçın, H. B. (2015). Obama stratejisi ve Ortadoğu. *Akademik Orta Doğu*, 9(2), 55-74.
- Yavuz, C. (2005). *Geçmişten geleceğe Suriye-Türkiye ilişkileri*. Ankara: Ankara Ticaret Odası Yayınları.

Yeşiltaş, M. (2017, 20 Aralık). Retorik ile gerçeklik arasında Trump'ın ulusal güvenlik stratejisi. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/retorik-ilegerceklik-arasinda-trump-in-ulusal-guvenlik-stratejisi/1009908#> adresinden 6 Ağustos 2024 tarihinde erişildi.

Yeşilyurt, N. ve Akdevelioğlu, A. (2009). Turkey's Middle East policy under the JDP rule. *The Turkish Yearbook of International Relations*, (40), 39-69.

Yıldırım, F. N. (2019). *Göç olgusu ve göçmen konutları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Konya Ticaret Odası Karatay Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Yıldırım, Z. (2016). *Suriye siyasi tarihi: Uluslararası politikada Suriye krizi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Yıldırım, S. ve İyem, C. (2017). Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabul ve uyum sürecine ilişkin bir araştırma. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 107-126.

Yıldırım, H. (2005). Uluslararası emek göçü: Almanya'ya Türk emek göçü. *Kamu-İş Dergisi*, 8(1), 2-20.

Yurdakul, F. (2023). *Suriye iç savaşının dinamikleri ve koruma sorumluluğu doktrini çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Suriye iç savaşına yaklaşımı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). MEF Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yüceşahin, M. M. ve Sirkeci, İ. (2018). Suriyelilerin demografik yapısı. B. Kartal ve U. Manco (Der.), *Beklenmeyen misafirler: Suriyeli sığınmacılar penceresinden Türkiye toplumunun geleceği içinde* (ss. 93-116). Londra: Transnational Press.

Yüksel, M. U. (2019). Suriye'nin toplumsal ve siyasal bağlamı açısından bir değerlendirme: İç savaş mı demokratikleşme süreci mi?. *Academia*, 1-7. file:///C:/Users/pc/Downloads/Suriye_nin_Toplumsal_ve_Siyasal_Baglami.pdf adresinden 2 Mayıs 2025 tarihinde erişildi.

Zarate, R. ve Christy, P. (2013, 14 May). Obama and congress must max out Iran sanctions now. *The Foreign Policy Initiative*. <http://www.foreignpolicyi.org/content/fpi-bulletin-obama-and-congress-must-max-out-iran-sanctions%E2%80%94now> adresinden 19 Temmuz 2024 tarihinde erişildi.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	
Adı Soyadı	Ayşe Nur YATI
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Anadolu Üniversitesi
Fakülte	İktisat Fakültesi
Bölüm	Uluslararası İlişkiler

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	B-1 Seviyesi
İspanyolca	C-2 Seviyesi

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	
Görevi/Pozisyonu	
Tecrübe Süresi	

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	